

UiT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for Biovitenskap, fiskeri og økonomi, Norges fiskerihøgskole.

Hvorfor trives kystfiskere så godt når yrket er fysisk krevende og risikoutsatt?

En studie av arbeidseksponeringer i kystfiskeflåten og potensielle jobbressurser.

Eli-Kristine Lund.

Masteroppgave i fiskeri- og havbruksvitenskap – Ressursforvaltning FSK-3960 (60 stp.)

Mai 2016.

Forord

En spennende studietid med masse ny kunnskap, mange utfordringer og nye bekjentskap går mot slutten. Denne masteroppgaven representerer slutten på fem år som fiskeri- og havbruksvitenskapsstudent ved Norges fiskerihøgskole, på Norges arktiske universitet i Tromsø. Takk for fem fine år sammen med fiskerikandidater kull 2011!

Jeg ønsker å rette en stor takk til min veileder Jahn Petter Johnsen, og biveileder på SINTEF Signe Annie Sønvisen for god veiledning, stor tålmodighet og engasjerende veiledningssamtaler. Takk til Signe for at jeg fikk ta del i et kjempespennende prosjekt, selv om læringskurven har vært bratt.

Jeg vil også si tusen takk til de ni sjarkfiskerne som stilte opp til intervju til dette prosjektet. Det var en veldig nervøs student som tok kontakt for intervju, men fiskerne var sporty og stilte opp på kort varsel. Spesielt morsomt var det å få være med å observere to fiskere gjennom en arbeidsdag! Intervjuene ga meg masse kunnskap jeg skal ta med meg videre, i tillegg til at det var særdeles engasjerende å snakke med personer som brenner slik for det de arbeider med! Dere gjorde transkriberingen av intervjuene til en lek, og jeg har flirt flere ganger av kommentarene dere kom med underveis! Tusen takk!

Tusen takk til mamma som har holdt ut gjennom utallige telefonsamtaler med en ustabil og hysterisk student i løpet av disse fem årene. Takk for mange gode råd, korrekturlesing og en sushimiddag i ny og ned! Takk til Lasse for interessante samtaler rundt fagene jeg har tatt. En enorm takk til tante og onkel som har korrekturlest masteroppgaven og kommet med mange positive innspill, og til onkel som anbefalte denne spennende utdanningen!

Sist, men ikke minst, tusen hjertelig takk til samboer som har fungert som altnuligmann. Kokk, psykolog, flerspråklig korrekturleser... Takk for all støtte i mine mindre sjarmerende øyeblikk! Og takk til hunden vår Brage som tok til vett og fant ut at to dataladere var nok å bite over. Takk for at du ikke har spist opp (alle) utkast og papirer som tidvis har vært plassert på gulvet. Takk for mye stress, frustrasjon, dårlig råd og utallige timer hos veterinæren i perioder jeg egentlig burde vært på universitetet og skrevet på eksamen, senest lørdag 14. mai... Men mest av alt, tusen takk for alle turene du har dratt oss med på i lesepausene og for all rekreasjonstiden vi har brukt på fjellet, på kurs og på treninger i helger og ferier!

Tromsø, mai 2016.

Eli-Kristine Lund.

Sammendrag

Masterprosjektet presenterer funn basert på Fiskerhelseundersøkelsen 2014, samlet inn av SINTEF Fiskeri og havbruk AS, SINTEF Teknologi og samfunn og Universitetssykehuset i Nord-Norge. Undersøkelsen er gjort blant 1000 fiskere i den norske fiskeflåten, hvorav 832 er aktive fiskere. Fokuset til Fiskerhelseundersøkelsen er helse og arbeidsmiljø, tilhørighet og trivsel. I undersøkelsen svarer nesten 99 prosent av de aktive fiskerne at de trives i yrket, til tross for at yrket er risikofyllt og fysisk krevende.

Tidligere statistikk viser at liten kystfiskeflåte er særlig utsatt for dødsulykker, og likevel trives også fiskere tilhørende denne flåtegruppen. Denne masteroppgaven undersøker ulike eksponeringer kystfiskere møter i yrket sitt og potensielle ressurser som kan virke positivt inn på yrket med utgangspunkt i jobbkrav-ressurs-modellen og en egen trivselsmodell basert på salutogeneseteorien. Jeg undersøker hvilke faktorer ved yrket som fører til så høy trivsel ved hjelp av kvantitative og kvalitative forskningsmetoder. Oppgavens funn tyder på at kystfiskere opplever arbeidet positivt og at erfaring fungerer som en viktig mestringsressurs mot yrkets eksponeringer. Resultatene viser at trivselsbegrepet er sammensatt av flere faktorer, men at høy grad av autonomi, spenning og variasjon i yrket viser seg å være særlig trivselsfremmende for kystfiskerne.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og problemstilling.....	4
1.2	Avgrensning.....	5
1.3	Oppgavens oppbygging.....	6
2	Det farlige fiskeryrket – bakgrunn og teori.....	7
2.1	Sentrale utviklingstrekk i fiskeflåten.....	7
2.2	Farer og risiko ved ulike driftsformer og redskapstyper.....	9
2.3	En analysemodell for å forstå kontrastene mellom arbeidskrav og -ressurser.....	12
2.4	Fiskeryrket – et krevende og risikofyllt arbeid.....	13
2.5	Hvordan forstå trivsel.....	18
3	Data og metode.....	27
3.1	Forskningsstrategier.....	27
3.2	Kvantitativ metode.....	28
3.3	Kvalitativ metode.....	31
3.4	Rollen som forsker.....	35
3.5	Sekundær litteratur.....	36
3.6	Analyse av materialet.....	36
3.7	Generalisering, pålitelighet og gyldighet.....	37
3.8	Begrensninger ved prosjektet.....	39
4	Resultater.....	40
4.1	Representativitetsvurdering av det kvantitative utvalget.....	40
4.2	Viktigste driftsform.....	43
4.3	Hvilke eksponeringer er fiskere utsatt for i løpet av arbeidsdagen?.....	45
4.4	Hvilke rutiner har fiskerne jeg intervjuet for å minimere risikoen i arbeidet?.....	54
4.5	Hvilke faktorer fører til at fiskere slutter i yrket?.....	58
4.6	Hvordan påvirker forvaltningen fiskeryrket og trivselen i arbeidet?.....	60
4.7	Hvorfor velger folk å bli fiskere?.....	62
4.8	Hvilke faktorer er det som angivelig bidrar til så høy trivsel i fiskeryrket?.....	67
4.9	Er fiskere positive eller negative til å anbefale yrket videre?.....	79
5	Diskusjon.....	81
5.1	Hva bidrar til trivsel sett i forhold til opprinnelige antakelser.....	81
5.2	Kontrastene mellom arbeidseksposeringene og påstått trivsel.....	82
5.3	Hvor egnet er trivselsmodellen til å analysere fiskernes trivsel?.....	86
5.4	Hvilke funn havner utenfor teorien?.....	89
5.5	Det vide trivselsbegrepet.....	92
5.6	En modifisert trivselsmodell.....	93
6	Oppsummering og avsluttende kommentarer.....	96

7	Litteraturliste	98
7.1	Bok-/artikkelreferanser	98
7.2	Artikkelreferanser uten forfatter	106
7.3	Internettreferanse med forfatter	106
7.4	Internettreferanser uten forfatter	107
7.5	Forelesningsreferanser	109
8	Vedlegg 1 – Geografisk fordeling	110
9	Vedlegg 2 – Intervjuguide	111
10	Vedlegg 3 – Spørreskjema kvantitativ undersøkelse	114

Figur og tabelloversikt

Figur 1. Antall dødsulykker fordelt på forskjellige flåtegrupper, 1990-2011 (McGuinness et al., 2013),	s. 10
Figur 2. Jobbkraft-ressurs-modellen (Bakker & Demerouti, 2007),	s. 13
Figur 3. Teoretisk analysemodell over potensielle trivselsfaktorer i fiskeryrket,	s. 19
Figur 4. Aldersfordeling blant fiskerne i den kvantitative undersøkelsen,	s. 41
Figur 5. Antall arbeidstimer blant de aktive kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen,	s. 47
Figur 6. Trivselsfordeling blant de aktive fiskerne i den kvantitative undersøkelsen,	s. 68
Figur 7. Trivselsfremmende faktorer blant de aktive kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen,	s. 68
Figur 8. Modifisert analysemodell av potensielle trivselsfaktorer i fiskeryrket,	s. 94
Tabell 1. Aldersmessig fordeling blant fiskerne i den kvantitative undersøkelsen,	s. 40
Tabell 2. Korrelasjonsanalyse: driftsform og geografisk fordeling,	s. 42
Tabell 3. Viktigste driftsform blant fiskerne i den kvantitative undersøkelsen,	s. 43
Tabell 4. Korrelasjonsanalyse: aldersfordeling og driftsform,	s. 44
Tabell 5. Prinsippal komponentanalyse: eksponeringer i fiskeryrket,	s. 46
Tabell 6. Korrelasjonsanalyse: eksponeringer i fiskeryrket og helseplager,	s. 53
Tabell 7. Faktorer som førte til at fiskere sluttet i yrket,	s. 59
Tabell 8. Viktige årsaker til yrkesvalg,	s. 63
Tabell 9. Korrelasjonsanalyse: årsak til yrkesvalg og aldersfordeling,	s. 64
Tabell 10. Hvorvidt fiskerne er positive til å anbefale yrket til andre,	s. 79

1 Innledning

Fiskeri er en viktig næring i Norge. Både for å skaffe mat og fordi fiskerinæringen er viktig for bosetting og sysselsetting langs den værharde norskekysten (Vik, Johnsen & Sønvisen, 2011). Den norske fiskeflåten er variert og består av små og store fiskefartøy (Bye & Lamvik, 2007). I dag sysselsetter næringen i overkant av 9000 heltidsfiskere fordelt på ulike flåtegrupper. Mange fiskere arbeider på store, moderne havgående fiskefartøy som har døgnkontinuerlig drift og følgelig et mannskap som arbeider skift. En stor andel yrkesfiskere driver imidlertid fiske på mindre fartøy nærmere kysten og flere av disse fiskerne arbeider alene om bord (Thorvaldsen, Sønvisen, Holmen & Øren, 2016).

Fordi mye av fisket i Norge foregår nært land, er det mulig å drive fiske med relativt små fartøy. De viktigste fiskeriene finner sted om vinteren. Følgelig drifter den norske fiskeflåten i områder med raskt skiftende naturforhold; sterk vind, kulde, iskaldt vann, islagte områder og lange perioder med mørke og få timer med dagslys. Disse forholdene utgjør en betydelig risiko for personulykker og i verste fall yrkesdød. Tap av fiskefartøy og menneskeliv har med tiden blitt en akseptert fare og risiko ved fiskeryrket i Norge (McGuinness, Aasjord, Utne & Holmen, 2013).

Fiskeryrket anses som et yrke med særlig høy ulykkesrisiko. Både ulykker som fører til personulykker, men også dødsulykker. I følge tidligere statistikk er risikoen for dødsulykker i den minste kystfiskeflåten fem ganger større enn i mellomstor kystfiskeflåte og over ti ganger større enn den havgående fiskeflåten (McGuinness et al., 2013). Faren for å miste livet som fisker i den minste kystfiskeflåten er 25 ganger høyere enn i andre maritime næringer som offshorevirksomhet (Lindøe, Engen & Olsen, 2011). I følge SINTEF Fiskeri og havbruks ulykkesdatabase er det registrert 304 omkomne norske fiskere i perioden 1990-2015 (Thorvaldsen et al., 2016).

Siden 1990 har fiskerinæringen i Norge gjennomgått store organisatoriske og teknologiske endringer. Utviklingen har ført til færre og mer effektive fiskefartøy (Aasjord, 2010). Høstingssystemene har blitt mer effektive og ført til større fangstpress på fiskeressursene (Johnsen & Vik, 2008). Den nordøstarktiske torskebestanden (*Gadus morhua*) kollapset i

1989. Adgangsrettigheter og kvoter ble introdusert i kystfiskeriene for å sikre et bærekraftig uttak i framtiden. Fiskeriene er i dag begrenset til årlig deltakeradgang i kystfiskeflåten og lisenser i havfiskeflåten, kombinert med individuelle fartøyskvoter (Sønvisen, 2014). Strenge adgangsreguleringer har ført til en stor nedgang i antall fiskere, samtidig som fartøyene har blitt mer mekanisert og effektive. Økt mekanisering og automatisering av arbeidsoppgaver har ført til færre tunge løft, et fysisk lettere arbeidsmiljø og færre risikofylte arbeidsoperasjoner (Aasjord, Holmen & Thorvaldsen, 2012).

Det er en politisk målsetting å ha en variert flåte i størrelse og driftsform i Norge. Fiskeflåten deles i hovedsak inn i kystfiskeflåte og havfiskeflåte. Kystfiskeflåten defineres som fiskefartøy under 28 meter, mens havfiskeflåten er fiskefartøy med lasteromkapasitet over 500 meter³ eller over 28 meter. Sjarkflåten er den minste fartøygruppen i kystfiskeflåten og er vanligvis under 15 meter (St.meld. nr. 21, 2006-2007). De minste sjarkene under 11 meter er ofte enmannsfartøy, mens større sjarker, mellomstore og store kystfartøy og havfiskeflåten har større mannskap. Som følge av den varierte strukturen i fiskeflåten vil også ulykkes- og skaderisikoen være forskjellig mellom flåtegruppene. Eldre enefiskere på mindre fartøy er mest risikoutsatt. Samtidig har flest yngre fiskere mistet livet i den havgående fiskeflåten. Den varierte ulykkes- og skaderisikoen gjenspeiler aldersfordelingen i de ulike fartøygruppene og hvordan karriereløpet for mange norske fiskere er (Aasjord et al., 2012).

At fiskerinæringen er risikofylt gjelder også internasjonalt. I 2001 anslo Den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) at det årlig forekommer 24000 dødsfall i fiskeindustrien på verdensbasis. Til tross for et godt utviklet forebyggende arbeid, obligatoriske sikkerhetskurs og søk- og redningstjenester som anses blant de beste i verden, rapporterer likevel de nordiske landene årlig inn et stort antall ulykker (Petursdottir, Hannibalsson & Turner, 2001).

I Norge har fiskeflåten opplevd en betydelig utvikling i sikkerheten og antall omkomne har blitt redusert i løpet av årene fra 1990 til 2011. Norske fiskere og redere satser målrettet på ny teknologi. Dette har økt sikkerheten om bord i fiskefartøyene. I tillegg er det økt fokus på effektiv fangstbehandling for å oppnå et fysisk lettere arbeid (Aasjord et al., 2012). Bedre utrustede fartøy, fokus på arbeidsmiljø, arbeidsbelastning, sikkerhetstiltak og bedre opplæring

av skipper og mannskap (i rutiner og gjennomføring av arbeidsoperasjoner) har vært sentralt for å øke sikkerheten. Antall omkomne fiskere per år er redusert fra i gjennomsnitt 18,8 omkomne per år på 1990-tallet, til 7,7 omkomne per år på 2000-tallet. Antall ulykker har blitt betydelig redusert i de fleste fartøygruppene, med unntak av liten kystfiskeflåte (særlig sjarkflåten 20-34 fot). Dette viser at liten kystfiskeflåte er en flåtegruppe som er særlig utsatt for dødsulykker (Aasjord et al., 2012).

Ulykkene som forekommer i den norske fiskeflåten deles inn i hendelser som forårsaker personskader og hendelser som fører til tap av liv. Ulykkesstatistikken fra SINTEFs database viser at de vanligste ulykkeshendelsene som leder til dødsfall er havari, over-bord-ulykker, drukning ved fartøy i havn og slag/klem under arbeid om bord i fartøyet (Aasjord, 2013). I perioden 2000-2011 ble det registrert til sammen 2456 ulykker i den norske fiskeflåten. I 2371 av tilfellene var det rapportert om personskader. Imidlertid var 85 var dødsulykker. De fleste dødsulykkene skjer i kystfiskeflåten. Det rapporteres imidlertid inn flest personskader i den havgående fiskeflåten. Trålfiske synes å være særlig utsatt (Aasjord et al., 2012). I både hav- og kystfiskeflåten er det arbeidsoppgaver rundt setting og haling av redskap som er mest risikoutsatt. Det er registrert 858 ulykker (53 prosent) i forbindelse med slikt arbeid. Annet arbeid på dekk og/eller med redskapene, fangstbehandling (bløgging, sløyning, pakking m.m.), arbeid i laste- og fryserom, lasting av utstyr og lossing av fangst har totalt vært årsak til 966 ulykker (Aasjord et al., 2012). Fiske med passive fiskeredskaper; line, teiner og særlig garn, er identifisert som mest problematiske i følge ulykkesstatistikken (McGuinness et al., 2013).

I følge rapporten utarbeidet av SINTEF Fiskeri og havbruk i prosjektet «Fiskebåten som sikker arbeidsplass» er det eldre enefiskere på mindre fartøy som er de mest risikoutsatte (Aasjord et al., 2012). Denne flåtegruppen fisker hovedsakelig med garn. Enefiskere er alene på fartøyet og fisker i fartøygruppene åpen båt <20 fot, sjark 20-34 fot og liten kyst 35-49 fot. Ut fra ulykkesstatistikken anses det å være norsk sjarkfisker som hele ti ganger farligere enn å være norsk bonde. I perioden januar 1990 – mai 2013 var det meldt om til sammen 295 omkomne yrkesfiskere. Hele 66 prosent (196 omkomne) tilhørte liten kystfiskeflåte under 15 meter. Av disse 196 omkomne var 118 enefiskere (Aasjord, 2013).

1.1 Tema og problemstilling

Fiskere eksponeres for fysiske og psykiske arbeidsforhold som det er nærliggende å tro kan ha negativ innvirkning på arbeidstilfredshet og trivsel. Undersøkelser tyder imidlertid på at det ikke er tilfelle. Til tross for at yrket er risikofyllt og arbeidet er krevende, ser det ut til at fiskere trives godt med arbeidet sitt. Nesten 99 prosent av fiskere som deltok i en kvantitativ undersøkelse gjennomført av blant annet SINTEF Fiskeri og havbruk, svarte at de trives «svært ofte» eller «alltid» på arbeid (Amundsen, 2015).

Den kvantitative undersøkelsen ble utført som en del av forskingsprosjektet «Working environment and health in the Norwegian fishing fleet – challenges and health promoting factors»¹ (SINTEF, 2014). Prosjektets overordnede mål er å studere sammenhenger mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse hos norske yrkesfiskere. Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd i programmet «Sykefravær, arbeid og helse» (Thorvaldsen et al., 2016). Gjennom prosjektet er et utvalg på 1000 fiskere intervjuet, hvorav 832 av dem er aktive fiskere på tvers av ulike flåtegrupper og driftsformer.

Selv om fiskeryrket kan være krevende og risikofyllt, må de positive holdningene til yrket og det lange karriereløpet fiskere har i dag, indikere at det finnes aspekter ved yrket som bidrar til arbeidstilfredshet og trivsel. I denne oppgaven vil jeg undersøke ulike eksponeringer knyttet til arbeidsoppgavene som forekommer i fiskeryrket og potensielle arbeidsrelaterte ressurser som kan virke positivt inn på arbeidet. Forskningsspørsmålet mitt er;

Hvordan opplever kystfiskere yrket sitt og hvilke faktorer er det som synes å bidra til så høy trivsel?

Målet med mastergradsoppgaven er å kunne avdekke aspekter ved yrket som gjør at fiskere svarer at de trives så godt, til tross for at yrket kan være risikofyllt, fysisk og psykisk krevende.

¹ Prosjektet er et samarbeid mellom SINTEF Fiskeri og havbruk AS, SINTEF Teknologi og samfunn og Universitetssykehuset i Nord-Norge.

1.2 Avgrensning

Jeg vil bearbeide datamaterialet fra den kvantitative undersøkelsen som ble innsamlet til SINTEF-prosjektet, og i tillegg gjennomføre kvalitative dybdeintervju i håp om å få en dypere forståelse for hva som gjør at fiskere angivelig trives så godt som det de tidligere analysene viser, og i så tilfelle, hvorfor?

Det kvantitative datamaterialet omhandlet opprinnelig flere driftsformer og flåtegrupper fra den norske fiskeflåten, men jeg bestemte meg for å avgrense oppgaven og i hovedsak fokusere på kystfiskeflåten. Dette valget er basert på tidligere statistikk, presentert innledningsvis i oppgaven, som viser at det er kystfiskeflåten, og spesielt liten kystfiskeflåte som er særlig utsatt for dødsulykker. Jeg vil undersøke hvordan fiskere i denne flåtegruppen opplever yrket sitt, og mulige trivselsfaktorer blant fiskere i denne særlig risikoutsatte flåtegruppen.

Den kvalitative undersøkelsen er gjennomført med fiskere tilhørende sjarkfiskeflåten. I mange analyser har jeg begrenset den kvantitative undersøkelsen til kun å inneholde resultater knyttet til kystfiskeflåten. Dette gjelder fartøy opp til 28 meter. Det betyr at jeg har annullert variablene til resterende driftsformer i flere analyser der jeg kun ønsker å presentere funn som omhandler kystfiskeflåten. Samtidig har jeg i noen analyser følt at en sammenligning mellom svar fra fiskere i kystfiskeflåten og øvrige driftsformer har vært passende, og har derfor valgt å kjøre noen analyser på den totale populasjonen. Dette opplyser jeg om til ved analysen.

I den sammenheng ønsker jeg å avklare noen sentrale tallverdier som går igjen i oppgaven, særlig i resultatkapittelet. Det deltok totalt 1000 fiskere i den kvantitative undersøkelsen, hvorav 832 av disse fiskerne var yrkesaktive og 168 var ikke-aktive. I analysene jeg har kjørt med resultater fra alle driftsformene, vil det stå $N = 1000$ (totalt) eller $N = 832$ (aktive fiskere). Det henvises da til funn basert på den totale populasjonen fra undersøkelsen. Analysene som omhandler kystfiskerne fra den kvantitative undersøkelsen, vil refereres til som $N = 373$ (aktive kystfiskere) og $N = 441$ (totalt antall kystfiskere).

1.3 Oppgavens oppbygging

Jeg har delt inn masteroppgaven min i seks hoveddeler. Etter innledningen med introduksjon til tema, problemstilling og avgrensning, følger kapittel to med et teoretisk rammeverk.

Teorikapittelet redegjør for noen sentrale utviklingstrekk i den norske fiskeflåten, før jeg presenterer teori og analysemodeller som avdekker sentrale begrep som kan hjelpe meg å kartlegge helse og trivsel i sammenheng med arbeidsmiljøet.

Videre i kapittel tre kommer den metodiske tilnærmingen jeg har hatt i dette mastergradsprosjektet. Her har jeg så vidt presentert kvantitative og kvalitative forskningsmetoder og hvordan disse metodene kan utføres komplementært for å få et nyansert resultat.

Representativitetsvurdering av den kvantitative undersøkelsen presenteres i begynnelsen av kapittel fire. Videre framstilles resultater fra og tolkning av, den kvantitative undersøkelsen og de kvalitative intervjuene.

I kapittel fem vil jeg knytte resultatene fra undersøkelsene mot teorien og diskutere funnene mine med et kritisk syn på hva jeg har avdekket. Avslutningsvis kommer kapittel seks med oppsummering av viktige funn og kommentar(er) rundt hovedfunnene mine, i lys av problemstillingen, konklusjon og avsluttende kommentarer.

2 Det farlige fiskeryrket – bakgrunn og teori

2.1 Sentrale utviklingstrekk i fiskeflåten

Allemannsretten som dominerte fiskeriene gjennom store deler av 1900-tallet ga enhver norsk statsborger rett til å registrere seg som fisker. Fisket var en bygdenæring hvor koblingen mellom fisket, fiskere og lokalsamfunnet var sterkt. Som følge av fritt fiske kunne alle fiske mest mulig med det redskapet de ønsket, med unntak av trål. Utbyttet ble ført tilbake til husholdningen og lokalsamfunnet fiskerne kom fra (Vik et al., 2011).

Fiske er en type jakt uten garanti for fangst, og fiskere må derfor leve med et yrke som medfører stor usikkerhet. Denne usikkerheten fører til at fiskere gjerne vil fiske mest mulig når muligheten er der. Det har utviklet fiskerinæringen mot stadig mer effektive og moderniserte fiskefartøy og fiskeredskaper (Vik et al., 2011). Fri tilgang til fisket, rask teknologisk utvikling av effektiviserte fiskeredskap, naturlige svingninger og klimaforandringer har påvirket ressursgrunnlaget. Den teknologiske utviklingen har ledet til et behov for å forvalte og regulere fisket på nye måter. Etter bestandskollaps i de kommersielt viktige fiskeriene etter norsk vårgytende sild (*Clupea harengus*) på 1970-tallet og nordøstarktisk torsk på slutten av 1980-tallet, ble politikkenes hovedmål å forvalte de marine ressursene bærekraftig for langsiktig høsting (Gullestad, Aglen, Bjordal, Blom et al., 2014). Den 18. april 1989 markerer slutten på åpen adgang til kystfisket og fiskeryrket har i ettertid blitt regulert gjennom innsats- og uttaksreguleringer (Holm, Finstad & Christensen, 2014). Dagens lovgivning tilpasser fangstkapasiteten til ressursgrunnlaget, trykker bosetting og sysselsetting i kystdistriktene og legger til rette for at høstingen av de marine ressursene skal komme kystbefolkningen til gode (Deltakerloven, 1999, §1).

Fra slutten av 1950-tallet bidro subsidiestøtten til å sette fiskeressursene under ekstra press. Med økonomisk støtte kunne fiskerne fortsette i yrket til tross for liten lønnsomhet, og fiskerinæringen forble lite innovativt (Finstad, 2014). Før 200-mils økonomisk sone ble etablert 1. januar 1977 var det vanskelig å begrense overfisket og å forvalte ressursene bærekraftig (Johnsen, 2014). Etter utvidelsen av den økonomiske sonen fikk Norge både mulighet og plikt til å forvalte ressursene (Gullestad et al., 2014). Gjennom 1990-tallet ble også subsidiene faset ut og det var behov for strukturering av fiskeflåten for å stabilisere flåtekapasiteten i forhold til ressursgrunnlaget (Gullestad et al., 2014). I 2004 ble

strukturvoteordningen for kystfiskeflåten innført, etterfulgt av strukturvoteordning i havfiskeflåten i 2005, som erstattet daværende enhetskvoteordninger (St.meld. nr. 21, 2006-2007). Strukturpolitiske tiltak som reduserer antall fartøy har økt lønnsomheten og produktiviteten i den gjenværende flåten, men fiskerinæringen er ikke lengre den viktigste bidragsyteren til sysselsetting og bosetting i mange kystsamfunn (Gullestad et al., 2014).

Overkapasitet defineres som at det er flere deltakende fartøy i fisket enn hva som antas å være økonomisk eller ressursmessig forsvarlig (Vik et al., 2011). Fram til 1980-tallet var det mest brukte strukturvirkemidlet kondemneringsordninger. Etter dette har ordninger for sammenslåing vært det viktigste virkemidlet. Formålet med strukturvirkemidlene er å bidra til at fiskerinæringen skal delta i den globale produktivitetsutviklingen. Aktørene med høyest betalingsvilje kan få økt kvotetilgang. Gitt at disse aktørene har potensiale til å være de mest effektive, medfører dette en effektivisering av flåtegruppen. Aktørene med lavere effektivitet og betalingsvilje vil som følge kunne kjøpes ut av flåten (Fiskeri- og kystdepartementet, 2009).

Som følge av både teknologiske endringer og utbygging av ressursforvaltningen har den norske fiskeflåten i løpet av noen tiår gjennomgått betydelige organisatoriske og teknologiske endringer. Den teknologiske og organisatoriske utviklingen har ført til at færre mennesker trengs til selve fisket om bord i fiskefartøyene (Johnsen, 2004). Dette har konsekvenser både for arbeidsmiljøet og for risikoen om bord i fiskefartøyet. Fiskeri som tidligere har krevd flere mann per fartøy kan nå driftes av enefiskere. Arbeidsmiljøet reduseres fordi kameratskapet forsvinner, samtidig som risikoen ved å være alene på fiskefartøy er større. Samtidig vil et redusert antall fartøy legge til rette for bedre lønnsomhet for de gjenværende aktive deltagerne og tilpasser flåtekapasiteten til ressursgrunnet (Fiskeri- og kystdepartementet, 2009).

Fartøy under 15 meter ble lenge skjermet for struktureringsordningene for å unngå for stort bortfall av denne flåtegruppen. Disse fiskefartøyene ble lenge betraktet som den delen av flåtegruppen som bidro mest til å skape aktivitet, sysselsetting og bosetting langs kysten (St.meld. nr. 21, 2006-2007). I dag er det fartøyene under 11 meter som står overfor mulig strukturering. Regjeringen ønsker å tilrettelegge for bedre lærlingeordning og kvoter hos

utdanningsinstitusjoner for å rekruttere flere ungdommer til yrket (Regjeringen, 2014). Kystdistriktene anses som nødvendige for rekruttering til næringen og for utviklingen av bærekraftige fiskerier (Johnsen & Vik, 2013). Hvis strukturering kan føre til at de minste kystfartøyene kan fiske lønnsomt med to mann om bord, vil det kanskje bidra til å redusere antall ulykker med død som følge. Med et mannskap bestående av to eller flere fiskere, står de bedre rustet til å vurdere situasjoner som oppstår. Det vil følgelig også kunne øke muligheten for å slå alarm dersom en situasjon oppstår (Regjeringen, 2014).

I følgende underkapittel vil jeg presentere potensielle farer og risiko ved noen ulike driftsformer i norsk fiskeflåte.

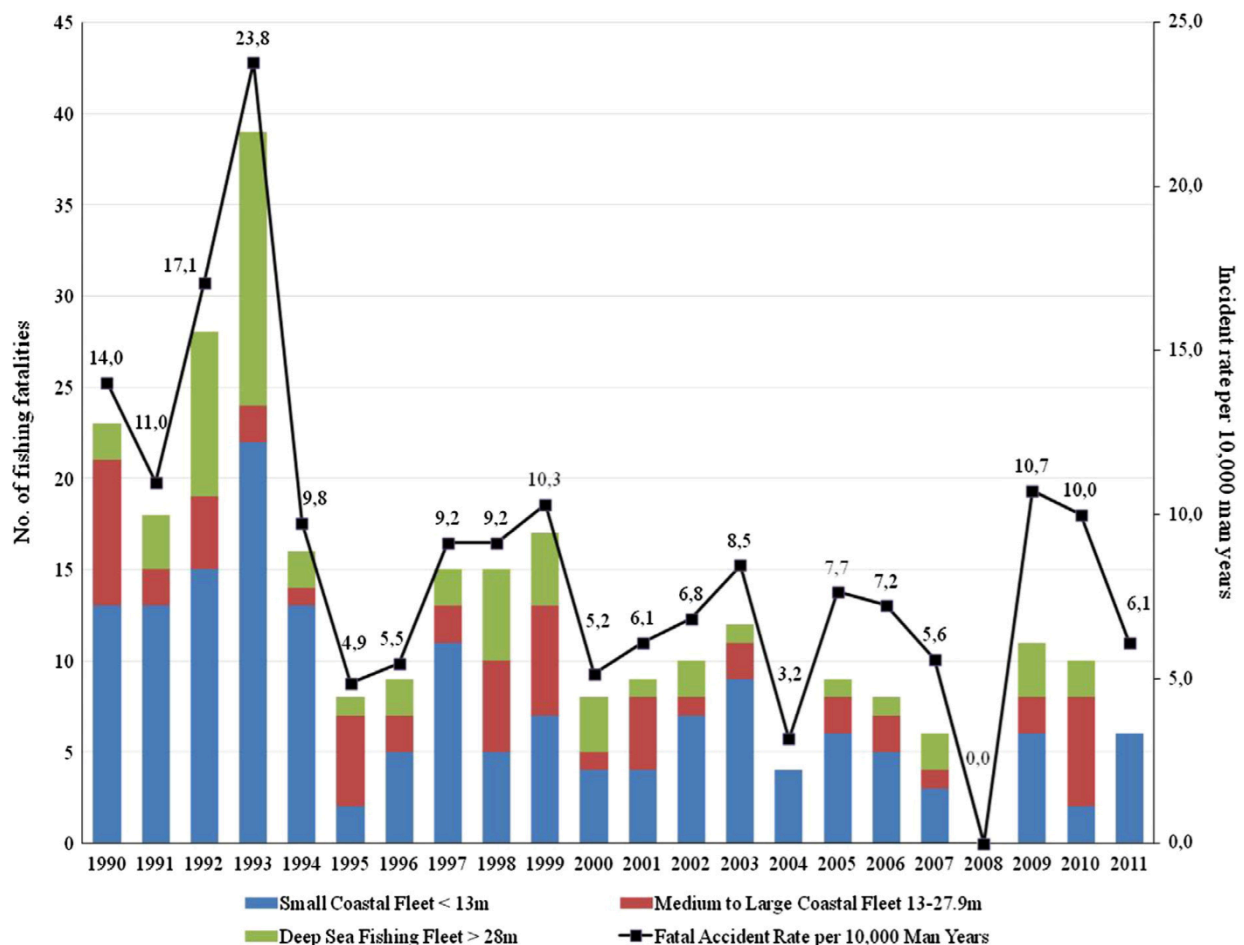
2.2 Farer og risiko ved ulike driftsformer og redskapstyper

Arbeidsmiljø som fremmer arbeidstakeres helse, utvikling og trivsel øker bedriftens effektivitet og totale verdiskapning i samfunnet. Vektlegging av sunne og trygge arbeidsplasser som vedlikeholder ansattes sikkerhet, helse og velvære har blitt viktigere de siste tiårene (Linga, 2015). Trivsel og produktivitet i arbeidet har vist seg å være komplimentert avhengige faktorer som indikerer at arbeidsplasser som har engasjerte arbeidstakere kan få større produktivitet (Harter, Schmidt & Keyes, 2003).

Nedbyggingen av fiskeflåten har ført økt driftsgrunnlag for gjenværende fartøy. Det er rimelig å anta at dette har gitt bedre økonomi for fartøyene. Det er nærliggende å tenke at bedre økonomi kan være medvirkende faktor til at antall dødsulykker har blitt redusert fordi flere har råd til å investere i moderne sikkerhetsutstyr, ta sikkerhetskurs og opprettholde godt vedlikehold av fartøy og redskaper (McGuinness et al., 2013). Moderne fiskefartøy og fiskeredskaper som rekkerulle, garnspill, etterhaler, garnhaler og garngreier har gjort arbeidet fysisk lettere. Disse hydraulisk styrte redskapene har eliminert de tyngste løftene fra arbeidet og gjort fisket mer effektivt. Det har vært et økende fokus på helse, miljø og sikkerhet (HMS), og opplæring av fiskere har vært viktig for å påvirke holdninger og kunnskap (Aasjord & Enerhaug, 2013). Fiskere har lært forebyggende strategier for å kunne håndtere risikoen de eksponeres for i yrket. Sikkerhetsrutiner har blitt innført på fartøy og for mannskapet,

kapteinsertifikat, obligatoriske kontroller og inspeksjoner forekommer rutinemessig, fartøystandarder er fastsatt etc. (McGuinness et al., 2013).

Antall årlige dødsfall i den norske fiskeflåten har blitt halvert gjennom tidsepoken 1990-2013, presentert i figur 1. Økt fokus på HMS kan være medvirkende årsak til at antall dødsulykker er redusert. I figur 1 framkommer det at flesteparten av dødsulykkene som forekommer i fiskeflåten skjer i liten kystfiskeflåte (McGuinness et al., 2013). Hele 66 prosent av dødsulykkene som ble registrert i tidsrommet 1990-2013 ble registrert i liten kystfiskeflåte under 15 meter (Aasjord, 2013).

Figur 1. Antall dødsulykker fordelt på forskjellige flåtegrupper gjennom 1990-2011 (McGuinness et al., 2013)

Statistikken som er hentet fra McGuinness et al., (2013) identifiserte også passive redskaper, og spesielt garnfiske i liten kystfiskeflåte, som særlig problematiske. Passive fiskeredskaper omhandler redskaper hvor fiskefartøyet ikke er direkte involvert i fisket, som for eksempel

garn, line, teiner og ruser. Garnfiske drives av små og mellomstore kystfartøy, ofte som dagsturfiske, men kan også foregå over lengre perioder hjemmefra (Karlsen, 1997).

Lokalisering av fisken, selve høstingen og behandlingen av fangsten foregår på åpne dekk hvor fiskerne er utsatt for stor risiko (FAO, 2008). Setting av garn er en relativt hurtig og risikofylt arbeidsoppgave som er årsak til flere ulykker. Dersom fiskeren setter seg fast i redskapet kan han fort bli dratt over bord. Haling av garnet innebærer også risiko på grunn av store krefter som er i sving. Anker, iler, tykke tau, store fangstkvanter og kraft fra havstrømmene påvirker garnhalingen. Arbeidsoperasjoner rund garnhalingen innebærer fysisk tungt arbeid for fiskere siden fisken skal tas ut av garnet, bløgges og sløyes. I dårlig vær vil arbeidsoppgavene bli mer krevende å gjennomføre (Karlsen, 1997).

En av grunnene til at dødstillene i kystfiskeflåten ikke har blitt redusert i like stor grad som i de andre fartøygruppene, kan være at et juridisk rammeverk for fartøystandarder gjennom design, stabilitet og utrustning ikke har vært like godt utviklet i liten kystfiskeflåte. Dagens fiskefartøy er i utgangspunktet konstruert for å tåle kreftene fra klimatiske krevende forhold, men for kystfiskeflåten utgjør været en potensiell ulykkesrisiko på grunn av fartøyenes størrelse. Skiftende og utfordrende klimatiske forhold under fiskesesongene på vinterstid kan hindre kystfiskere å gjøre arbeidet eller føre til at fiskere tar farlige avgjørelser på bakgrunn av lite kunnskap og erfaring, eller på grunn av prestasjonspress (Aasjord et al., 2012).

Manglende kunnskap om fartøystabilitet og hvordan fartøyet påvirkes av endret last om bord, har også vært medvirkende årsak i mange ulykker, samt feiloperasjon som har resultert i vannfylling og kantring (Aasjord & Enerhaug, 2013). Liten kystfiskeflåte er i hovedsak bemannet av eldre fiskere. Tidligere forskning viser at eldre fiskere kan være mer skeptisk til endringsprosesser og nye reformer, og er kanskje ikke like mottakelige for å begynne å bruke nytt sikkerhetsutstyr og å tilpasse seg sikkerhetsrutiner (McGuinness et al., 2013)

Fartøyforlis, over-bord-ulykker og drukning i havn er tre særlig ofte rapporterte ulykkeshendelser med død som følge. Fartøyforlis skjer ofte grunnet store bølger mot fartøy (fra siden), overlast eller feillast av utstyr og fangst. Med unntak av fartøyforlis, er setting eller haling av redskap en ofte forekommende ulykke i liten og mellomstor kystfiskeflåte. Til

tross for moderne utstyr vil ofte hendelsene forekomme ved at fiskere sitter fast i iletau og dras over bord. Ulykker har også forekommet av at fiskere kastes over bord i dårlig vær (Aasjord et al., 2012). I samme flåtegruppe har det også forekommet mange drukningsulykker i havn. Uoppmerksomhet på tau, store fartøybevegelser, utfordrende klimatiske forhold både på havet og til havn (snø/is på kaidekke), høydeforskjell grunnet flo og fjære og at disse fiskerne ofte er enefiskere kan være medvirkende årsak til at flere av disse ulykkene forekommer (Aasjord et al., 2012).

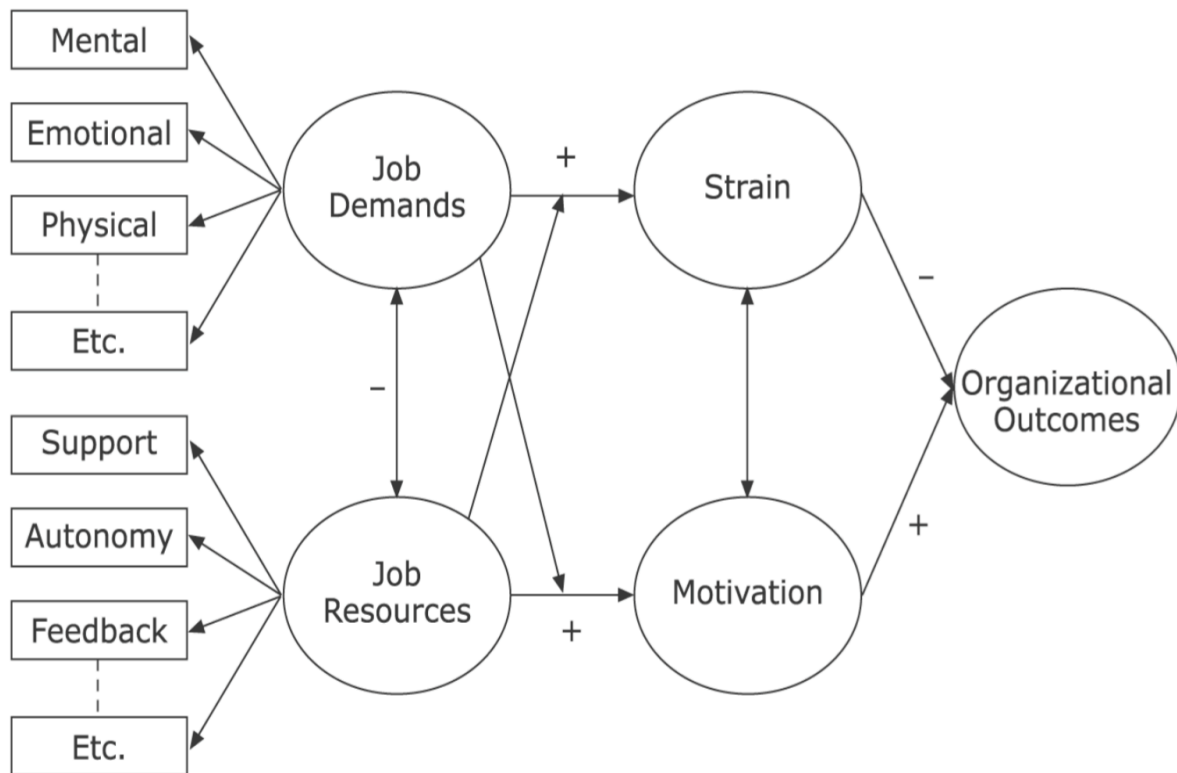
For å forstå hvordan fysiske og psykiske faktorer kan påvirke helse og velvære hos fiskere, kan jobbkrav-ressurs-modellen være et nyttig teoretisk rammeverk (Nielsen, Bergheim & Eid, 2013).

2.3 En analysemodell for å forstå kontrastene mellom arbeidskrav og -ressurser

Enhver arbeidsplass vil ha et arbeidsmiljø med egne faktorer som for arbeidstakere kan oppleves som arbeidskrav eller arbeidsressurser (Bakker & Demerouti, 2007). Med krav til arbeidet vises det til fysiske, psykiske, sosiale og organisatoriske aspekter ved arbeidet som krever vedvarende fysiske og/eller mentale anstrengelser. Fiskere er daglig eksponert for krevende faktorer i arbeidsmiljøet. Anstrengelsene kan knyttes til arbeidsbelastningen og arbeidspresset fiskere eksponeres for, en arbeidsplass i konstant bevegelse, risikoen for ulykker og sikkerhetsvurdering (Nielsen et al., 2013). Den fysiske og psykiske belastningene fiskere møter i arbeidet kan ha innvirkning på deres følelse av trivsel og velvære i yrket. De (periodevis) uforholdsmessig store kravene til arbeidet og arbeidspress kan føre til søvnproblemer, utmattelse, svekket helse og følgelig lav trivsel.

Arbeidsressurser refererer til fysiske, psykiske, sosiale og organisatoriske aspekter ved arbeidet som kan hjelpe arbeidstakere å oppnå målet for arbeidet, og dermed stimulere til personlig utvikling og vekst. Fartøyenes ledelse, moderne teknologi på fartøyene, gode sikkerhetsrutiner og -tiltak samt samhold blant kolleger er viktige arbeidsressurser. Gode sikkerhetstiltak, fokus på sikkerhet og tilstrekkelig opplæring i risikoutsatte yrker har vist seg å redusere arbeidstakeres redsel for potensielle ulykker, og har videre bidratt til å øke trivselen (Nielsen et al., 2013).

Potensielle arbeidskrav og -ressurser er framstilt gjennom jobbkrav-ressurs-modellen av Bakker og Demerouti (2007) i figur 2.

Figur 2. Jobbkrav-ressurs-modellen som presenterer arbeidskrav og -ressurser (Bakker & Demerouti, 2007).

2.4 Fiskeryrket – et krevende og risikofylt arbeid

Fiskeryrket preges av stor arbeidsmengde og tidspress. Klimatiske forhold gjør at fiskeryrket møter arbeidskrav som gjør det nødvendig med risiko- og sikkerhetsvurderinger. I de neste underkapitlene vil jeg presentere potensielle arbeidskrav som kan påvirke fiskeres trivsel.

Potensielle farer og risikovurderinger

Fiskeryrket er et av verdens mest risikofylte yrker (Håvold, 2010). Begrepet risiko kommer fra det italienske ordet *risicare* («to dare») (Vivanco & Gordon, 2006). Det finnes mange definisjoner av begrepet risiko. Noen definisjoner baseres på sannsynlighet, forventning, fare eller usikkerhet for at en hendelse skal inntreffe. Felles for disse definisjonene er at risiko kan være opptreden av hendelser med påfølgende konsekvenser, som ofte er negative (Aven, 2012). En konkret definisjon av risiko kan være faren uønskede hendelser kan ha på

mennesker, miljø og økonomi, og er en funksjon av sannsynlighet og konsekvens (Bye & Lamvik, 2007). En annen måte å se fare og risiko på, er at det finnes en viss spenning i å møte farer når en har de rette ferdighetene for å overkomme dem. Mennesket viser forståelse for å utsette seg for farer gjennom en kalkulert risiko (Vivanco & Gordon, 2006).

Fare og risiko kan forstås som noe fiskere utsetter seg selv for, gjennom de trusler som naturkrefter og arbeidets eksponeringer representerer. Slik fare og risiko kan reduseres ved hjelp av riktig kunnskap, erfaring og ferdighet (Aaerkol, 2015). Lavtrykk med storm og stor sjø til alle årstider, snø, kulde og polare lavtrykk med fare for nedising av fartøy er sentrale farer i fiskeryrket. Planlegging og organisering av arbeidet er faktorer som kan minimere risikoen i yrket (Aasjord et al., 2012).

Hvordan mennesker opplever risiko kan deles inn i en kognitiv komponent og en emosjonell komponent. Den kognitive komponenten handler om hvordan for eksempel fiskere rasjonelt vurderer sannsynligheten for at en ulykke skal inntreffe ut fra de forhold de eksponerer seg for. Holdningene arbeidstakere har til sikkerhet og risikoatferd knyttes også til den kognitive delen. Den emosjonelle komponenten dreier seg om hvorvidt for eksempel fiskere er bekymret for at en ulykke skal inntreffe, og om fiskeren føler seg trygg eller utrygg i forhold til den risikoen han oppfatter. Positive holdninger til sikkerhet og rutinemessig sikkerhetsstatus blant de ansatte på fiskefartøy, kan bidra til å gjøre bekymringene mindre (Rundmo, 2000).

Sikkerheten rundt fiskere involverer mange forhold, som for eksempel design, konstruksjon og utrustning av fartøy, og sosialt og økonomisk press i arbeidet. Overkapasitet og overfiske, som gjorde det nødvendig for fiskere å konkurrere hardt om fisken, har trolig vært forhold som har påvirket risikoen til sjøs (FAO, 2008). Fiskerireguleringer er dermed koplet til sikkerhet og arbeidsmiljø i den forstand at det kan sette standarder for flåteegenskaper, skipstekniske- og sikkerhetsmessige forhold, samtidig som reguleringsregimer kan arbeide med å forebygge usikker atferd (Windle, Neis, Bornstein, Binkley & Navarro, 2008). Slike sikkerhetstiltak kan være å bruke godkjent verneutstyr, gjennomføre rutinemessige

evakueringsøvelser, følge sikkerhetsprosedyrer og å rapportere inn avvik og ulykker (Nielsen, Mearns, Berge & Eid, 2011).

FAO anslo i 2008 at fiskernes atferd og feilberegninger på grunn av design- og konstruksjonssvakheter på fartøyet har vært årsak til 80 prosent av ulykkene som skjer i fiskesektoren på verdensbasis (FAO, 2008). I den norske fiskeflåten har det siden 1983 vært krav om skipskontroll av fartøy over 10,67 meter hver 30. måned. I 1998 ble det innført krav om skipsførersertifikat klasse C for å føre disse fartøyene. Ulykkesstatistikk viser markante forskjeller mellom fartøy over og under 10,67 meter i forhold til antall ulykker som fører til tap av liv. Blant annet antas det at mange ulykker i den minste flåtegruppen er forbundet med stabilitetsproblematikk (Kulseng, 2012). Manglende stabilitetskontroll og kompetanse om operasjonelle begrensninger når det gjelder drifts- og lastekondisjoner (feillasting, overlast, åpne luker og dører) påvirker og endrer stabiliteten til fartøyet (Aasjord et al., 2012).

Fare og risiko kan forekomme som konsekvens av raskt skiftende og utfordrende værforhold. I tillegg kan arbeidets organisering og hvor krevende arbeidsoppgavene er, også påvirke risikoen i yrket.

Et fysisk krevende arbeid

Fiskere er eksponert for støy, økende arbeidsmengde etter fangststørrelse, høyt krav til arbeidsinnsats, tidspress, lange arbeidsdager og perioder borte fra familien og lokalsamfunnet. Skippere må kunne manøvrere fiskefartøy i dårlig vær, gjennom trafikkerte ferdselsårer, i fiskefelt og i nattemørket. Det er krevende arbeidsoppgaver som krever konsentrasjon over lengre perioder. Fiskere, eller mannskap på dekk, eksponeres for tunge løft, gjentakende arbeidsoppgaver, trange arbeidsrom, støy og mental belastning på bakgrunn av varierende arbeidsmengder og medfølgende stort tidspress. Under travle perioder kan arbeidsdagene vare langt utover hva som er normal arbeidstid, og arbeidstempoet må holdes høyt for å opprettholde kvaliteten på fangsten (Nielsen et al., 2013).

Arbeidsoppgaver i forbindelse med fiske- og fangstarbeid har vært årsak til 53 prosent av personulykkene som ble registrert i den norske fiskeflåten i perioden 2000-2011. Selve fiske-

og fangstarbeidet er dermed både fysisk krevende og risikabelt. Flest dødsulykker forekommer ved over-bord-ulykker og ved fartøyforlis og havari (Aasjord et al., 2012). Dødsulykker kan skyldes konstruksjon av fartøy eller feil lasting, men det kan også skyldes fiskeres atferd på havet. Manglende vedlikehold og installering kan være en konsekvens av å spare penger og kan følgelig øke faren for ulykker i fiskeryrket. Konkurransen mellom fartøy for å fange mest fisk kan også være en risikofaktor fordi stort arbeidspress og stress i arbeidet kan føre til at fiskere tar dårlige beslutninger som kan få konsekvenser for sikkerheten (Starcke & Brand, 2012).

Skiftarbeid og søvn

Mange fiskere i den norske fiskeflåten arbeider skift. Skiftarbeid kan føre til unormal døgnrytme og et forstyrret søvnmønster på grunn av unormal arbeidstid. Varierende søvnmønster og utilstrekkelig med hvile kan føre til søvndepresjon, som anses som et vanlig problem for arbeidstakere i yrker med skiftarbeid (Härmä, Tenkanen, Sjöblom, Alikoski & Heinsalmi, 1998). Lyd og vibrasjon som det også er mye av om bord på fiskefartøy, er faktorer som også kan påvirke søvnkvalitet og søvnmønster, og følgelig føre til økt stress. Andre faktorer som påvirker søvnkvaliteten er stort inntak av koffein og nikotin gjennom arbeidsdagen (Frese & Harwich, 1984).

Søvndepresjon kan redusere kognitive funksjoner som motorisk og kognitiv hastighet, årvåkenhet, oppmerksomhet og hukommelse. Dette kan svekke fiskeres evne til å vurdere risiko. Dersom disse funksjonene ikke er intakt hos fiskere, kan de utgjøre en betydelig sikkerhetsrisiko i utførelsen av arbeidsoperasjoner som vanligvis gjennomføres uten vanskeligheter (Goel, Rao, Durmer & Dinges, 2009). Dersom fiskere opplever langvarig eksponering for hardt arbeid, for lite søvn, eller søvn av dårlig kvalitet over lengre tidsperioder, kan det føre til utbrenthet. Utbrenthet kan defineres som en tilstand hvor mennesket føler emosjonell eller følelsesmessig utmattelse og redusert opplevelse av mestring (Maslach, Schaufeli & Leiter, 2001). Dersom det skjer mens fiskere er om bord i et fiskefartøy, kan det representere en betydelig risiko.

Søvndepresjon og utbrenthet kan redusere fiskeres terskel for stress og deres problemløsningsevne i møte med uventede hendelser (Linga, 2015). Hvorvidt fiskere kan bli ufokuserte som følge av dårlig søvnkvalitet, avhenger også av livsstil. Forekomsten av søvnløshet, søvnmangel og søvnighet på dagtid kan avhenge av skiftenes organisering (Härmä et al., 1998). Fiskere har gjennom tidligere studier oppgitt at uhell som følge av uoppmerksomhet og/eller uforsiktighet har vært direkte eller medvirkende årsak til ulykker, i tillegg til dårlig vær, slingring og glatte dekk. Dette kan koples til fiskeres yteevne, som kan være redusert som følge av lange arbeidsøkter, sporadisk matinntak, lite/dårlig søvn, sjøgang og sjøsyke (Aasjord et al., 2012).

I tillegg til at skiftarbeid kan føre til søvndepresjon og utbrenthet, kan fiskere oppleve det som en emosjonell belastning å være borte fra familie og venner over en lengre periode. Det å ha familie og venner rundt seg kan være en særlig viktig støtte og ressurs for mennesker og lengre perioder borte fra de man er glad i kan oppleves som utfordrende. Fiskere kan dermed ha økt risiko for utbrenthet også på grunn av isolasjon fra familie (Oldenburg, Jensen & Wegner, 2013).

Plager og sykdommer

Psykiske faktorer som liten kontroll over arbeidssituasjon eller beslutninger, stort press, manglende sosial støtte og store arbeidskrav har vist seg å spille negativt inn på trivsel og ønske om å fortsette i arbeidet (Sterud, 2013). Stress i arbeidet over en lengre periode kan resultere i psykiske lidelser som angst og depresjon (Beehr, Jex, Stacy & Murray, 2000). Fravær av trivsel kan knyttes til psykosomatiske lidelser, angst, lav selvfølelse, bekymring, spenninger og begrensede sosiale relasjoner (Pollnac & Poggie, 1988).

Fiskere utsettes for variert temperatur gjennom en arbeidsdag, og arbeider ofte ute i dårlig vær. Fuktig luft, svette, våte klær og temperaturendringer kan påvirke arbeidsinnsatsen. Vind og trekkfulle arbeidsplasser kan ofte føre til muskelspenninger og hodepine (Fiskeriets Arbejdsmiljøråd, 2015). Høyt arbeidstempo, fartøyvibrasjoner, gjentagende arbeidsoperasjoner og arbeidsstillinger over en lengre periode med begrensede muligheter til å endre stilling kan føre til plager hos fiskere. Slitasjeskader er særlig utbredt. Sykdom knyttet

til hjerte, lunger og luftveier, dermatologiske plager, redusert hørsel, stress og angst er sykdommer som også preger yrket (Jensen, Linos, Frantzeskou & Laursen, 2012). Fysisk krevende arbeidsoppgaver over tid har gjennom tidligere forskning blitt knyttet til sykemelding og uførhet (Sterud, 2013).

Denne gjennomgangen viser at fiskere har et hardt yrke. Samtidig viser tidligere studier at fiskere i stor grad er positive til yrket sitt (Thorvaldsen, 2013; Sønvisen, Johnsen & Vik, 2011; Johnsen & Vik, 2008). I de neste delkapitlene vil jeg drøfte trivsel og hvilke potensielle ressurser som kan bidra til den angivelig høye trivselen som måles i fiskeryrket.

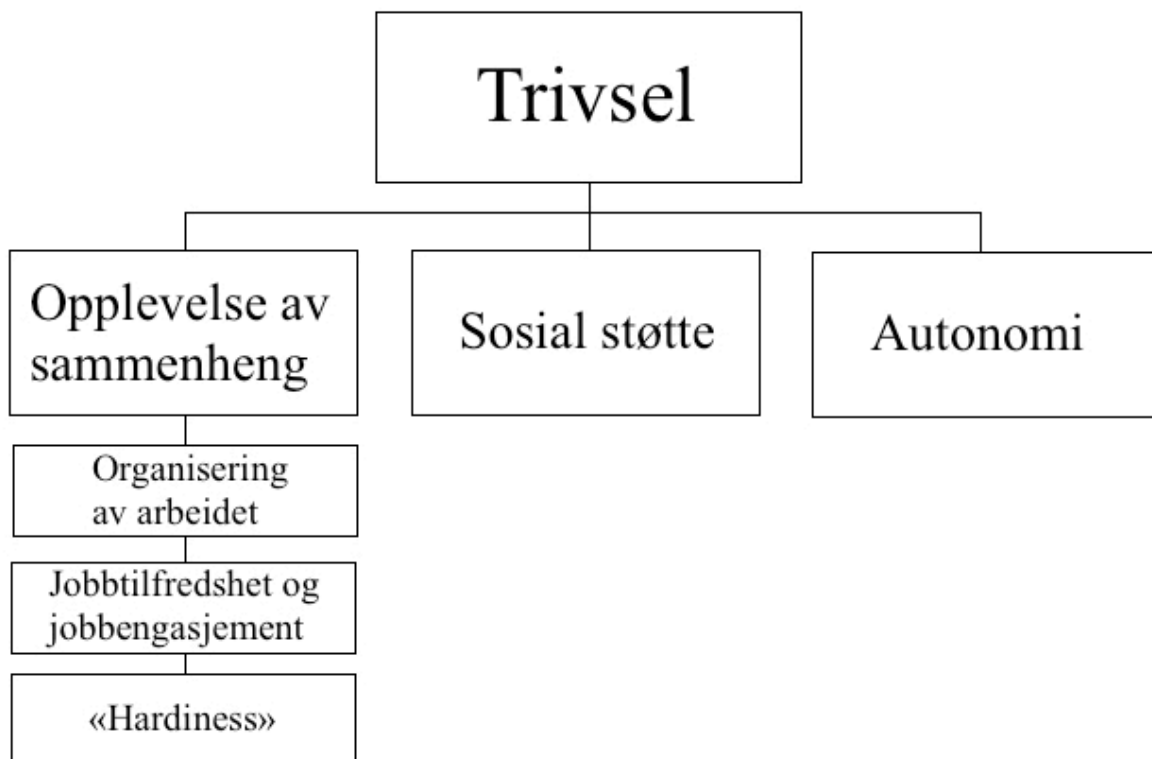
2.5 Hvordan forstå trivsel

Verdens helseorganisasjon forklarer helse som «*en tilstand av komplett fysisk, psykisk og sosial velvære og ikke bare fravær av sykdom eller lyte*» (WHO, 2014). Tidligere forskning viser at trivsel ofte går igjen når respondenter definerer hva god helse er for dem. Trivsel kan anses som en forklaringsfaktor for livskvalitet og helse (Fugelli & Ingstad, 2001). Dermed kan det være viktig å avdekke hvilke faktorer som kan føre til trivsel i arbeidssammenheng, særlig i et så krevende og risikofyllt yrke som fiskeryrket.

Salutogeneseteorien

For å undersøke trivsel har jeg latt meg inspirere av en teori om hva som skaper god helse. I «salutogeneseteorien» handler det om hvilke faktorer som skaper god helse. Begrepet kommer fra de latinske ordene *salus* som betyr helse, og *genese* som betyr opprinnelse (Mækelæ, 2007). Salutogeneseteorien omhandler hvilke faktorer som holder mennesket frisk, og ble publisert av sosiologen Aaron Antonovsky i 1979. Den står i kontrast til den medisinske teorien «patogenese», som definerer hvilke faktorer som gjør/har gjort mennesket syk. Salutogenese ble utarbeidet gjennom Antonovskys studier rundt stresstoleranse, og i hvilken grad menneskers mestringsressurser kan hjelpe mennesket til å takle sykdom og uventede hendelser i livet (Walseth & Malterud, 2004).

I henhold til teorien bygger mennesket opp mestringsressurser som påvirkes av holdningene en lærer gjennom oppveksten (Vikan, 2013). Smerter, livskriser, dårlig livskvalitet, angst, stress, depresjon, alderdomssvekkelse og dårlig kosthold er blant faktorene som kan påvirke livskvalitet (Mækælæ, 2007). Salutogenese handler om å bevege en person mot bedre helse, gjennom å skape, framheve og forbedre fysisk, mental og sosial helse (Becker, Glascoff & Felts, 2010). Selv om salutogeneseteorien hovedsakelig handler om å utvikle god helse, retter den også fokus mot individets trivsel, som en mer helhetlig tilnærming til mennesket (Gløersen, 2008). Med utgangspunkt i denne teorien har jeg utviklet en analysemodell for å studere trivsel, presentert i figur 3.

Figur 3. Teoretisk analysemodell over faktorer som potensielt kan føre til trivsel, med utgangspunkt i salutogeneseteorien.

Mestringsressursene kan deles inn i indre og ytre ressurser. Indre, eller individuelle ressurser, kan være god sosial kompetanse, positiv selvfølelse, optimisme, selvstendighet, å være framgangsrik, intelligent og kreativ. Utvikling innenfor interesser og hobbyer, indre kontroll, impuls kontroll, høy aktivitet og energi, gleden ved opplevelser og framtidstro kan også være sentrale indre mestringsressurser (Mækælæ, 2007). Fysiske ressurser, høy grad av rasjonalitet

og kunnskap er viktig for å stimulere videre utvikling. Det å investere tid og energi i aktiviteter en liker kan gi høyere grad av helse og trivsel (Langeland, 2011).

Ytre mestringsressurser kan være god økonomi, stor grad av tilhørighet, religion, politiske, kulturelle og/eller historiske forhold (Walseth og Malterud, 2004). Sosiale relasjoner anses som den viktigste ytre påvirkningen. Det å ha en betydningsfull person, støttende familie og venner, tillitsfulle og intime relasjoner og gode samtaler kan styrke menneskers selvfølelse (Mækellæ, 2007). Frisk luft og naturopplevelser er også trukket fram som særlig viktige faktorer for å øke mestringsressursene og følgelig trivselen (Tellnes, 2007).

Når mennesker møter utfordringer i livet er det mestringsressursene som avgjør om individet tar utfordringen som et bidrag til vekst og utvikling, eller som et hinder (Walseth & Malterud, 2004). Mennesker er forskjellige og vil oppleve at ulike aktiviteter, opplevelser eller sosiale relasjoner vil øke livskvalitet og trivsel, og øke motstandsdyktigheten gjennom vanskelige situasjoner (Tellnes, 2007). Menneskets evne til tilpasning for å øke mestring, helse og velvære bidrar å opprettholde god helse og trivsel selv når det skjer uventede og potensielt stressende hendelser (NAPHA, 2015).

Opplevelse av sammenheng

Fravær av farer og sykdom betyr ikke nødvendigvis at mennesket har god helse, velvære eller høy trivsel (Becker et al., 2010). I følge salutogeneseteorien kan høy grad av stressfaktorer også være helsefremmende fordi det mobiliserer mennesket til større innsats, som igjen kan føre til utvikling og bedre selvfølelse (Mækellæ, 2007). Antonovsky mente at god helse har opprinnelse i menneskets holdning til livet, og hvordan uventede og stressende situasjoner takles. Summen av patogene og salutogene forhold former holdningen mennesker har til livet, og kalles *opplevelse av sammenheng* (Sense of Coherence). Mennesker som føler opplevelse av sammenheng (OAS) vil i større grad oppleve kontroll, forståelse og mening med hendelser i livet. Jo større grad av sammenheng, desto større trivsel (Nyheim, 2015).

OAS påvirkes av de tre faktorene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. Når et menneske som opplever *meningsfullhet* konfronteres med en uventet livshendelse, takles

situasjonen med kognitiv forståelse. Med andre ord klarer personen å vurdere hendelsen rasjonelt og sette den i sammenheng med et større bilde og dermed finne mening med situasjonen (Lindström & Eriksson, 2005). *Håndterbarhet* handler om ressursene menneskene har til rådighet når de møter ulike situasjoner i løpet av livet. Dersom mennesket har gode mestringsressurser, vil vanskelige hendelser virke håndterbare og overkommelige (Lindström & Eriksson, 2005). *Begripelighet* er hvorvidt et menneske føler at livet er forståelig eller fornuftig (Lindström & Eriksson, 2005). Dersom energi og engasjement brukes til å møte utfordrende livshendelser, vil mennesket til slutt komme seg gjennom det. Motivasjon til å komme seg gjennom problemene er viktig i møte med vanskelige situasjoner (Mækelæ, 2007).

Når mennesker opplever virkeligheten gjennom OAS, bidrar det til høyere grad av mestring, bedre helse, velvære og trivsel (Langeland, 2011). Det er viktig for mennesket å føle mestring i livet. Høy grad av mestringsfølelse kan bidra til å øke mestringsressursene i senere situasjoner, samt å skape større grad av trivsel i det en til daglig holder på med (Vikan, 2013). Det å oppnå fremgang i arbeidet bidrar til å utvikle høyere grad av tilfredshet og mestringsfølelse. På en ideell arbeidsplass er mestringsnivået i arbeidsoppgavene tilpasset arbeidstakere. Utfordringene er ikke så store at en ansatt mislykkes, men heller ikke så små at de virker bortkastet å utføre (Walseth, 2009). Mestringsfølelse er en sentral faktor for menneskets velvære (Becker et al., 2009). Tidligere forskning har vist at mennesker med sterk opplevd sammenheng takler uventede situasjoner bedre og opprettholder arbeidskapasitet og psykososial funksjon i stressende situasjoner (Walseth & Malterud, 2004). Følgelig kan arbeidsorganisering også ha betydning for hvorvidt fiskere kan håndtere uventede situasjoner, og deres opplevelse av trivsel i yrket.

Organisering av arbeidet

God organisering er viktig i arbeidet og på arbeidsplassen. Organisering og planlegging kan bidra til å gjøre situasjoner som forekommer i arbeidssammenheng håndterbare. Fiskeryrket er utsatt for farer og potensielle ulykker. Mangelfull planlegging av risikoutsatte arbeidsoperasjoner, sikkerhetsstyring, risikovurdering og mangelfullt forebyggende arbeid kan være medvirkende årsak til ulykker (Aasjord et al., 2012).

Tidligere forskning blant norske offshore-arbeidere har vist at et godt sikkerhetsklime kan assosieres med høy arbeidstrivsel. Organisering og godt sikkerhetsklime kan derfor anses som en arbeidsressurs som gjør stressfaktorer i arbeidsmiljøet mer håndterbar for arbeidstakere (Nielsen et al., 2011). Planlegging, opplæring, erfaring, samarbeid mellom kollegaer og løpende informasjon mellom kollegiet er viktig for arbeidsmiljøet. Et godt sikkerhetsklime på arbeidsplassen kan gi arbeidstakere en lavere opplevelse av farer og føre til at de i større grad føler seg trygge på arbeidet (Mearns, Flink, Gordon & Fleming, 1998). Arbeidstakere som har kontroll på arbeidsmiljøet har et høyere nivå av arbeidstilfredshet, bedre mental og fysisk velvære, samt mindre intensjon om å slutte i arbeidet sitt (Lu, Kao, Cooper & Spector, 2000).

Uforholdsmessig høyt arbeidspress kan føre til stress, økt risikoatferd og unødvendige ulykker. Fiskere som føler høyt tidspress vil gjøre arbeidet raskt. Til tross for at fiskere kjenner oppgavene og rutinene godt, kan det være fort gjort å gjøre feil og ta sjanser de ikke ville ha tatt dersom de hadde bedre tid (Fiskeriets Arbejdsmiljøråd, 2015). Personlig verneutstyr har hatt en positiv påvirkning på antall dødsulykker i fiskeflåten. Flytevester, overlevingsdrakter, sikkerhetsline, hjelm og nødstopper har vært viktige mestringsressurser. Slike sikkerhetstiltak har resultert i at flere ulykkeshendelser har fått mindre alvorlige konsekvenser enn dersom slikt utstyr ikke var i bruk (Aasjord et al., 2012).

Arbeidstilfredshet og arbeidsengasjement

Arbeidstilfredshet kan defineres som en positiv tilstand som resultat av menneskets vurdering av arbeidet sitt. Vurderingen kan stå i forhold til hvordan forventningene til arbeidet stemmer overens med det en faktisk møter i arbeidet (Locke, 1969). Arbeidstilfredshet kan knyttes til at trivselen kommer av at arbeidet er håndterbart, forståelig og meningsfullt. Tidligere forskning har vist at arbeidstilfredshet kan korrelere positivt med livstilfredshet (Harter, et al., 2003).

Arbeidsengasjement kan defineres som «*en positiv, oppfyllende og arbeidsrelatert tilstand som kjennetegnes av vitalitet, entusiasme og evne til å fordype seg i arbeidet*» (Linga, 2015; Schaufeli & Bakker, 2004). Konsentrasjon og vanskelighet for å løsrive seg fra arbeidet definerer mennesker med evne til å fordype seg i arbeidet. Vitalitet referer til høyt energinivå,

vilje til å gi en stor innsats i arbeidet sitt, mental motstandsdyktighet under arbeidet og utholdenhet i møte med utfordrende situasjoner. Entusiasme knyttes til sterk involvering i arbeidet og at arbeidet har mening for mennesket (Schaufeli & Bakker, 2004). Fordypning i arbeidet og vitalitet kan knyttes til at yrket oppfattes forståelig og håndterbart, mens entusiasme for arbeidet kan bety at yrket føles som meningsfullt.

Individuelle ressurser – «hardiness»

Antakeligvis kan arbeidsmiljøet i fiskeflåten oppleves subjektivt gjennom fiskeres personlige egenskaper og mestringsressurser. «Hardiness» kan beskrives som en personlighetsstruktur hvor individet takler et høyt stressnivå uten at det reduserer helsen (Kobasa, 1979). Jeg har valgt å se dette i sammenheng med «mental tøffhet», som koples til hvordan mennesker takler stress og angst assosiert med risikofylte situasjoner de møter (Jones, 2010).

Mental tøffhet knyttes til høy motivasjon og følelsen av at det en gjør har en hensikt og er meningsfullt. Forandringer forstås som naturlige endringer og noe som kan fremme personlig utvikling, i stedet for å føle utilstrekkelighet. Jo mer meningsfullhet et menneske føler, desto sterkere mestringsressurser har det for å overkomme uventede situasjoner (Kobasa, 1979). I yrker hvor arbeidet gjennomføres med høyt stressnivå og intensitet, og hvor feil kan gi alvorlige konsekvenser, kan mental tøffhet være en viktig personlighetsstruktur for å mestre stresset og prestere i de krevende situasjonene som kan oppstå. Dette er spesielt viktig når mennesker opererer alene eller i små grupper, og i usikre miljøer der uventede situasjoner kan forekomme. Kreativitet og evne til å finne spontane løsninger på uforutsette problemer er dermed viktige personlige egenskaper (Bartone, Roland, Picano & Williams, 2008).

Sosial støtte

Gode sosiale relasjoner er ansatt som den viktigste mestringsressursen. Sosiale relasjoner er noe en har både privat, på arbeidsplassen og i lokalsamfunnet (Walseth, 2009). Når disse relasjonene oppleves som gode fungerer de som mestringsressurser. Det psykiske arbeidsmiljøet kan være en viktig faktor for om mennesker trives på arbeid og ser fram til å dra på arbeid, og er derfor viktig for hver enkelt medarbeider og for arbeidsplassen i sin helhet (Fiskeriets Arbejdsmiljøråd, 2015). Tidligere forskning viser at sosial støtte kan ha en

positiv innvirkning på helse og trivsel, enten som medvirkende, eller direkte effekt i belastende og ikke-belastende situasjoner (Viswesvaran, Sanchez & Fisher, 1999).

Den norske fiskeflåten er organisert slik at det er mange fiskere som opplever å ha kolleger, mens andre arbeider individuelt. Det å kunne tilby hverandre støtte i form av å lytte og dele erfaringer fra karriereløpet, kan derfor være en viktig sosial støtte (Linga, 2015). Både internt i et fartøy, men også mellom fiskere som tilhører forskjellige fartøy. I den minste kystfiskeflåten som ofte drifter alene, kan sosial støtte bidra til å gjøre arbeidet mer forståelig og kanskje mer inspirerende.

Det psykiske arbeidsmiljøet kan bestemmes av tre forhold: fysiske arbeidsforhold som arbeidsoppgavene gjennomføres under, organisering av arbeidet og relasjoner mellom de ansatte (Fiskeriets Arbeidsmiljøråd, 2015). Relasjonene mellom de ansatte (anerkjennelse, tillit, respekt, kameratskap) er viktig på et fiskefartøy hvor fiskere ofte oppholder seg på et begrenset område over lengre perioder. Høy score på trivsel i en risikofylt næring kan koples til gode relasjoner blant de ansatte. De positive sidene ved arbeidet kan overveie bekymringen for farene de er eksponert for (Bergheim, Nielsen, Mearns & Eid, 2015).

Sosial støtte fra leder er også viktig for arbeidsmiljøet. Organisering av arbeidet og sikkerhetsklima kan anses som en form for sosial støtte ettersom ansattes sikkerhet og velvære vektlegges (Nielsen et al., 2011). Blant variablene som er knyttet til arbeidstilfredshet er sosiale faktorer viktigst. Trivsel anses som viktigere for menneskers levealder, enn blant annet fysisk funksjon (Pollnac & Poggie, 1988).

Autonomi

Autonomi kommer fra ordene *autos* (selv) og *nomos* (styre) (Dworkin, 1988). Autonomi betyr selvstyre og kan defineres som menneskets mulighet til å handle ut fra egen fri vilje, avhengig av situasjon og omgivelser (Bratteteig, 2010). Arbeidstakere må ha en form for motivasjon for å gjennomføre arbeidsoppgaver. Autonomi kan ses i sammenheng med hvilken mulighet ansatte har til å bestemme over egen arbeidshverdag (Hackman & Oldham, 1975). Jo større grad av autonomi arbeidstakere føler, desto mindre avhengige er de av arbeidsgiveren

Arbeidsautonomi er relatert til arbeidsprestasjon og tilfredshet, i tillegg til at den har innvirkning på arbeidstakeres helse og velvære. Tilfredsstillende autonomi kan gjøre det lettere å mestre stressende situasjoner og unngå utbrenthet (Bakker & Demerouti, 2007). Det å mestre stressende situasjoner gjennom høy grad av arbeidsautonomi kan knyttes til kontrollplassering («*locus of control*») som handler om hvordan mennesket tolker situasjoner de møter i livet (Aubé, Rousseau & Morin, 2007).

Mennesker som har en intern grad av kontrollplassering opplever situasjoner de møter i livet som resultat av sin egen atferd, innsats utholdenhet og egne ferdigheter. De anerkjenner at konsekvensene for suksess eller fiasko kommer som følge av eget ansvar (Spector, 1988). Tidligere studier har vist at indre kontrollplassering kan relateres til i hvilken grad mennesket vellykket kan tilpasse seg stressende arbeidssituasjoner (Parkes, 1986). Mennesker med ekstern kontrollplassering vil føle at hendelsene forekommer som konsekvens av ytre faktorer; miljø, andre mennesker eller guddommelig inngripen (Spector, 1988). Personer med ytre kontrollplassering kan føle seg maktesløse i møte med situasjoner og føle at de ikke har kontroll, eller ikke kan kontrollere hendelsene (Aubé et al., 2007). Tidligere forskning har påvist en negativ sammenheng mellom ytre kontrollplassering og velvære (Mohan 2006). Kontrollplassering er knyttet til menneskets motivasjon, innsats, ytelse, tilfredshet og vurdering av arbeidet. *Locus of control* kan moderere sammenhengen mellom insentiv og motivasjon, og mellom tilfredshet og omsetning (Spector, 1982).

Forvaltning, lover og regler kan gå utover fiskeres grad av autonomi. Endringer i kvoter, redskaper og hvilke arter som fiskes trenger ikke nødvendigvis å gi de største konsekvensene. Derimot kan strukturering av fiskeflåten, stenging av fiskefelt eller å utestenge fiskere fra næringen ved begrensede tillatelser, gi store omrokninger på fiskernes liv. Det gjelder både for det psykologiske, sosiale og økonomiske planet. Fritt valg av fiskemetode, varighet på fisketurene, frihet til å bestemme selv når de skal starte og slutte, er blant viktige faktorer for arbeidstilfredsheten (Pollnac & Poggie, 1988).

På en annen side kan fiskeriforvaltningen spille en viktig sikkerhetsmessig rolle. Regulering rundt fangstkvantum kan fjerne noe av konkurransepresset som «tvinger» fiskere til å ta

risikable avgjørelser og dra på havet i dårlig vær. Strengere lovgivning for små fartøy rundt transport, lovpålagt sikkerhetsutstyr, riktig lasting og krav til opplæring kan være sentralt for å redusere ulykkestallene (FAO, 2008).

Oppsummering av potensielle arbeidsressurser som kan føre til trivsel

Ut fra salutogeneseteorien har jeg utarbeidet en analysemodell som kan være behjelpelig for å avdekke faktorer som kan bidra til trivsel i fiskeryrket.

Salutogeneseteorien opplevelse av sammenheng; meningsfullhet, håndterbarhet og forståelighet kan knyttes mot følelsen av arbeidstilfredshet, arbeidsengasjement og individuelle ressurser, og følgelig være sentrale faktorer for å kunne avdekke hvorfor fiskere angivelig trives så godt. Tidligere forskning har presentert organisering og planlegging av arbeidet, godt sikkerhetsklime, sosial støtte og arbeidsautonomi som viktige faktorer som fører til trivsel i arbeidet. I kapittel fire vil jeg forsøke å avdekke om denne teorien passer til mine funn.

3 Data og metode

3.1 Forskningsstrategier

I samfunnsvitenskapelig forskning kan forskeren benytte både kvantitative og kvalitative metoder. Kvalitative metoder benyttes når en vil undersøke få enheter grundig, mens kvantitative metoder brukes for å undersøke mønster, omfang og utbredelse av avgrensede fenomener. Det å benytte kvalitativ og kvantitativ metode sammen, kan virke utfyllende på prosjektet og gi oppgaven større dybde og reliabilitet. Kvantitative og kvalitative forskningsmetoder vil være gjensidig utfyllende (Sønvisen, 2013).

Innenfor kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode finnes det flere metodiske verktøy. Blant annet deduktive og induktive tilnærminger som ser på forholdet mellom teori og egne funn. I en deduktiv tilnærming testes hypoteser ved hjelp av empiriske data, som vil si at utledningen går fra det generelle til det konkrete. I en induktiv tilnærming starter undersøkelsen uten teoretisk utgangspunkt. Dataene samles inn først og deretter utledes generelle mønstre som kan omgjøres til teorier. Når en går fra empiri til teori trekkes slutninger fra det spesielle til det mer generelle (Christoffersen & Johannessen, 2012).

Når et praksisfelt studeres, kan forskeren observere sammenheng mellom teorien som er lest og praksisen som observeres. Teorien kan danne et rammeverk for hva som skal observeres, men i kvalitativ forskning kan forskeren også tilnærme seg praksisfeltet med en induktiv tilnærming, altså kan forskeren også være åpen for ny informasjon. Dersom forskeren benytter både deduktiv og induktiv tilnærming kan det være muligheter for å få en dypere innsikt i praksisfeltet som undersøkes (Christoffersen & Johannessen, 2012).

Triangulering er en forskningsstrategi som kombinerer flere ulike metodiske tilnærminger for å styrke undersøkelsens pålitelighet. Dette skjer ved at svakheter i en metode/tilnærming komplementeres av styrkene i en annen metode/tilnærming (Ryen, 2002). De ulike metodiske tilnærmingene kan være forskjellige datakilder, intervjudata, sekundærdata, observasjoner eller uavhengige forskere. En annen type triangulering går ut på at datainnsamlingen skjer ved forskjellige tidspunkt, i ulike sosiale situasjoner eller blant forskjellige grupper mennesker (Sønvisen, 2013). Den kvalitative undersøkelsen i mitt prosjekt ble gjennomført halvannet år

etter den kvantitative undersøkelsen be samlet inn, og det er nærliggende å tenke at noen meninger kan ha forandret seg. Dermed kan det være nyttig å benytte triangulering i datainnsamlingen for å forsøke å avdekke eventuelle forskjeller og likheter.

Jeg gikk inn i prosjektet med en deduktiv tilnærming, hvor jeg hadde teoretiske forventninger om hva som kunne være sannsynlig å observere. Samtidig var jeg åpen for nye funn for å unngå at jeg skulle overse tema jeg ikke hadde tenkt på før datainnsamlingen startet. Gjennom deduktiv tilnærming gikk jeg fra det generelle, i allerede eksisterende teori og resultatene fra den kvantitative undersøkelsen, til det spesielle i de kvalitative intervjuene. Jeg gikk ut fra en hypotese om at fiskere trives godt i yrket sitt, til tross for at arbeidet er fysisk krevende og risikofyllt, til å undersøke gjennom dybdeintervju om dette faktisk stemte. Jeg møtte opp til intervjuene med mål om å avdekke hvordan fiskerne opplever yrket sitt, med sikte på å få indikasjoner på om trivselshypotesen min var gyldig. På bakgrunn av mine forkunnskaper og eksisterende teori, var forventningene mine farget av at fiskere faktisk trives, men jeg var forberedt på at noen kunne si at de ikke trives og dermed svekke hypotesen. Hvis det viser seg at teori og empiri stemmer overens kan det antakeligvis dannes en regel om at fiskere trives til tross for yrkets hardførhet.

3.2 Kvantitativ metode

Kvantitativ metode baserer verden på målbare fakta, hvor forskerens oppgave er å fragmentere fenomener til målbare kategorier som kan benyttes i en større kontekst (Sønvisen, 2013). Masteroppgavens kvantitative materiale omhandler fiskeres fysiske og psykiske helse og arbeidsmiljø, i tillegg til tanker fiskerne har om rekruttering og framtidstro.

Kvantitative forskningsmetoder kan være mindre fleksible enn kvalitative metoder fordi alle deltakerne blir stilt identiske spørsmål i samme rekkefølge gjennom et spørreskjema. I slike spørreskjema er det ofte lukkede svaralternativer. Fordelen med en slik tilnærming er at det kan være enklere å sammenligne svar på tvers av deltakere. I tillegg kan svarene behandles ved hjelp av statistiske analyseverktøy. Den største utfordringen med kvantitative undersøkelser er å være i stand til å stille gode og presise spørsmål som gir medfølgende presise svar (Christoffersen & Johannessen, 2012).

Våren 2014, da spørreundersøkelsen til SINTEF-prosjektet ble gjennomført, var den totale populasjonen av fiskere i den norske fiskeflåten 11 301 fiskere. Av den totale populasjonen hadde 9 386 personer fiske yrket som hovedyrke, mens 1915 hadde det som biyrke (Fiskeridirektoratet, 2016). Fra fiskermanntallets blad B, et register over personer som har fiske som hovedyrke, ble det trukket et tilfeldig utvalg på 1000 fiskere, hvorav 832 var aktive fiskere per våren 2014 og de resterende 168 personene hadde sluttet i yrket.

Den norske fiskeflåten er heterogen i forhold til fiskeres ulike alder, erfaring, driftsform og fartøystørrelse, teknologi, redskapstype og geografisk utbredelse. Derfor var det nødvendig å samle inn et stort nok utvalg for at resultatene skulle være representative nok til å kunne generaliseres (Sønvisen, 2013). Et utvalg på 1000 informanter gir tilstrekkelig informasjon og kan anses som representativt. Blant disse tilhørte 441 av informantene kystfiskeflåten, hvorav 373 var aktive fiskere og resterende var sluttet. Også dette antallet informanter kan anses som et godt datagrunnlag (IDRE, i.d.).

Den kvantitative datainnsamlingen ble gjennomført som telefonintervju før jeg ble tilknyttet SINTEF-prosjektet. Både hovedprosjektet og mastergradsprosjektet er meldt inn og godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) og alt materiale behandles etter NSDs etiske standarder og regelverk.

Dataene som ble samlet inn ble lagt inn i programmet SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) av NorFakta Markedsanalyse AS som også gjennomførte de strukturerte telefonintervjuene med lukkede svaralternativ. Noen spørsmål var felles for alle, mens andre spørsmål ble besvart av aktive fiskere eller sluttete fiskere i hver sin del. Til tross for at majoriteten av spørsmålene i spørreundersøkelsen hadde kvantitativ tilnærming, fantes det også kvalitative tilnærming. Alder, fartøylengde, kjønn, år som aktiv fisker og lignende kan anses som rent kvantitative spørsmål, mens spørsmål knyttet til holdninger og meninger hos fiskere kan gi både en kvantitativ og en kvalitativ tilnærming (Sønvisen, 2013).

Spørreskjemaet hadde fokus på ulike typer eksponeringer fiskere møter på arbeidsplassen og selvrapporterte helseplager. Det første temaet var personalia og bakgrunnsinformasjon. Tema

to var eksponeringer fiskere møter i yrket, og interaksjoner mellom arbeid og helse. Det tredje temaet var spørsmål om helsefremmende faktorer, psykososialt arbeidsmiljø og trivsel. Det fjerde og siste temaet var fiskere som hadde sluttet i yrket, og tok for seg spørsmål fra både tema to og tre. For utfyllende innblikk i spørreundersøkelsen er spørreskjemaet vedlagt masteroppgaven i vedlegg 3.

For å analysere datasettet benyttet jeg programmet SPSS, hvor jeg skaffet meg en oversikt over datamaterialet ved hjelp av frekvenstabeller. Jeg undersøkte sammenhenger mellom variabler i datasettet ved hjelp av korrelasjonsanalyse. Korrelasjonsanalysen belyser sammenheng mellom valgte variabler i datamaterialet og angir hvor sterk sammenheng som finnes (Johannessen, 2009). Sammenhengen varierer mellom målene -1 og +1. En korrelasjon under 0,1 viser svak sammenheng. Negative fortegn viser negativ sammenheng, mens positive verdier viser positiv sammenheng. Hvorvidt resultatene er pålitelige uttrykkes gjennom signifikansnivå. Verdier med en eller to stjerner i analysen indikerer rimelig sikre sammenhenger (Vik, 2011).

For å påvise mulige sammenhenger i den kvantitative undersøkelsen benyttet jeg fire forskjellige korrelasjonsanalyser. Disse fire analysene er sammenhengen mellom driftsform og geografisk fordeling (tabell 2), sammenhengen mellom driftsform og aldersmessig fordeling (tabell 4), sammenhengen mellom eksponeringer i fiskeryrket og helsemessige plager (tabell 6) og sammenhengen mellom valg av fiskeryrke og aldersmessig fordeling (tabell 9).

For å identifisere, beskrive og analysere eksponeringer og trivsel i fiskerinæringen har jeg brukt prinsippal komponentanalyse. Prinsippal komponentanalyse (PCA) brukes for å forminske tallet på variabler og antall dimensjoner i et datamateriale, og er en teknikk for å analysere sammenhengen i dataene (Olsen & Sørmo, 2011). Ved hjelp av analysen er det mulig å avdekke om det finnes underliggende dimensjoner i datamaterialet som er samlet inn (Sander, 2014). Imidlertid er ikke komponentene fra PCA direkte gjenspeiling av fysisk målbare variabler, men den gir en visuell modell av variablene som sammenlignes (Lydersen, Fjeld & Andersen, 1994).

I slike analyser må en tenke over hvilke variabler som skal analyseres. Variablene må være teoretisk relevante og må fungere teknisk i analysen (Vik, 2011). Variablene jeg har brukt er fra spørsmålene om eksponeringer fiskerne møter i arbeidet sitt. Dette er variabler som beskriver sentrale arbeidskrav i fiskeryrket. Fiskerne svarte hvordan eksponeringene påvirket dem på en skala som gikk fra en til fem².

Med denne metoden analyseres de forhåndsdefinerte variablene med det formålet å finne underliggende variabler i materialet. Slike underliggende variabler har sterkere eller svakere korrelasjon med de opprinnelige variablene. Jeg har valgt å presentere komponentanalysen rotert. En rotert PCA er en analyse hvor aksene som dimensjonene orienterer seg i forhold til, er optimalisert med tanke på fortolkning. Jeg har brukt Varimax med Kaiser normalisering. Dette innebærer at utfallet er presentert slik at for hver komponent maksimeres variasjonen slik at den har høy sammenheng med enkelte variabler, og lavere sammenheng med andre variabler. Fordelen med å presentere analysen slik, er at det er enklere å fortolke resultatene, og de nye komponentene vises mer tydelig (Vik, 2011).

Tallene viser korrelasjonen mellom dimensjonene som jeg har definert som tre ulike driftsformer i fiskeflåten. Tallene varierer mellom -1 og +1, hvor positive verdier tyder på en positiv sammenheng og negative verdier indikerer negativ sammenheng (Vik, 2011). Tall på 1, eller -1, tyder på absolutt sammenheng, mens tall nærmere 0 indikerer liten sammenheng. Ved hjelp av PCA kunne jeg identifisere de nye komponentene til tre ulike flåtegrupper; liten kystfiskeflåte, havgående fiskeflåte og stor kystfiskeflåte, henholdsvis presentert i tabell 5. Variablene som definerer flåtegruppene representerer statistiske dimensjoner i materialet, og er ikke faktiske grupper av fiskere og driftsformer.

3.3 Kvalitativ metode

Kvantitativt datamateriale kan avdekke en rekke mønstre rundt et fenomen i en bestemt kontekst, men fanger ikke alltid dybden i fenomenene som undersøkes (Sønvisen, 2013). Derfor har jeg supplert den kvantitative undersøkelsen med kvalitative forskningsmetoder

² I spørreskjemaet til SINTEF-prosjektet var skalaen fra 1-5, hvor verdien 1 «svært sjelden» og 5 «svært ofte».

som dybdeintervju, fokusgruppe, observasjon og feltarbeid til å få en dypere forståelse av forskningen.

Intervju kan gi innsikt i menneskers opplevelser, holdninger og meninger. Kvalitativ forskning er opptatt av å beskrive, forstå og fortolke menneskers erfaring. I kvalitativ metode er forskeren interessert i *hvordan* noe gjøres, sies, oppleves, framstår eller utvikles (Brinkmann & Tanggaard, 2012). Jeg har brukt semistrukturerte intervjuer med intervjuguide. Semistrukturerte intervjuer er en mellomting mellom åpen samtale og forhåndsbestemte spørsmål, som vil si at intervjuet kan avvike fra intervjuguiden ved at informanten selv kommer inn på tema eller at nye funn gjøres underveis (Brinkmann & Tanggaard, 2012).

Intervjuguiden ble basert på den kvantitative undersøkelsens innhold. Jeg ønsket å se nærmere på hva fiskere legger i begrepet trivsel og hvorfor de angivelig liker arbeidet sitt så godt, selv om det anses som Norges farligste yrke. Intervjuguiden min var delt opp i seks deler og rammeverket for intervjuenes innhold var dermed satt på forhånd. Likevel sto jeg fritt til å gå utenfor intervjuguiden dersom det var hensiktsmessig. Intervjuene startet derfor med bakgrunn og personalia. Videre var det tema rundt fiskeflåten de tilhørte og hvordan arbeidsdagene ser ut. Deretter kom tema rundt eksponeringer i yrket, helse og trivsel. Avslutningsvis stilte jeg spørsmål om politikk, forvaltning og rekruttering. Intervjuguiden ligger vedlagt masteroppgaven i vedlegg 2. Jeg gjennomførte intervjuene med fiskere i Harstad, Tromsø og Hammerfest.

Intervjuene ble avtalt direkte mellom meg og fiskerne, og jeg kunne dermed informere om prosjektets innhold. De fikk følgelig mulighet til å gi samtykke til deltakelse eller takke nei. Også den kvalitative datainnsamlingen er godkjent av NSD og opptakene behandles etter NSDs regelverk. Jeg henviste til NSDs etiske standarder da jeg kontaktet fiskerne, og de fikk dermed garanti for at datamaterialet ble anonymisert.

Den første informanten hadde sluttet i yrket, men hjalp meg å komme i kontakt med andre fiskere som kunne være aktuelle for å delta på intervju til prosjektet mitt. Dermed fikk jeg tak i ytterligere seks fiskere fra fiskermanntallets blad B gjennom «snøballmetoden»

(Christoffersen & Johannesen, 2012). I tillegg fikk jeg en informant fra fiskermanntallets blad A, som har fiskeryrket som biyrke og en tidligere yrkesaktiv fisker som beskrev seg som «fisker på tenkepause». For å innhente kunnskap om yrkesspesifikke forhold, helseplager og trivsel var jeg ikke avhengig av å kun ha aktive fiskere. Jeg valgte derfor å intervju fiskere både fra blad A, blad B og to ikke-aktive fiskere ved å gjøre små justeringer i intervjuguiden.

Jeg kunne gjennomføre åtte av intervjuene på avtalte steder, ansikt til ansikt med informanten. Det siste intervjuet ble gjennomført med fiskeren over Skype. Intervjuene ble tatt opp på lydopptak med mobilen min etter samtykke fra informantene. Jeg transkriberte intervjuene like etter hver samtale og valgte å skrive inn hele samtalen for å beholde intervjuets kontekst til jeg skulle analysere materialet. Jeg har transkribert intervjuene på dialekten til fiskerne for å forsøke å bevare stemningen fra intervjusituasjonen. Det har gjort det mulig å kommentere hvis de har lagt vekt på enkelte ord, har virket irriterte eller hvis de har tullet med noe og flirtet av det, i et forsøk på å få riktig stemning eller forsterke det de har sagt.

Informantene var villige til å prate om intervjutemaene. Fiskerne tok ofte kontrollen og utbroderte flere av spørsmålene mine godt. De fikk dekket mange av temaene jeg ville innom uten at jeg spurte først. Fiskerne ga lange, utfyllende svar som falt sammen med mye av det som kom fram i det kvantitative materialet. Alle intervjuene varte i overkant av 60 minutter. Jeg var heldig med innsamlingstidspunktet, og jeg fikk gjennomført intervjuene utenfor den mest hektiske fiskesesongen. De fleste informantene drev mindre intensivt på dette tidspunktet, arbeidet med vedlikehold eller forberedte vinterfisket på nyåret.

Jeg valgte informanter som alle tilhørte gruppen sjarkfiskeflåten, som blant annet er den mest dødsulykkesutsatte gruppen i den norske fiskeflåten. Jeg valgte også fiskere i denne flåtegruppen fordi de er enefiskere og dermed ikke får antatt høyere trivsel som følge av kolleger. Fiskerne hadde fartøy mellom 30 og 43 fot. Alderssammensetningen var spredt fra 29 år til 74 år, som gjør at jeg har et mangfoldig datamateriale med tanke på erfaringsbakgrunn. Antall år som aktive fiskere varierte med alder.

I kvalitative undersøkelser er det normalt å samle inn intervju helt til forskeren ikke lengre kan innhente ny informasjon gjennom metoden. Erfaringsmessig opptrer slik metning i løpet av syv til femten intervjuer, avhengig av om utvalget er homogent eller heterogent. Et heterogent utvalg vil kreve en større datainnsamling for å dekke variasjon i utvalget, enn et homogent utvalg med mindre variasjon. I studentprosjekter med begrenset tid og økonomi til rådighet vil en begrense antall intervjuer for å ha tid til å gjennomføre alle, selv om en ikke nødvendigvis opplever at mening inntre (Christoffersen og Johannessen, 2012). I samråd med veiledere konkluderte jeg med at ni intervjuer var tilstrekkelig til en masteroppgave som bygger på en kvantitativ undersøkelse med totalt 1000 informanter, selv om enkelte analyser kun er basert på utvalget med kystfiskere (N = 441, eller N = 373 aktive kystfiskere).

Totalt ble ni fiskere intervjuet, hvorav to av dem ble intervjuet samtidig. Dette dobbeltintervjuet var ikke forhåndsplanlagt, men jeg hadde avtalt å møte begge på samme kafé, en vanlig møteplass for fiskere i området. Da fiskeren jeg skulle intervjuer sist dukket opp for tidlig, tenkte jeg spontant at jeg kunne intervjuer dem samtidig. Det ble i praksis en mini-fokusgruppe hvor de ble spurt spørsmål, kunne diskutere sammen og komme fram til gode og gjennomtenkte svar. Dette gruppeintervjuet virket konstruktivt, da det var flere ting de ikke var helt enige i, og jeg fikk med meg argumenter for og mot på flere spørsmål. De to informantene hadde ulike meninger på forskjellige spørsmål til tross for at de driftet i samme flåtegruppe og kom fra samme fylke. De var imidlertid i ulike aldersgrupper og hadde forskjellig erfaring fra fiskeryrket.

En av informantene inviterte meg med på fartøyet. Her fikk jeg intervjuet to fiskere og gjennomføre et lite feltarbeid, en kvalitativ forskningsmetode som studerer en konkret og unik situasjon (Hastrup, 2012). Feltarbeid kan foregå gjennom observasjon, uten at forsker er deltaker i feltet (Brinkmann & Tanggaard, 2012), som i mitt tilfelle. Dette korte feltarbeidet var givende og ga meget god innsikt i hvordan fiskernes arbeidsdag kan foregå. Jeg har lært mye teori og historie om fiskerinæringen gjennom studiet, men hva fiskere gjør i praksis og hvilke eksponeringer de faktisk utsettes for, hadde jeg ikke erfart.

3.4 Rollen som forsker

Når en benytter kvalitativ metode er det viktig å tenke over hvilken type forsker en vil være utad. Forskere kan fremstilles som en frittstående eller empatisk observatør, trofast reporter, en formidler av språk, reflekterende partner eller en forsker som tilrettelegger for god dialog (Sønvisen, 2013). En god forsker defineres som en fullt engasjert deltaker som gjør forskning med mennesker, ikke på dem eller om dem, basert på relasjoner som fjerner skillet mellom forsker og den som blir undersøkt (Sønvisen, 2013).

Jeg har forsøkt å opptre deltakende og engasjert for å legge opp til en dialog der både forsker og intervjuobjekt deltar på lik linje. Jeg har kommet godt forberedt til intervjuene og har stilt spørsmål som ikke har vært i intervjuguiden etter hvert som samtalen har tatt form. Jeg merket underveis at det var viktig å legge opp til refleksjon hos fiskerne, fordi det resulterte i detaljerte svar. I tillegg var jeg observatør på et mini-feltarbeid, der jeg observerte fiskernes arbeidsdag. Samtalene mellom arbeidsoppgavene skapte en dialog hvor både jeg og fiskerne deltok aktivt og konstruerte en felles forståelse av hvordan virkeligheten fortoner seg gjennom fiskernes øyne.

Jeg brukte lydopptak under intervjuene og jeg kunne dermed delta aktiv i samtalen uten å være for konsentrert med å notere. Siden jeg var aktivt med i samtalen kunne jeg fokusere på informanten og komme med oppfølgingsspørsmål underveis. Fiskerne slapp også å prate «til seg selv» mens jeg fokuserte på å notere. Dette tror jeg også gjorde datamaterialet mer pålitelig i og med at jeg kunne lytte til samtalene flere ganger for å fange opp informasjon jeg ikke hadde fått med meg under intervjuet. Dersom jeg skulle notert underveis ville det vært vanskeligere å holde en flytende dialog og gi respons på intervjuobjektens svar og refleksjoner. Respons kan gis gjennom sympati, forståelse og ikke minst interesse (Christoffersen & Johannessen, 2012). Jeg forsøkte å vise interesse gjennom samtalene med aktiv lytting, og kunne følge informantens kroppsspråk gjennom intervjuet. Da jeg kunne delta i samtalen på denne måten, gjorde at jeg gikk fra intervjuet med en god følelse, og jeg fikk inntrykket av at fiskerne også var fornøyde etter endt intervju. Samtlige avsluttet med å takke for intervjuet og uttrykke at de synes det var morsomt å få snakke om yrket sitt til noen som viste interesse for det.

3.5 Sekundær litteratur

I tillegg til intervjuene har jeg brukt tidligere forskning i bøker og artikler, offentlige rapporter, forskningsrapporter, statlige dokumenter, lover, stortingsmeldinger og NOUer, avisartikler, internettartikler, doktoravhandlinger, mastergradsoppgaver etc. å sette problemstillingene mine i kontekst og perspektiv. Jeg har også brukt en dokumentarserie som ble sendt på NRK i 2009. Serien het «*Den leiken den ville han sjå*» og gikk over åtte episoder (NRK, 2009).

Dokumentarseriens budskap var å vise arbeidsdagen til norske fiskere i ulike flåtegrupper. Selv om film og bilder andre har skapt er deres oversettelser og formidlinger, så kan slike kilder være et godt grunnlag for å studere mangfoldet av fiskerpraksiser (Johnsen, 2004). Denne serien ga et usminket innblikk i fiskerhverdagen.

3.6 Analyse av materialet

Allerede eksisterende teori jeg har satt meg inn i, og resultatene fra spørreundersøkelsen hjalp meg å utforme intervjuguiden. Analysen av den kvalitative og kvantitative undersøkelsen er gjort med utgangspunkt i analysemodellene som jeg har presentert i kapittel to. Videre i diskusjonen vil jeg prøve å avdekke om funnene mine stemmer overens med teorien og om jeg har avdekket funn som jeg ikke hadde tenkt på før innsamlingen startet.

Den kvalitative intervjuguiden bygger i stor grad på spørsmål fra den kvantitative undersøkelsen, og jeg har fått mange tilnærmet like svar. I den kvalitative delen har jeg imidlertid forsøkt å gå dypere. Jeg trakk ut spørsmål og tema fra den kvantitative undersøkelsen som jeg oppfattet som sentral til bruk i intervjuene, og har fått mer utfyllende svar som ikke har kommet fram i den kvantitative undersøkelsen. I resultat og analyse har jeg tatt med svar jeg mener er relevante og som hjelper til å besvare forskningsspørsmålet mitt. Fiskernes svar representerer deres personlige meninger, noe som jeg synes er svært interessant når det kommer til trivsel i yrket. Fiskerne har mange felles faktorer som skaper trivsel, men på en annen side har de flere faktorer de alene setter pris på.

3.7 Generalisering, pålitelighet og gyldighet

I hvilken grad forskningen er antatt å kunne generaliseres, er ulikt mellom kvalitative og kvantitative undersøkelser. Kvantitativ forskning kan vise at noe skjer, mens kvalitativ forskning avdekker hvorfor det skjer (Hoffmann, 2013).

I kvantitativ forskning baseres generaliseringen på induktive og sannsynlighetsbaserte resonnementer. Det betyr at generaliseringen skjer fra et utvalg til en populasjon. Det trekkes et tilfeldig utvalg fra en bestemt populasjon for å studere et fenomen (Nadim, 2015). I SINTEF-prosjektet er det trukket et tilfeldig utvalg fiskere fra den totale populasjonen (registrert i fiskermanntallet) for å undersøke utbredelsen av fenomenet trivsel, fysisk og psykisk helse.

Kvalitativ forskning baserer seg på casestudie og har ikke like strenge kriterier for tilfeldig utvalg som kvantitativ forskning (Nadim, 2015). Funn fra casestudier kan ikke generaliseres på samme måte som kvantitative resultater, men benyttes gjerne til sammenligninger, drøfting av ulike situasjoner og til å formulere generaliserbare hypoteser. De kan også benyttes til å illustrere spesifikke avvik fra det generelle. Kvalitativ forskning kan ha lav overføringsverdi på grunn av dets spesifikke fokus (Sønvisen, 2013). Noen former for generalisering kan likevel foregå gjennom måten forskeren ordlegger seg og presenterer funnene sine på. Uppreis grammatikk kan ufrivillig skape inntrykk av at forskeren refererer til hele populasjonen (Nadim, 2015). Hvis jeg skriver «*fiskerne* som tilhører sjarkflåten...» gir jeg inntrykk av at det er fiskerne i mitt studie, mens «*fiskere* som tilhører sjarkflåten...» kan oppfattes som *alle* fiskere i sjarkflåten. Dette er vesentlig forskjellig og kan skape generalisering uten at det var intensjonen.

Forskere kan generalisere funnene sine, men må vise moderasjon i rekkevidden av påstandene. Generaliseringen kan framstilles som hypoteser åpne for empirisk testing (Nadim, 2015). Siden jeg har en stor kvantitativ del som grunnlag, føler jeg at jeg har et representativt datamateriale som kan avdekke om trivselshypotesen stemmer. Intervjuene har styrket den kvantitative undersøkelsens resultater, og har gitt ekstra informasjon om faktorer som kan føre til trivsel i yrket. Kvantitativt datamateriale kan være utfordrende å generalisere.

Til tross for et stort utvalg med informanter, er det bare et utvalg som ikke nødvendigvis representerer hele populasjonen (Hoffmann, 2013). For representativitetsvurdering av det kvantitative utvalget henviser jeg til kapittel 4.1. I vedlegg 1 finnes en oversikt over den geografiske fordelingen av fiskerne i den kvantitative undersøkelsen.

Reliabilitet og validitet viser til kvalitet på forskningen. I kvantitative forskningsmetoder refererer reliabilitet til resultatenes overføringsverdi. Validiteten til forskningen avhenger av resultatenes nøyaktighet. I kvalitativ forskning avhenger reliabilitet og validitet av forskerens metodiske ferdigheter, følsomhet og trening (Sønvisen, 2013). Påliteligheten knyttes til nøyaktigheten av undersøkelsens data, hvilke data som brukes, hvordan dataene samles inn og hvordan de bearbeides (Christoffersen & Johannessen, 2012). Resultatene jeg får gjennom intervjuene vil potensielt kunne farges av mine ferdigheter og erfaring, da kvalitativ metode bruker forskeren som instrument.

En kan måle resultatenes reliabilitet ved gjøre samme forsøk på samme utvalg på to forskjellige tidspunkt, eller å la flere forskere undersøke samme fenomen. Hvis resultatene blir de samme, har undersøkelsen høy reliabilitet. Spørsmålene som er identiske i den kvalitative og kvantitative delen har vist seg å gi tilnærmet like svar, selv om den kvalitative delen ble samlet inn over ett år etter den kvantitative. Om dataene er gyldige avhenger også av hvor godt dataene representerer fenomenet som er undersøkt. Dataene avdekker ikke selve virkeligheten, men representasjoner av dem og anses som gyldige dersom kvalitetskravet er tilnærmet oppfylt; det vil si at det er samsvar mellom det generelle fenomenet som undersøkes og målingen som ble gjort (Christoffersen & Johannessen, 2012). Fiskerne i den kvantitative delen, den kvalitative delen og i «*Den leiken den ville han sjå*» gir ikke motstridende inntrykk av trivsel i yrket.

Å bruke ulike metoder kan øke validiteten. Den kvantitative delen viser sammenhenger blant informantene, mens den kvalitative delen danner en dypere forståelse for temaet, samtidig som den kan avdekke flere versjoner av virkeligheten. Kvantitativ metode produserer singularitet og hvis dette kombineres med dybdeintervju som kan gi flere ulike meninger, vil resultatet anses som en mer gyldig, pålitelig og mangfoldig konstruksjon av virkeligheten.

Hvordan materialet presenteres er også opp til forskeren, og kan avgjøre hvordan resultatene mottas av andre (Sønvisen, 2013).

Prosjektet avhenger av metodevalget og kvaliteten på metodene. Dette inkluderer kvaliteten på intervjuene, transkriberingene, analysen av transkriberingene, analysen av spørreundersøkelsen og selve teksten som er produsert (Sønvisen, 2013). Jeg har tatt i bruk metoder som komplementerer hverandre og har fått like resultater på begge delene.

3.8 Begrensninger ved prosjektet

Det kvantitative datamaterialet ble samlet inn våren 2014. Fra da og til nå (mai 2016) kan det være flere forhold som har endret seg for fiskere. Blant annet er det mye fisk i havet og torskeprisen har vært stigende og er høyere enn på flere år. Denne positive utviklingen kan ha innvirkning på forskningsresultatene. Det er nærliggende å tenke at det oppleves mer motiverende å være fisker når arbeidet resulterer i mye fisk og gode priser på råstoffet. Jeg tror likevel at det ikke har hatt særlig stor innvirkning på resultatet at den kvantitative og kvalitative delen er samlet inn på ulike tidspunkt, siden disse eventuelle påvirkningsfaktorene har vært relativt stabile de siste årene (Norges Råfisklag, i.d.).

4 Resultater

4.1 Representativitetsvurdering av det kvantitative utvalget

Aldersmessig fordeling blant fiskerne fra den kvantitative undersøkelsen

Jeg har valgt å presentere representativitetsvurderingen under resultatkapittelet. Jeg ønsker på denne måten å understreke sammenhengen mellom representativiteten og resultater.

Å se på aldersfordelingen i utvalget kan være et kriterium for representativiteten i undersøkelsen. Svar knyttet til trivsel, helse, rekruttering, forvaltning, teknologi, arbeidsmengde etc. kan variere med alder. I tillegg kan det være interessant å sammenligne aldersfordelingen blant de aktive fiskerne fra spørreundersøkelsen med den totale aldersfordelingen blant fiskere som har fiske som hovedyrke registrert i fiskerimantallet. I tabell 1 framstår det at aldersgruppene varierer mellom 0,2 og 6,0 prosentpoeng. I og med undersøkelsen er samlet inn over telefonintervju, kunne det det tenkes at eldre fiskere skulle bli underrepresentert (Johnsen & Vik, 2008). Men det er ikke tilfellet. Eldre fiskere er noe overrepresentert i forhold til aldersfordelingen i Fiskermanntallets blad B, mens yngre fiskere i den kvantitative undersøkelsen imidlertid er noe underrepresentert. Den overordnede fordelingen er relativt lik.

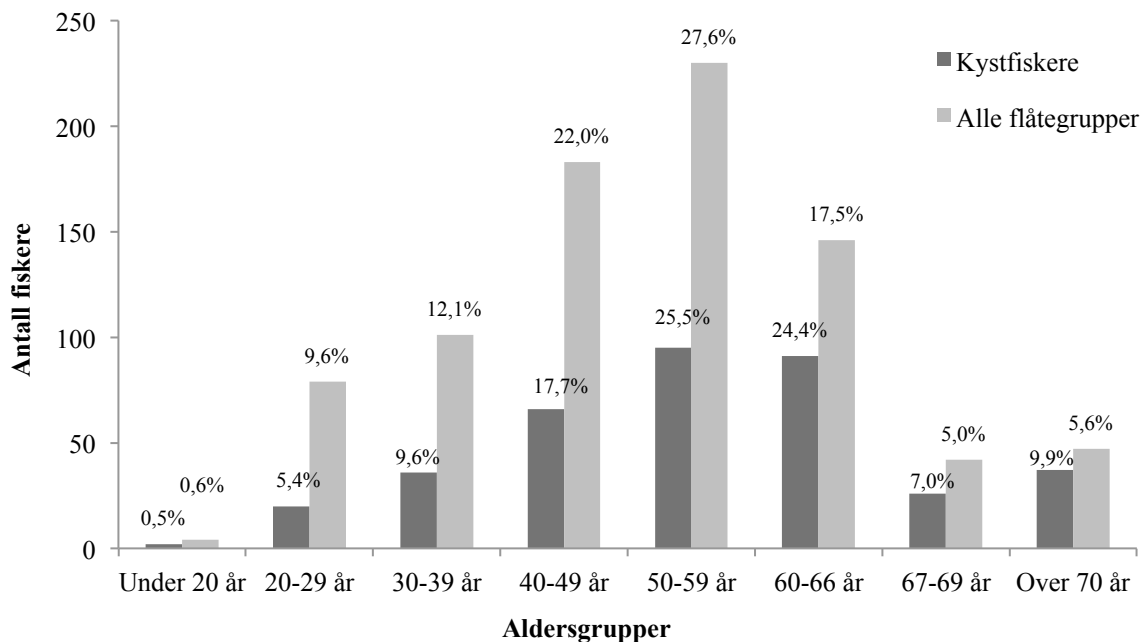
Tabell 1. Aldersmessig fordeling blant heltidsfiskere på blad B (N = 9386) og aktive fiskere i undersøkelsen (N = 832).

Aldersgrupper	Fiskermanntallet, blad B (N = 9386)		Fiskerundersøkelsen (N = 832)	
	N	Prosent	N	Prosent
Under 20 år	182	2,0	4	0,6
20 – 29 år	1431	15,2	79	9,6
30 – 39 år	1575	16,8	101	12,1
40 – 49 år	2118	22,6	183	22,0
50 – 59 år	2033	21,6	230	27,6
60 – 66 år	1217	13,0	146	17,5
67 – 69 år	450	4,8	42	5,0
Over 70 år	380	4,0	47	5,6
Totalt	9386	100,0	832	100,0

* Tallene er fra fiskermanntallet blad B for 2014 (Fiskeridirektoratet, 2016).

Jeg har valgt å framstille aldersfordelingen til kystfiskerne i undersøkelsen for seg selv, siden de ikke kan sammenlignes med fiskermanntallet blad B som ikke skiller mellom driftsform. Den aldersmessige fordelingen er tilnærmet normalfordelt. Jeg hadde forventet flere eldre fiskere, og færre yngre fiskere, i driftsformen konvensjonell kyst. Likevel viser figur 4 at en stor andel av de eldre fiskerne fra den kvantitative undersøkelsen faktisk tilhører kystfiskeflåten. Jeg anser den aldersmessige representativiteten som tilfredsstillende.

Aldersfordeling blant aktive fiskere i undersøkelsen

Figur 4. Aldersfordeling blant det totale datagrunnlaget ($N = 832$) i forhold til kystfiskerstatistikken ($N = 373$).

Kjønnsmessig fordeling blant fiskerne fra den kvantitative undersøkelsen

Fiskeryrket er sterkt mannsdominert. I 2014 var det 9126 menn i yrket, og bare 260 kvinner (Fiskeridirektoratet, 2016). I perioden 2003-2013 var det 33 prosent nedgang i antall kvinnelige fiskere. I samme periode ble også antall mannlige fiskere redusert med 38 prosent (Kyst & Fjord, 2015). Likevel er det viktig å sikre at kvinner er representert i datamaterialet fordi de står for en del av sysselsettingen. I det totale datasettet er 168 av de 1000 fiskerne kvinner, hvorav 164 er aktive. Blant de 441 kystfiskerne er 68 av dem kvinner, hvorav 66 av

dem aktive. Det lave representasjonstallet gjør at kjønn ikke brukes som en relevant variabel av hensyn til personvern.

Geografisk fordeling av fiskerne i den kvantitative undersøkelsen

Den geografiske fordeling av fiskerne i den kvantitative undersøkelsen fremstilles i vedlegg 1. Denne tabellen viser at fylkene Nordland, Møre og Romsdal og Troms er sterkt representert i undersøkelsen, antakeligvis som følge av at dette er store fiskerifylker. Avviket mellom den geografiske fordelingen av fiskere i den kvantitative undersøkelsen i forhold til Fiskermanntallets blad B er lite og fordelingen vurderes som tilfredsstillende. Gjennom organiseringen av fiskeflåten finnes majoriteten av kystfiskere til Nordland, Finnmark og Troms. Møre og Romsdal og Vestlandet har en majoritet av fiskere på havgående fiskefartøy.

Denne organiseringen gjenspeiles i korrelasjonsanalysen i tabell 2. Fiskere tilhørende Østlandet fra det kvantitative datamaterialet drifter trålredskaper. Fiskere fra Vestlandet drifter not- og trålredskaper, mens fiskere fra Nord-Norge og Trøndelag drifter henholdsvis konvensjonell kyst og snurrevad. Fiskere fra Sørlandet bruker i liten grad notredskap. Ellers finnes det ikke særlig sterke sammenhenger.

Tabell 2. Korrelasjonsanalyse mellom driftsform og bosted fra de aktive fiskerne i det kvantitative materialet (N = 832).

Driftsform	Østlandet	Sørlandet	Vestlandet	Trøndelag	Nord-Norge
Autoline	,029	-,055	,063	-,020	-,043
Konvensjonell kyst	-,058	-,050	-,315**	,094**	,300**
Snurrevad	-,051	-,056	-,106**	-,057	,166**
Notredskaper	-,109**	-,103**	,273**	-,003	-,194**
Trålredskaper	,100**	,044	,196**	-,089*	-,197**
Diverse	-,013	-,014	,034	-,019	-,016

** Korrelasjonen er signifikant på 0,01 nivå.

* Korrelasjonen er signifikant på 0,05 nivå.

Uthevede verdier viser tydelig sammenheng (korrelasjoner over +/-,10).

Jeg velger å framstille korrelasjonsanalysen mellom driftsformene og bosted i henhold til tabellen i vedlegg 1 Korrelasjonsanalysen den presenterer en visuell modell av hvordan

norske fiskerier er organisert. Siden jeg bestemte meg for å i hovedsak konsentrere meg om kystfiskeflåten og særlig sjarkfiskere, passet det dermed å utføre den kvalitative undersøkelsen i Nord-Norge hvor majoriteten av kystfiskeflåten befinner seg.

4.2 Viktigste driftsform

Viktigste driftsform blant fiskerne i den kvantitative undersøkelsen

Fiskerne i den kvantitative undersøkelsen har svart om de tilhører driftsformene autoline, konvensjonell kyst, snurrevad, ringnot, trål og annet. I «annet»-kategorien var redskaper som garn, jukse, line, teiner, ruser og not nevnt. Disse flyttet jeg under redskapsgruppene de passet til. Totalt er det 975 fiskere fordelt på driftsformene fordi flere svaralternativer var mulig.

Driftsformene fiskerne i den kvantitative undersøkelsen er fordelt i, er framstilt i tabell 3, og viser at flere fiskere har svart mer enn én driftsform. Det kan derfor tenkes at noen resultater fra den kvantitative undersøkelsen forsvant i analysene hvor jeg har annullert andre driftsformer enn konvensjonell kyst, for eksempel dersom disse fiskerne kanskje har drevet både med autoline og konvensjonell kyst. Likevel tror jeg ikke dette har hatt særlig stor innvirkning på resultatene som presenteres fra kystfiskeflåten, siden det bare i denne flåtegruppen er 373 aktive fiskere.

Tabell 3. Totalt antall aktive fiskere per driftsform (N = 832).

Viktigste driftsform	N = 832	Prosent
Autoline	72	8,6
Konvensjonell kyst	373	44,7
Snurrevad	73	8,8
Notredskaper	252	30,3
Trålrredskaper	200	24,0
Diverse	5	0,6
Totalt	975	117,0

* Flere svaralternativ var mulig og resultatet viser derfor over 100 prosent.

Gjennom egne intervju ønsket jeg å undersøke om det kunne finnes en sammenheng mellom driftsform og alder blant fiskerne i den kvantitative undersøkelsen som kunne undersøkes nærmere i intervjuene. Av analysen i tabell 4, framkommer det at konvensjonell kyst har sterk positiv sammenheng med fiskere over 60 år, og negativ sammenheng med unge fiskere under 40 år. Dette betyr at majoriteten av eldre fiskere fra den kvantitative undersøkelsen tilhører konvensjonell kystfiskeflåte, som understreker antakelsen min i figur 4, hvor det kom fram at en stor andel av de eldre fiskerne undersøkelsen hadde svart at de tilhører i kystfiskeflåten. Not- og trålredskaper har på en annen side negativ sammenheng med eldre fiskere i undersøkelsen og har en positiv sammenheng med yngre fiskere selv om verdiene ikke er så sterke.

Tabell 4. Korrelasjonsanalyse av driftsform og aldersgruppe blant de aktive fiskerne i den kvantitative undersøkelsen (N = 832).

Aldersgrupper	Autoline	Konv.kyst	Snurrevad	Notredskaper	Trålredskaper
Under 20 år	,040	,007	-,022	-,008	-,039
20 – 29 år	,032	-,135**	,088*	,045	,067
30 – 39 år	,043	-,112**	,015	,003	,023
40 – 49 år	-,009	-,087*	,030	,136**	,000
50 – 59 år	,001	-,048	,008	,014	,042
60 – 66 år	-,052	,183**	-,054	-,139**	-,038
67 – 69 år	,007	,102**	-,052	-,056	-,014
Over 70 år	-,020	,178**	-,057	-,048	-,113**

** Korrelasjonen er signifikant på 0,01 nivå.

* Korrelasjonen er signifikant på 0,05 nivå.

Uthevede verdier viser tydelig sammenheng (korrelasjoner over +/-,10).

Hvorvidt valg av driftsform kanskje kan ses i sammenheng med alder kommer jeg tilbake til i kapittel 4.7.

Viktigste driftsform blant fiskerne i den kvalitative undersøkelsen

De ni fiskerne jeg intervjuet tilhører/tilhørte alle sjarkfiskeflåten. Seks av fiskerne hadde tidligere fisket med andre driftsformer, som autoline, trål og snurpenot. Fiskerne drifter stort sett med garnfiske etter torsk, i tillegg til å fiske kveite med garn og/eller line. Noen fisker også sei, blåkveite og driver samfiske etter sild.

4.3 Hvilke eksponeringer er fiskere utsatt for i løpet av arbeidsdagen?

I forsøket på å få en dypere forståelse for hvordan fiskere håndterer hverdagen sin undersøkte jeg videre hvilke eksponeringer de utsettes for i løpet av arbeidsdagen. I følgende avsnitt vil jeg presentere relevante eksponeringer som jeg har trukket ut fra både den kvantitative og kvalitative undersøkelsen. Jeg vil forsøke å avdekke likheter og/eller forskjeller mellom resultatene fra undersøkelsene.

Hvilke arbeidsrelaterte eksponeringer finnes i de forskjellige driftsformene?

Siden kystfiskere ofte er alene på fartøyene og ikke håndterer fangsten i fabrikker om bord i fartøyet, er det nærliggende å tro at arbeidet kan være særlig fysisk tungt for fiskere i denne flåtegruppen. Jeg ville derfor se om det var mulig å avdekke sammenhenger mellom eksponeringer i fiskeryrket og driftsformene fiskerne tilhører.

Jeg gjennomførte en prinsippal komponentanalyse basert på resultatene fra de aktive fiskerne i den kvantitative undersøkelsen. Analysen, presentert i tabell 5, førte fram til tre komponenter, eller tre «typer» driftsformer. Jeg har identifisert komponent én til å være liten kystfiskeflåte (for det meste enefiskere), den andre komponenten til havgående fiskeflåte (med mannskap som blant annet arbeider på fabrikk) og den tredje kan være stor kystfiskeflåte. Tolkning og identifiseringen av komponentene er basert på eksponeringer som kan forekomme i disse flåtegruppene (Thorvaldsen et al., 2016).

Ut fra komponentanalysen opplever den «havgående fiskeflåten» liten grad av selvstendighet, mannskapet er utsatt for støy og har følgelig behov for hørselsvern, arbeider i støvete omgivelser, er utsatt for vaskemidler og sprut fra maskiner. «Liten kystfiskeflåte» kan anses som særlig fysisk tung og belastende i følge analysen. Fiskere tilhørende denne flåtegruppen vil blant annet oppleve ensidige arbeidsoppgaver, tunge løft og ukomfortable stillinger, sterk vind, kalde og fuktige arbeidsomgivelser, mye kontakt med fisk og lang fangstbehandlingstid. Noen av disse eksponeringene går også igjen i «stor kystfiskeflåte», men ikke i like stor grad. Fiskere på større kystfiskefartøy opplever derimot større grad av stress, belastende organisering av arbeidet og har en mindre følelse av selvstendighet.

Tabell 5. Komponentanalyse over eksponeringer i fiskeryrket og mulige driftsformer, basert på den kvantitative undersøkelsen (N = 832).

Eksponeringer	Komponent 1	Komponent 2	Komponent 3
	Liten kyst	Havgående flåte	Stor kyst
Opplevelse av stress	,100	,107	,638
Opplevelse av selvstendighet	,116	-,436	-,201
Belastende organisering av arbeidet	,161		,639
Tilstrekkelig med hvile			-,631
Ensidige arbeidsoppgaver	,436	-,154	,111
Tunge løft	,700	,156	,232
Løft med vridd eller bøyd overkropp	,668		,216
Arbeid med hender i/over skulderhøyde	,321	,370	,221
Utsatt for støy		,659	
Behov for hørselsvern	-,276	,541	-,215
Utsatt for sterk vind	,563	,147	,155
Arbeid i kalde omgivelser	,717		
Fryser på arbeid	,417	,209	,383
Arbeid i fuktige omgivelser	,714	,119	
Arbeid i støvete omgivelser		,446	,182
Kontant med fisk	,610	-,111	-,164
Utsatt for sprut fra maskiner	,225	,603	
Utsatt for vaskemidler		,645	
Lang fangstbehandling	,575		

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization

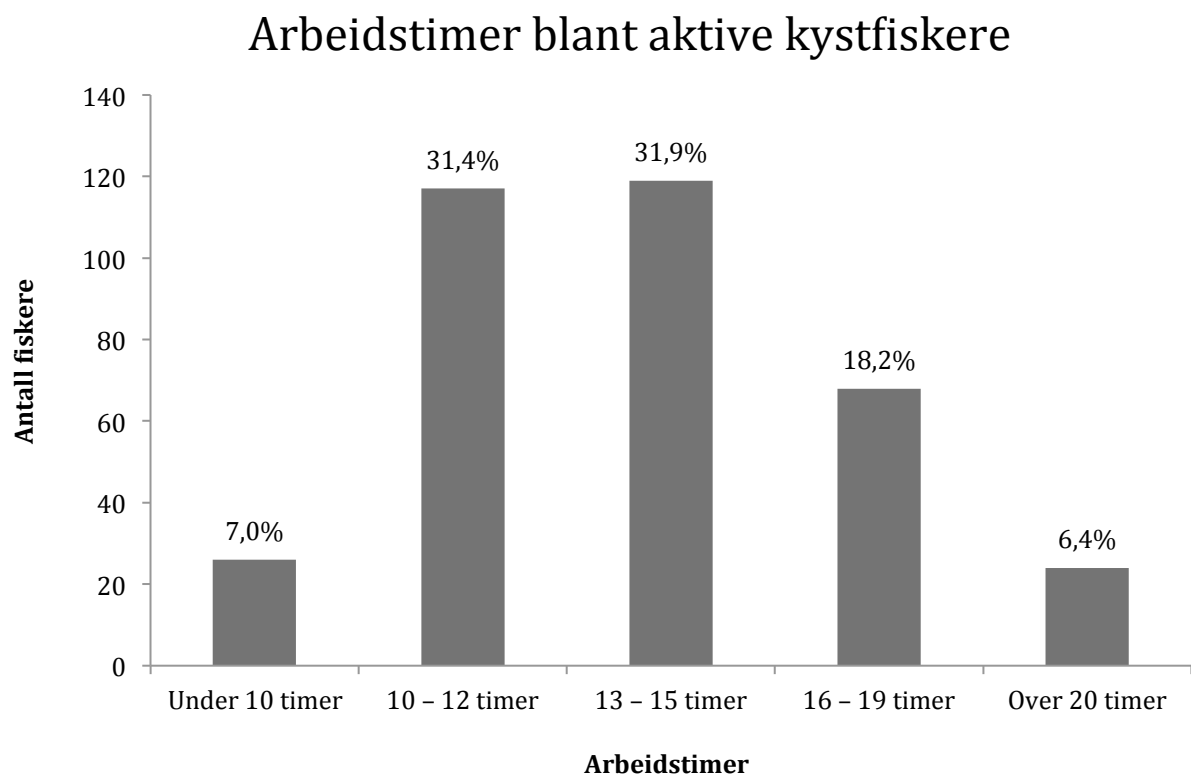
a) Rotation converged in 4 iterations.

* Små verdier under ,1 er fjernet.

I den videre presentasjonen vil jeg i hovedsak konsentrere meg om kystfiskeflåten, men noen analyser vil inneholde flere driftsformer. Resultatene fra den kvantitative undersøkelsen skiller ikke mellom liten og stor kystfiskeflåte, mens den kvalitative undersøkelsen baseres bare på erfaring og mening fra fiskere i liten kystfiskeflåte.

Arbeidstimer blant kystfiskerne i den kvantitative og kvalitative undersøkelsen

Arbeidsoppgavene og arbeidspresset fiskere utsettes for fører til at arbeidsdagene kan være langt over normal arbeidstid, og kan sammenlignes med overtid i andre yrker. Krav til arbeidet viser til fysiske, psykiske, sosiale og organisatoriske aspekter ved arbeidsdagen som utsetter fiskerne for vedvarende fysiske og/eller mentale anstrengelser. Over 90 prosent av kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen arbeider over ti timer om dagen i hovedsesongen, presentert i figur 5.

Figur 5. Arbeidstimer for de aktive kystfiskerne i travle sesonger (N = 373). Resterende har oppgitt at de arbeider skift og resultatet er derfor ikke 100 prosent.

Fiskerne i den kvalitative undersøkelsen utdypet forholdene rundt arbeidstidene.

Organiseringen av fiskeflåten og de sesongbaserte fiskeriene gjør at fiskere ofte må reise hjemmefra for å delta i fisket og bo om bord i fartøyet over lengre perioder. Noen av fiskerne jeg har snakket med er bortreist i opptil tre måneder om gangen, mens andre vanligvis reiser dags- eller ukesturer, avhengig av sesong. Arbeidsdagene er også lange. Fiskerne står opp mellom 03:30 og 05:30, og de fleste har forlatt kai klokken 06:00.

«Du e jo aldri uthvilt mens det står på. Det e jo noen gang æ har tenkt "jaja, så våkna æ nu i mårrest også... "».

(Fisker, 30 år).

Frokosten spiser de på vei til fiskefeltet. Tre av fiskerne røyker, to til røkte før. Røyk og kaffe inntas hyppig gjennom arbeidsdagen. Det blir mange kaffepauser mellom arbeidsoperasjonene, måltidene blir sporadiske og kostholdet er til dels dårlig. Det blir mye egg og bacon, pølser og Fjordland i de travleste periodene, men de eldste informantene poengterer viktigheten av et godt kosthold. De forteller at fisk, potet og grønnsaker er dominerende i dietten uavhengig av om de er på båten eller hjemme.

«Frokost, kaffe og røyk. Veldig mye kaffe. Og røyk. Veldig viktig».

(Fisker, 59 år).

Det varierer når fiskerne kommer tilbake til kai. Alt avhenger av mengden fisk de får og hvordan været er. Tre av fiskerne forteller om lang vei til fiskemottakene på grunn av nedbygging av mottak i kystdistriktene. Der det tidligere var fiskemottak på «hvert nes», må de nå gå langt for å levere. Dette gjør arbeidsdagen lengre, men verst av alt er havområdene de må krysse som kan være værutsatt og gjøre turen ekstra risikabel.

«Nu hefte æ to tima hjemmefra til levering. Det e ganske værutsatt og hvis æ måtte gått den strekninga hver dag ville æ jo blitt helt utpeist. Et par gang i uka går greit».

(Fisker, 68 år).

Store fangstkvantum og medfølgende lange arbeidsdager kan forstyrre fiskeres døgnrytme. De kan følgelig risikere å utvikle utbrenthet dersom de eksponeres for utilstrekkelig søvn og hvile over lang tid. Varierende søvnmønster og unormal døgnrytme kan også føre til søvndepresjon som kan redusere kognitive funksjoner som oppmerksomhet, årvåkenhet og hukommelse. Utilstrekkelig med søvn, sporadisk matinntak og stor arbeidsinnsats kan utgjøre en betydelig sikkerhetsrisiko i utførelsen av arbeidsoperasjoner. Redusert yteevne og lavere terskel for problemløsningsevne kan ha vært direkte eller medvirkende årsak i flere fiskerelaterte ulykker (jfr. kap. 2.4).

«Under setting e det spesielt viktig å være våken, det e så mye som går over hekken. Det e fort gjort å sette sæ fast».

(Fisker, 39 år).

Arbeidsdagene kan altså være utover normal arbeidstid, men er det noen andre eksponeringer som har særlig stor innvirkning på fysisk helse?

Fysiske belastninger kystfiskerne møter i yrket

Fiskerne utfører arbeidsoppgavene på en plattform i konstant bevegelse. Fiskerne jeg har intervjuet er vant til bevegelsene og synes vanligvis ikke dette er problematisk. Noen av fiskerne er ustødige innledningsvis i sesongen, men blir fort tilvendt bevegelsene igjen. Samtlige fiskere jeg har snakket med har gangspærre i sesongstarten. Kroppen må tilbake til arbeidsrutinene, og den første uka er tung. Arbeid i forbindelse med fangsthåndtering er ensidig og tar ofte over halvparten av arbeidsdagen. Dette kan ses i sammenheng med slitasjeskader som er særlig utbredt i yrket og smerter i kroppen presentert i tabell 6. De eldste fiskerne jeg intervjuet kunne likevel minnes tyngre tider før.

«Det e jo hardt når det står på, men hverdagen e mer behagelig nu enn før. To mann på dekk for å dra 96 garn på et par tima nu. Før va vi 10 menn på samme mengden eller mindre. Nu e det mye hydraulikk til hjelp».

(Fisker, 74 år).

Fiskerne jeg intervjuet fortalte at smerter i nakke, armer og rygg ofte kommer som følge av håndtering av fangst. Det mest tidkrevende og tyngste arbeidet de gjennomfører er fangstbehandlingen. Denne arbeidsoppgaven fører i stor grad til muskelplagene de opplever. Dårligere vær skaper mer bevegelse i fartøyet, som fører til at arbeidet blir mer utfordrende å gjennomføre. Sterk vind og kalde omgivelser bidrar også til smerter i muskulatur, som også framkommer i tabell 6. Kaldt og fuktig klima, vind, sjøsprut, våte klær, svette og temperaturendringer kan bidra til at muskulatur stivner fortere og påvirke arbeidsinnsatsen (jfr. kap. 2.4).

«Du e ganske sliten når du e ferdig. Fotan, ryggen og arman, du kjenne det overalt. Mør etter 14-15 tima på sjøen».

(Fisker, 30 år).

Støy om bord i fiskefartøy er et utbredt fenomen. Fiskere fra den kvantitative undersøkelsen som arbeider om bord i fabrikkfartøy benytter hørselsvern under arbeidet, framstilt i tabell 5. Seks av fiskerne jeg har intervjuet har hatt perioder på større fartøy tidligere, og de brukte hørselsvern da de arbeidet på disse fartøyene. Ingen av fiskerne benytter hørselsvern om bord på sjark. De mener at det ikke er utålelig mye støy, og dessuten hindrer hørselsvernet dem i å være oppmerksomme hele tiden. Samtlige mener det kan være skummelt å ikke høre hva som skjer rundt seg siden de fisker alene og må være observante. Flere av fiskerne påpeker at manglende bruk av hørselsvern kanskje har gått utover hørselen.

«Kjerringa påstår det, men æ kan ikkje si det sjøl» (Påstår at fiskeren er tunghørt).

(Fisker, 71 år).

Fiskerne jeg snakket med kunne fortelle at været kan påvirke både den fysiske og psykiske helsen. De har mye å gjøre og dårlig vær gjør arbeidet utfordrende å gjennomføre, samtidig som kroppene blir anspente. Når fartøyet blir mer bevegelig ettersom vinden blir sterkere, krever det større innsats i arbeidet. Kroppen må arbeide mer for å holde balansen og muskulaturen blir mer belastet. De ni fiskerne jeg intervjuet påpeker at det er lettere å slurve og gjøre feil når været blir dårlig. Det er store krefter i sving på fartøyet med all hydraulikken de har om bord, og de må være oppmerksomme for å ikke sette seg fast i redskapet under setting og haling.

«Båtan tåle jo for så vidt mye vær og vind, men vi skal jo klare å arbeide også».

(Fisker, 55 år).

På bakgrunn av fiskeryrkets eksponeringer, hardførhet og utførelse antok jeg at psykiske plager kunne være vanlig i yrket, men det var få tilbakemeldinger på psykiske plager i den kvantitative undersøkelsen.

Eksponeringer som kan oppleves psykisk belastende i fiskeryrket

Bare ti av 373 aktive fiskere (2,7 prosent) fra den kvantitative undersøkelsen svarer at de sliter med psykiske lidelser i stor grad. Innledningsvis antok jeg at psykiske plager som angst, depresjon, tristhet og uro kunne forekomme basert på yrkets organisering. Jeg ønsket derfor å undersøke med fiskerne jeg skulle intervjuer, hva de egentlig legger i psykiske plager. I tillegg ønsket jeg å undersøke om fiskerne kunne indikere hvorfor det er så få tilbakemeldinger på psykiske lidelser.

Jeg spør fiskerne jeg intervjuet om de tror at fiskere har sterkere psyke enn andre yrkesgrupper eller om det er tabubelagt å prate om. Svarene er delte. Fem av fiskerne forteller om «kolleger» som blir liggende til kai dersom været begynner å bli dårlig og skylder på fartøy og utstyr som ikke fungerer. De tror det er unnskyldninger for å bli hjemme hvis været er ustabil eller de er slitne. Fiskerne jeg intervjuet forteller også at fiskere nødvendigvis ikke er psykisk sterkere enn andre yrkesaktive. Fiskere kan derimot ikke ta seg fri på grunn av en forkjølelse eller mindre alvorlige sykdommer, for da går ikke økonomien rundt. Fiskerlønn kommer etter innsats, og dermed skal de være svært syke for å bli hjemme.

«Ser fiskera som går på havet med 40 i feber, bandasje og hovne fingra».

(Fisker, 55 år).

«Å være fisker og sykemelde sæ over småting kan jo ikkje være tema engang».

(Fisker, 71 år).

Psykiske belastninger for fiskerne jeg har intervjuet, er vær og vind som sammenfaller med korrelasjonsanalysen i tabell 6. Ingen av de ni fiskerne jeg intervjuet synes været i seg selv er særlig urovekkende. For flere kunne værmeldingen noen ganger prege nattesøvnen siden de ikke visste om været ville tillate dem å gå ut til fiskefeltet for å dra garnene dagen etter. Fiskerne forteller om flere episoder hvor de kan sette garn, men med flere timer gåtid tur/retur fiskefeltet, kan det bli for risikabelt siden været endrer seg raskt. Dette kunne gå utover psyken i form av økonomiske bekymringer. Kan de hente garnet eller ikke? Dersom de setter garnet, vil de kunne hente det igjen de påfølgende dagene?

«Hvis garnet står og du ser på værmeldinga at det meldes dårlig dagen etterpå, så bynne jo den psykiske belastninga allerede kvelden før. Du må bare håpe at været ikkje blir dårligar enn at du får kara dæ ut og dratt garnet».

(Fisker, 55 år).

Sjarkfiskerne jeg intervjuet fortalte blant annet at kulingvarsel og ugunstig vindretning ofte kunne føre til landligge. Det er nemlig lite effektivt å dra ut til feltet i for sterk vind fordi arbeidet blir krevende å gjennomføre og kan forårsake hastverk og slurv. Det er fort gjort å gjøre feil når underlaget beveger seg mye. Samtlige fiskere tror at de fleste ulykker forekommer fordi fiskere tar unødvendige sjanser og undervurderer været. Fiskerne fortalte at de ofte måtte regne med fem til syv dager (minimum) med landligge i løpet av en fiskesesong.

«Når det e så mye vær at du ikke kan fiske og ikke klare å jobbe, da blir vi hjemme».

(Fisker, 68 år).

«Vi va jo ute på mye drittvær også. Når større fartøy ble ligganes på grunn av været og vi måtte gå fordi garnet hadde stått for lenge, da e du ikke så høy i hatten. Det gikk greit, men va atskillig vanskeligere å jobbe».

(Fisker, 30 år).

Jeg var spent på om det ble brukt rusmidler for å takle yrket, både fysisk og psykisk. Fiskerne jeg intervjuet som har vært yrkesaktive lenge, kunne fortelle at det var mer før. Fiskerne forteller at de som benytter rusmidler for å drive fiske lukes ut i kontroller eller av kolleger som ikke ønsker å ha dem om bord fordi det er mindre sosialt akseptert i dag. Fiskere som sliter med sjøsyke, angst eller svak psyke selekteres antakeligvis ut av yrket «naturlig» ved å ikke få seg videre arbeid om bord i fiskefartøy. Økonomiske forhold kan sannsynligvis også spille inn på psyken og kan være en årsak til at noen velger å slutte. Fiskerne tror at de fleste slutter av eget valg når de innser at de ikke takler yrkets hardførhet og økonomiske usikkerhet.

«Fiskeryrket passe ikkje for alle, du må prøve det».

(Fisker, 55 år).

«Du må være kvikk og brenne for jobben. Du må virkelig ha grunnlag for å kunne ha en varieranes økonomi med mye utgifte og du må virkelig ville være fisker».

(Fisker, 71 år).

Ettersom fiskeryrket både kan påvirke fysisk og psykisk helse, kan det være interessant å se hvordan fiskerne vurderer sin egen helse.

Hvordan opplever kystfiskerne helsen sin?

284 av de til sammen 373 aktive kystfiskerne i det kvantitative materialet anser helsen sin som god. Likevel er slitasjeskader en utbredt helsetilstand blant fiskere. Ut fra resultatene som er presentert til nå, kan fiskeryrket oppfattes som fysisk og psykisk belastende. Jeg ønsket derfor å undersøke om det var noen sammenheng mellom eksponeringene fiskerne er utsatt for og eventuelle fysiske og psykiske plager.

Tabell 6. Sammenheng mellom eksponeringer i yrket og potensielle plager, basert på svar fra de aktive kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen (N = 373).

Eksponeeringer i yrket	Smerter i overkropp	Smerter i rygg	Smerter i knær og hofter	Mage-/tarmproblem	Psykiske plager	Problem med søvn
Opplevelse av tress	,287**	,295**	,096	,127*	,307**	227**
Tilstrekkelig søvn og hvile	-,126**	-,242**	-,026	-,096	-,144**	-,146**
Ensidige arbeidsoppgaver	,197**	,080	,100	,039	,077	,079
Hender i/over skulderhøyde	,154**	,154**	,121*	-,050	,055	-,009
Tunge løft	,201**	,243**	,099	,002	,120*	-,010
Sterk vind	,199**	,255**	,112*	,013	,192**	,094
Kalde omgivelser	,203**	,189**	,077	,036	,139**	,056
Sløyning av fisk store deler av dagen	,079	,158**	,066	-,044	,060	-,007

** Korrelasjonen er signifikant på 0,01 nivå.

* Korrelasjonen er signifikant på 0,05 nivå.

Uthevede verdier viser tydelig sammenheng (korrelasjoner over +/-,10).

Gjennom korrelasjonsanalyse kunne jeg presentere sammenhenger mellom eksponeringer fiskerne er utsatt for i yrket sitt og potensielle plager og skader. Analysen i tabell 6 viser at

stress kan påvirke smerter i overkropp og rygg, samt ha innvirkning på mage-/tarm, den psykiske helsen og søvn. Ettersom tilstrekkelig med søvn har en negativ sammenheng med flere av plagene, kan det indikere at søvnmangel kan påvirke helsen. Analysen presenterer dermed at psykosomatiske lidelser kan forekomme i fiskeryrket.

De mer fysiske eksponeringene i form av ensidige arbeidsoppgaver, ukomfortable arbeidsstillinger, tunge løft og sløyning av fisk store deler av dagen har stor innvirkning på muskel- og skjelettplager og slitasjeskader hos fiskere. De klimatiske eksponeringene kan i følge analysen påvirke både fysisk og psykisk helse og antakeligvis resultere i både slitasjeskader og psykosomatiske plager. På grunn av svært lave utslag i analysen utelot jeg kardiovaskulære og dermatologiske plager, som kan indikere at det ikke var særlig mange svar rundt disse plagene hos fiskerne i den kvantitative undersøkelsen.

At fiskeryrket både er risikofyllt, fysisk og psykisk krevende fører til at fiskere må gjøre arbeidet håndterbart. Dette var et av temaene jeg ønsket å undersøke i den kvalitative undersøkelsen.

4.4 Hvilke rutiner har fiskerne jeg intervjuet for å minimere risikoen i arbeidet?

I fiskeryrket kan ikke risikofaren du møter gjennom naturen fjernes eller reduseres, og risikofaktorer knyttet til værforhold og klima vil bestandig være tilstedeværende. Krevende, langvarige arbeidsoppgaver eller eksponeringene som følge av arbeidsoppgavene vil antakeligvis også alltid prege yrket. For å veie opp mot disse farene kan et godt sikkerhetsklime på arbeidsplassen være viktig for å gi fiskere mindre opplevelse av farer, og at de i større grad kan føle seg trygge når de er på arbeid (jfr. kap 2.5).

Manglende kunnskap og organisering av arbeidsdagen kan øke risikoen i fiskeryrket

Informantene mine bekreftet at yrket er krevende. Små fartøy med feil last kan være skumle å ferdes med i skiftende vær. Feilberegning, design- og konstruksjonssvakheter på fartøy og feilmontert fiskeredskap har tidligere vært årsak til mange ulykker (jfr. kap 2.2). Alle fiskerne jeg har intervjuet har hatt større eller mindre episoder om bord i fiskefartøy. Flere av

hendelsene har skjedd under haling eller setting av redskap, som i følge tidligere statistikk anses som de mest risikoutsatte arbeidsoperasjonene (jfr. kap. 2.2). De har erfart av feilene de har gjort, og delt denne kunnskapen med andre fiskere.

«Det e viktig å ikke bli kjepphøy. Du har bare den ene sjansen når du e på sjøen».

(Fisker, 30 år).

Flere ulykker fiskerne har observert eller hørt om, har vært i forbindelse med dårlig lastning. Garngreiere og garndragere har vært montert for høyt og dårlig last av fangst og utstyr gjør båten ustabil. Flere av fiskerne forteller om ulykker som kunne vært unngått dersom stabilitetskontroll og mer kompetanse om operasjonelle begrensninger på fartøyet hadde vært krav også på den minste kystfiskeflåten. De mener at sikkerhetsopplæring for fiskere vil være viktig for å påvirke holdningene og kunnskapen til fiskere, særlig i liten kystfiskeflåte som er overrepresentert i henhold til dødsulykker.

«Mange kjøre båta dem trur e riktig lasta, også e dem ikke det. Stabilitetskontroll e et bra initiativ, men det blir kostbart».

(Fisker, 68 år).

Det å tilby arbeidstakere dypere kunnskap om potensielle risikofaktorer de kan møte i arbeidslivet kan bidra til å gjøre arbeidet mer håndterbart og videre føre til bedre trivsel. På den annen side kan oppmerksomhet rettet mot risiko og fare i arbeidshverdagen redusere trivselen fordi arbeidstakere blir mer observante på de utfordrende eksponeringene de utsettes for. Fiskerne jeg har intervjuet mener erfaring og kunnskap bidrar til å gjøre arbeidet håndterbart og forståelig, og de føler seg ikke skremt av oppmerksomheten rundt HMS, heller tvert i mot. Det er enighet blant fiskerne jeg har snakket med at medvirkende årsak til mange av ulykkene som forekommer tenkelig kan være lite kompetanse, slurvete arbeid, dårlig last, høyt montert redskap og fiskere med en «det-går-som-oftest-bra»-adferd.

«Helse, miljø og sikkerhet. Æ hadde alltid ting på stell sånn at æ ikkje kom i en situasjon kor ting blacka ut, ble fri for strøm osv. Å ha et godt maskineri på båten va også et viktig kriterium for mæ. Alt skulle funke».

(Fisker, 50 år).

Manglende kunnskap om fartøystabilitet og hvordan fartøyet påvirkes av endret last om bord har gjennom tidligere statistikk vært medvirkende årsaker i mange ulykker (jfr. kap 2.2). Det kan derfor se ut som at det fremdeles er behov for økt kompetanse blant fiskere for å unngå uforsvarlig last og undervurdering av vær og vind. Fiskerne understreker at stabilitetskontrollene ikke gjennomføres med feillastet fartøy. Det nytter derfor ikke å ha et fartøy som er riktig montert og stabilt, dersom fiskerne likevel ikke laster det forsvarlig.

Erfaring er en viktig faktor for å lykkes som fisker

Begrepet risiko kan tolkes som sannsynligheten for at en ulykke skal forekomme. Norges viktigste fiskerier foregår på vinterstid og er på grunn av klimaet, følgelig ulykkeutsatt. Siden fiskeres arbeidssted er på sjøen, er de særlig utsatt for påvirkningen klimaet har på deres bevegelige arbeidsplass. Vær er ofte direkte eller medvirkende årsak til ulykker relatert til slingring og glatte dekk som har ført til fall eller klemskader (jfr. kap. 2.2). Fiskere utsetter seg selv for fare gjennom trusselen naturkrefter og arbeidets eksponeringer representerer, mens riktig kunnskap, erfaring og ferdigheter kan redusere denne risikoen (jfr. kap. 2.5). Kunnskap til klimatiske forhold på fiskefeltene er trukket frem av fiskerne jeg har intervjuet, som særlig viktig.

«Du kan ha masse erfaring med fiske, vær og vind, men i Finnmark e det mange områda med landvind. Vi innfødte kjenne dissa områdan godt og vet kordan forholdan kan bli der, men det va ei dødsulykke her for noen år sida med "fremmede" garnfiskera som skulle passere en fjord».

(Fisker, 68 år).

«Vi legg oss litt nærmare land når det e dårlig vær, så får vi sløye i fred».

(Fisker, 39 år).

Det er ikke bare erfaring rundt vær, vind og sikkerhet som er viktig for å lykkes, men også erfaring i fisket. Uten fiskeerfaring kan arbeidet bli lite effektivt og ulønnsomt. En av fiskerne jeg intervjuet fortalte at det var vanskelig å oppnå lønnsomhet de første sesongene. Han ble med som mannskap på en annen båt under en sesong, fikk mer erfaring og har klart seg fint i ettertid.

«Nye treng opplæring og erfaring på alle måta. Det e ikkje bare å få tak i båt og ro fiske».

(Fisker, 71 år).

Organiseringen kan være krevende å få til på grunn av uforutsigbarheten, men god planlegging av arbeidsdagen og oppgavene som skal gjennomføres er et effektivt verktøy for å unngå tidspress. Planlegging, opplæring og erfaring er viktig for arbeidsmiljøet. Erfaring ble påpekt som det viktigste verktøyet for å lykkes som fisker. Erfaring kan ses i sammenheng med situasjonsforståelse. Forståelse for situasjonen kan være basert på kunnskap som kan være en viktig faktor til å kunne unngå ulykker. På de ulike fartøygruppene er det for eksempel bestemte plasser på fartøyet en bør oppholde seg under setting og haling av redskap for at arbeidsoperasjonen skal foregå trygt. Denne typen kunnskap kommer gjennom opplæring og erfaring (jfr. kap. 2.5).

«En gang da æ va ute, men det va på rekestråler, så skjedde ei mindre ulykke med en kniv i et lår. Da lærte æ å sy, og etter det så har æ nu sydd nån sting».

(Fisker, 74 år).

Jeg tolker det som at fiskere opparbeider seg en høyere grad av indre kontrollplassering etter hvert som de får mer erfaring. Egne ferdigheter, innsats og kunnskap gjør dem i stand til å tilpasse seg og takle stressende arbeidssituasjoner (jfr. kap. 2.5).

Hvilke sikkerhetstiltak benytter fiskerne i den kvalitative undersøkelsen seg av?

Siden fiskeryrket foregår på en bevegelig plattform er det viktig å introdusere tiltak som kan bidra til å redusere det høye risikonivået de utsettes for. Fiskerne jeg intervjuet er ikke særlig bekymret når de er om bord i fartøyet. De føler seg trygge om bord i båten og tar seg god tid til å gjennomføre arbeidsoppgavene grundig. Fire av fiskerne er særlig opptatt av å dobbeltsjekke arbeidet når det er få båter i området, for da er det langt til hjelp dersom uhell forekommer. Alle fiskerne er påpasselig med vedlikehold og å ha oppdatert sikkerhetsutstyr, men det er delte meninger om hvorvidt utstyret fungerer godt nok. Flere av fiskerne jeg snakket med mente at livlinene ofte var i veien for å komme seg rundt på fartøyet og de poengterte at det kunne være farlig å bli hengende fast eller bli dratt tilbake og slå seg på grunn av lina.

«Det e en del sikkerhetsutstyr som ikkje funke i praksis altså».

(Fisker, 55 år).

«Du kan slå dæ ganske forderva om bord i fartøyet også hvis du sitt fast i line».

(Fisker, 30 år).

Helse, miljø og sikkerhet har blitt viktig i alle næringer. De fleste av fiskerne jeg har snakket med har nødstop, livline, redningsflåte, overlevingsdrakt, oljehyre med flyteelementer, friflyt nødsendere, livbøye etc. At alle har en form for sikkerhetsutstyr kan gjenspeile bedre økonomi i fiskeflåten.

«Har brukt lina sida æ fikk båten i -86. Når været bynne å bli dårlig og du dett på havet så e det ikke så mye å gjøre når båten sig avgårde...».

(Fisker, 68 år).

Fiskerne jeg har intervjuet forteller at de er flinke til å følge opp gitte retningslinjer som vedrører sikkerhet, og de er opptatt av å ha fartøyene og utstyr i god stand. Forhåndsregler, fornuftig tankegang og å arbeide i forkant av situasjonene gjør at arbeidsdagene som regel går fint. Kartplotting og ny teknologi har revolusjonert fiskerhverdagen, men kan også ha ført til at flere har fått overmøt i farlige situasjoner.

«Man kan ikkje tenke over at det e farlig. Vi tar forhåndsregla, tenke fornuftig og e i forkant. Og vi e nøye på kem vi tar med oss også, de må jo fungere til jobben».

(Fisker, 44 år).

Presentert gjennom foreløpige resultater kan arbeidsdagene til kystfiskere være både lange, risikofylte og fysisk og psykisk krevende.

4.5 Hvilke faktorer fører til at fiskere slutter i yrket?

I trivselssammenheng kan det være av betydning å vite hvorfor fiskere velger å slutte i yrket. Blant de aktive kystfiskerne fra den kvantitative undersøkelsen svarte 317 at de så for seg å være fisker om fem år, mens 56 fiskere trodde de hadde sluttet innen nevnte tidsrom. De to

viktigste årsakene for å slutte i yrket var alder og fysisk arbeidsmiljø, hvorav 64,3 prosent oppga alder og pensjon som årsak til å slutte, og 26,8 prosent antakeligvis sluttet på grunn av det fysisk tunge arbeidsmiljøet. I den kvantitative undersøkelsen var det også 68 ikke-aktive kystfiskere. Årsaker til at disse kystfiskerne sluttet i yrket er presentert i tabell 7.

Tabell 7. Hvorfor sluttet kystfiskerne (N = 68) i den kvantitative undersøkelsen i yrket?

Hvorfor sluttet fiskerne i yrket?	N = 68	Prosent
Dårlige arbeidstimer	2	3,0
Dårlig behandlet	1	1,5
For fysisk krevende	4	6,0
For lite fritid	2	3,0
Lite miljø igjen hjemme	2	3,0
Lite tid til familie	3	4,4
Mistet interessen	6	9,0
Strengt reguleringer og krav	3	4,4
Helsemessige problemer	34	50,0
Vanskelig økonomi	9	13,2
Alder	16	23,5
Totalt	82	121,0

* Flere svaralternativ var mulig og resultatet viser derfor over 100 prosent.

Blant fiskerne jeg intervjuet har de tre eldste redusert arbeidsmengden sin. Fordi yrket er fysisk lettere i dag ser ikke de eldste fiskerne noen grunn til å slutte bare på grunn av alderen. De ser for seg å være aktive fiskere en stund til, bare ikke med like stor kapasitet som før. Den ene fiskeren jeg intervjuet måtte slutte i yrket på grunn av alvorlige slitasjeskader i ryggen, antakeligvis forårsaket av mange tunge tak om bord i fartøyet. Resten av fiskerne jeg har snakket med ser for seg å fortsette så lenge helsen er god og fisket er lønnsomt.

«Bekymre mæ ikkje over helsa nu, det meste kan jo repareres i dag også».

(Fisker, 55 år).

Helseplager og alder kan derfor anses som de viktigste årsakene til å slutte i fiskeryrket. Til sammenligning har tidligere forskning vist at fiskere jevnt over har lange karrierer i yrket (Thorvaldsen et al., 2016; Johnsen & Vik, 2008).

4.6 Hvordan påvirker forvaltningen fiskeryrket og trivselen i arbeidet?

I den kvantitative undersøkelsen var det bare én kystfisker som så for seg å kunne slutte i yrket på grunn av forvaltning. Jeg ville undersøke med fiskerne jeg skulle intervju, om politikk og forvaltning har påvirket trivselen i yrket.

Har reguleringen av kystfisket kun hatt negativ innvirkning på fiskerne?

Mine eldste informanter fortalte om hvordan det var å gå fra fritt fiske til regulert fiske etter 1989. Fiskerne som opplevde stenging av kystfisket var veldig uenige i reguleringene da de kom. I dag mener de at dette var nødvendig.

«Det va ikkje bare ondt med kvotereguleringa. Det ble mer lønnsomt etter vi ble færre».

(Fisker, 71 år).

Etter kystfisket ble adgangsregulert har totalt antall yrkesaktive fiskere gått dramatisk ned. Overkapasitet og overfiske førte til et høyt sosialt og økonomisk press som antakeligvis skapte et stort prestasjonspress og dermed økt risiko på sjøen (jfr. kap. 2.2). Etter fisket ble adgangsregulert har fisket blitt mer lønnsomt. I dag kan fiskere velge landligge dersom de vurderer været til å være for utfordrende og fisket for risikabelt.

Det dukker stadig opp nye reguleringer og det kan være utfordrende å holde seg oppdatert. Forvaltningen kan på et vis gjøre yrket mer uforutsigbart og urettferdig, men på en annen måte sørger den for fremtidig fiske. For den minste kystfiskeflåten styrer allerede naturen fisket i stor grad. Vær og vind begrenser fisket for de minste båtene, og i Nord-Norge oppleves kuling og storm flere ganger i løpet av vinteren som gjør fisket uforsvarlig å gjennomføre.

«Regulering e jo egentlig bare tull. Naturen ordne alt sjøl. Det blir alltid noen daga med dårlig vær og da får fiskeren tatt sæ sammen samtidig som fisken får bli i havet».

(Fisker, 71 år).

Alle fiskerne jeg har snakket med innrømmer at forvaltningen påvirker psyken i mer eller mindre grad, men stort sett anser de norsk fiskeriforvaltning som god.

Fiskernes tanker rundt ytterligere regulering og strukturering

Alle de ni fiskerne er spente på hva konsekvensene vil bli med ytterligere strukturering av den minste kystfiskeflåten. De spår flere store fartøy og ytterligere nedbygging av de små fartøyene og kystsamfunnene. Jo flere som gir seg i den minste kystfiskeflåten, desto flere fiskebruk legges ned. De tror flere kystfiskere vil gi seg dersom struktureringen blir et faktum. Små fartøy er avhengige av å levere fisk flere dager i uken og må ha fiskemottak i nærheten. Mange synes det er negativt at større fartøy ser ut til å ta over store deler av fiskerinæringen langs kysten. Fordi de havgående fiskefartøyene ikke har behov for å levere fersk fisk til små mottak, kan det tradisjonsrike næringsgrunlaget i de små kystsamfunnene dø helt ut. Sjarkfiskerne mener også at større fartøy som bearbeider og foredler fisken om bord ofte kan levere fisk av dårligere kvalitet.

«Det e sjelden du ser så dårlig kvalitet fra småbåta som fra trålera».

(Fisker, 30 år).

Flere fiskere mener at staten burde eie kvotene og leie dem ut til aktive fiskere. Etter hvert som fiskere slutter eller går av med pensjon, kan kvoten gå tilbake til staten og utdeles til en ny fisker som vil drive i samme fartøygruppe. Slik kan fiskere og fartøy i gitt fartøygruppe opprettholdes stabilt, samtidig som nye fiskere får muligheten til å tiltre i arbeid uten å ta opp milliongjeld på både fartøy og kvote.

«Kvoten skulle vært gratis og tilhørt en fisker så lenge han ønska å være aktiv».

(Fisker, 39 år).

Stort sett opplever de ni fiskerne jeg har snakket med norsk fiskeriforvaltning som god. Streng regulering og kontroll har gjort fiskebestandene større og fangstene likeledes. Fiskerne anerkjenner viktigheten av grensesetting for utøvelse av fisket for at det skal foregå bærekraftig.

«Fiskerinæringa har blitt så ekkelt effektivt at vi kan tømme havet hvis ingen bremse oss og sett grense».

(Fisker, 55 år).

Likevel kan antakeligvis forvaltningen, lover og regler, redskapsbegrensninger og strukturering ha påvirket fiskernes følelse av autonomi. Dette kan igjen ha påvirket fiskernes liv i større eller mindre grad (jfr. kap. 2.5). Et utgangspunkt for å forstå hvorfor fiskere trives i yrket sitt kan derfor være å undersøke hvorfor de ble fiskere.

4.7 Hvorfor velger folk å bli fiskere?

Viktigste årsaker til yrkesvalg blant fiskerne i den kvantitative undersøkelsen

Tidligere forskning har avdekket at gode inntektsmuligheter, familietradisjon, spennende og variert arbeid har vært sentrale faktorer i valg av yrke (Johnsen & Vik, 2008). I tabell 8 fremkommer det at mine resultater avdekker et lignende mønster.

Til sammenligning valgte jeg å presentere øvrige driftsformer sammen med kystfiskerne fra den kvantitative undersøkelsen. Mine resultater viser at mange fiskere i familien, interesse for fiskeri, mangel på andre muligheter og ønske om å være selvstendig var de viktigste årsakene til å velge fiskeryrket, både blant kystfiskerne (N = 373) og blant den totale populasjonen (N = 832) i den kvantitative undersøkelsen.

Tabell 8. Årsaker til yrkesvalg blant de aktive kystfiskerne (N = 373) sammenlignet med den totale populasjonen i den kvantitative undersøkelsen (N = 832).

Grunn til yrkesvalg	Aktive kystfiskere (N = 373)		Total populasjon (N = 832)	
	N	Prosent	N	Prosent
Fysisk arbeid	8	2,1	10	1,2
Gode inntektsmuligheter	28	7,5	99	11,9
Hadde ikke andre muligheter	74	19,8	141	16,9
Interesse for fiskeri	122	32,7	298	35,8
Psykososiale faktorer	11	2,9	50	6,0
Mange fiskere i familien	163	43,7	365	43,9
Nærhet til naturen/frisk luft	18	4,8	39	4,7
Plikt å drive tradisjon/båt videre	24	6,4	70	8,4
Ønske om å være selvstendig	71	19,0	123	14,8
Utfordrende og spennende yrke	16	4,3	36	4,3
Tilfeldigheter	20	5,4	36	4,3
Totalt	555	148,6	1267	152,2

* Flere svaralternativ var mulig og resultatet viser derfor over 100 prosent.

Jeg ønsket å se om jeg kunne avdekke sammenheng mellom alder og årsak til yrkesvalg gjennom en korrelasjonsanalyse. Selv om sammenhengene i analysen ikke er veldig sterke, viser korrelasjonsanalysen i tabell 9 at yngre fiskere oppgir inntektsmuligheter som viktig for valg av yrke.

Fiskere i alderen 45-59 år oppgir ønske om selvstendighet som viktig for at de i valgte å bli fiskere, mens det framkommer at det er eldre fiskere over 60 år som oppgir at de ikke hadde andre muligheter.

Tabell 9. Korrelasjon mellom alder og grunn til yrkesvalg blant de aktive kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen (N = 373)

Hvorfor fisker?	Under 30 år	30 – 44 år	45 – 59 år	Over 60 år
Fysisk arbeid	,041	,026	-,030	-,011
Gode inntektsmuligheter	,145**	,024	-,036	-,053
Ingen andre muligheter	,045	-,064	-,098	,123*
Interesse for fiskeri	,020	-,004	-,038	,031
Kameratskap	-,044	,082	,040	-,082
Mange fiskere i familien	-,060	,018	-,016	,030
Nærhet til naturen	-,003	-,042	,073	-,036
Plikt å drive tradisjonen videre	-,066	-,011	,016	,024
Ønske om selvstendighet	-,092	-,087	,136**	-,018
Utfordring og spenning	,003	-,066	,041	,011
Tilfeldigheter	-,009	-,082	,077	-,006

** Korrelasjonen er signifikant på 0,01 nivå.

* Korrelasjonen er signifikant på 0,05 nivå.

Uthevede verdier viser tydelig sammenheng (korrelasjoner over +/-,10)

Viktigste årsaker til yrkesvalg blant fiskerne i de kvalitative intervjuene

Det viser seg at de eldste fiskerne i den kvantitative undersøkelsen valgte yrket i mangel på andre muligheter. Tidligere var fisket fritt for alle som ønsket og følgelig en lett tilgjengelig mat- og arbeidskilde. Fisket, særlig fiskeflåten under 15 meter, var den viktigste bidragsyteren til økonomi, sysselsetting og bosetting i kystdistriktene og et lett yrkesvalg for guttene som fikk lokal lærdom om fiskeriene og kunne tre inn i arbeid i ung alder (jfr. kap. 2.1).

Gjennom intervjuene med de ni sjarkfiskerne oppdaget jeg et lignende mønster. De tre eldste fiskerne over 60 år som jeg intervjuet, kommer fra kystsamfunn i Nord-Norge hvor fiske var det dominerende yrket gjennom store deler av 1900-tallet. For disse fiskerne var yrkesvalget enkelt, og de ble sosialisert inn i yrket gjennom oppveksten.

«Fordi æ hadde lyst. Vokste opp på ei øy og der visste vi ikkje om anna enn å fiske. Ble presentert for fiske da vi va en neve stor og da vi ble voksen og skulle ut i arbeidslivet va det derfor lett å gå ut som fisker fordi vi kjente til det».

(Fisker, 71 år).

De eldste fiskerne jeg intervjuet, tegnet et bilde av at det var den muligheten de hadde i hjembygda. Fiskeflåten var en viktig bidragsyter til sysselsetting i kystdistriktene og gutter fra disse distriktene fikk «utdanning i livet som fisker» allerede fra barnsben av. Valg av yrke ble et resultat av sosialisering, lokalkultur og muligheter som var lett å gripe.

«Det va fisker eller lærer det stod om, men æ valgte fiskeryrket. De som ble lærer va dem som ikke tålte havet».

(Fisker, 74 år).

Flere yngre fiskere i den kvantitative undersøkelsen oppga at yrkesvalget var basert på inntektsmuligheter. Yrket er fysisk tungt og krevende, og for å lykkes trenger en pågangsmot siden avlønning kommer etter innsats. De tre yngste fiskerne under 45 år som jeg intervjuet kommer fra fiskerfamilier, men de er (i motsetning til de eldste fiskerne) født og oppvokst i en tid hvor det var mange andre yrkesmuligheter. Det er derfor nærliggende å tenke at interesse, mestringsfølelse og forståelighet for yrket gjennom sosialiseringen fra familien var viktige faktorer i yrkesvalget. De følte ikke en plikt overfor familie til å videreføre yrket eller tradisjonen, men for to av dem fristet ikke skolebenken, og de ønsket å komme ut i en praktisk arbeid. De yngste fiskerne i den kvalitative undersøkelsen var ærlig på at avlønning også var viktig.

«Skjønte ikke så mye av inntekt da æ starta, alt æ tjente va bra. Men nu e det morsomt å tjene mye i perioda. Det e veldig fint, og ei fin sida av å være fisker».

(Fisker, 30 år).

Fiskere i alderen 45-59 år i den kvantitative undersøkelsen valgte yrket basert på ønsket om selvstendighet. To av fiskere i 50-årene som jeg intervjuet, har begge vært i andre yrker tidligere. De valgte å bytte til fiskeryrket på bakgrunn av selvstendigheten de ikke fikk i sine opprinnelige yrkesvalg. Den ene kombinerer sjarkfiske med gårdsdrift, mens den andre er deltidsfisker (registrert på blad A) og arbeider som sjømann deler av året. Den siste fiskeren jeg intervjuet, som har sluttet i yrket nå, ble fisker av ren interesse for havet. I tabell 8 vises det at nesten 33 prosent av fiskerne i det kvantitative materialet også har svart interesse som viktig årsak.

«Har alltid vært en interesse, havet og fiske. Fikk en 8 fots plastsjukt æ kunne ro til tangkanten med da æ va 7-8 år. Så har æ fiska og skjært filet som æ leverte og solgte fra æ va en 10-12 år gammel».

(Fisker, 50 år).

Sjarkfiskere er i liten grad ansatt av andre og bestemmer i stor grad sin egen arbeidshverdag. Derfor er det nærliggende å tenke at denne flåtegruppen er passende for fiskere som kombinerer fiske med annet arbeid eller for fiskere som helt enkelt ønsker å bestemme dagene sine selv. Muligheten fiskerne har til å arbeide selvstendig kan for mange bidra til å opprettholde motivasjon til å gjennomføre arbeidsoppgaver, produktivitet og prestasjon på arbeidet (jfr. kap. 2.5).

Autonomi, mange fiskere i familien og interesse for fiskeri er derfor framstilt som viktige årsaker til å velge fiskeryrket blant fiskere fra både den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen. Jeg anser det som nærliggende å tro at disse faktorene også påvirker trivselen og valget om å fortsette i yrket, selv om arbeidet også har sine skyggesider. Jeg kopler disse tre årsakene til yrkesvalg mot arbeidstilfredshet. Det er tenkelig at fiskerne valgte – og har fortsatt i yrket fordi forventningene til arbeidet stemmer overens med eksponeringene som *faktisk* forekommer i fiskeryrket (jfr. kap. 2.5). Fiskerne var innforstått med eksponeringene arbeidet utsetter dem for før de tiltrådte som fiskere, basert på sosialisering til yrket, lokalkulturell forståelse, erfaring og kunnskap om fiskeri.

Var støtte fra familie viktig i valg av yrke?

Manglende sosial støtte har vist seg å ha negativ innvirkning på menneskers trivsel (jfr. kap. 2.4). Alle fiskerne i den kvalitative undersøkelsen har familie. Åtte av ni fiskere svarer bekræftende på at ektefellene har vært en viktig støtte i valg av yrke, mens den siste svarer at han bestemte dette selv. Fem fiskere forteller at konene deres kommer fra fiskerfamilier og forstår risikoen ved yrket. Konene var bekymret innledningsvis, men har blitt vant til ektemannens arbeid. Siden seks av fiskerne stort sett arbeider alene mangler de det sosiale på arbeidsplassen. Det å ha støtte fra familien og andre sosiale relasjoner etter arbeidsdagen, kan derfor være viktig for fiskernes helhetlige trivsel.

«Når du går dagstura så ser du jo familien kvær dag, ikke bare de samme ansiktan i flere uke i strekk på tråler. Æ trives best i kystflåten, fint å kunne hente ungan på skolen nu og da og avlaste kjerringa heime litt».

(Fisker, 39 år).

To av fiskerne påpeker at fiskeryrket kan ha en positiv effekt på ekteskapet. Siden de reiser mye og har travle perioder, så holdes forelskelsen vedlike over mange år.

«Det va nesten sånn at man kunne se når fiskera va hjemme i jula for det ble født så mange unga på høsten».

(Fisker, 74 år).

Selv om enefiskerne ikke har kolleger å forholde seg til i arbeidstiden, har de fleste mulighet til sosialt samvær når de kommer hjem eller når de ligger til kai under sesongfiskerier. Mangel på andre yrkesmuligheter, selvstendighet og interesse for fiskeri var viktige årsaker til å bli fisker. Vil årsakene for at fiskerne valgte yrket også ha betydning for hvordan de trives i arbeidet?

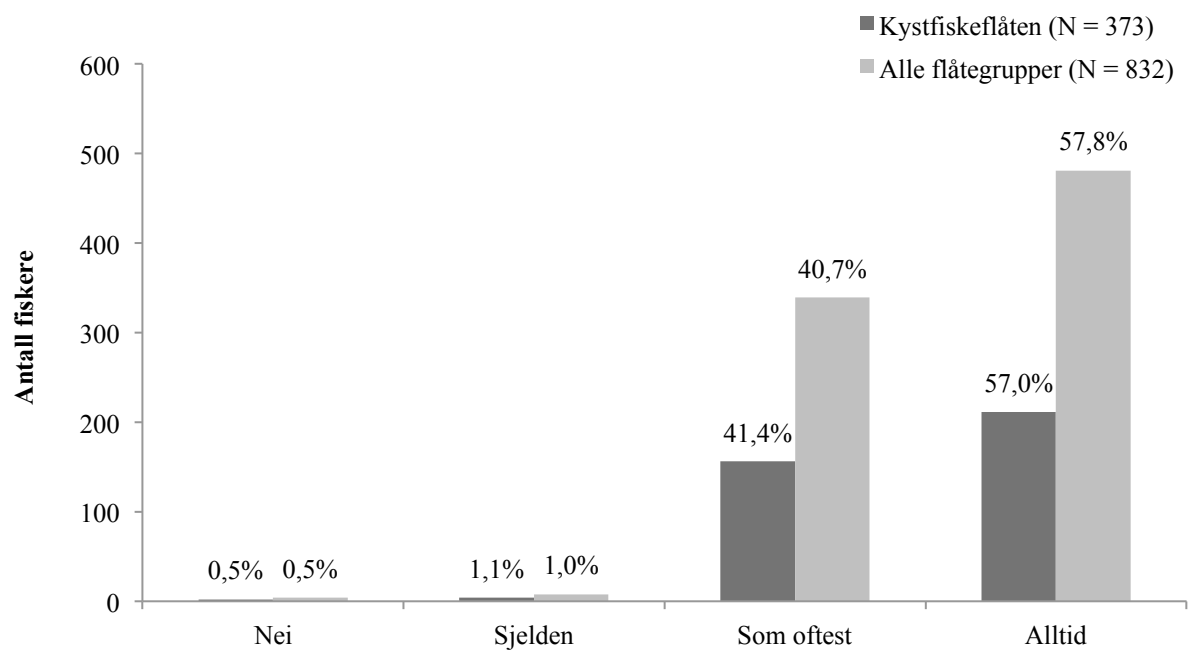
4.8 Hvilke faktorer er det som angivelig bidrar til så høy trivsel i fiskeryrket?

Sammenlikning av den totale populasjonen (N = 832) og kystfiskerne (N = 373)

Trivselsfordelingen er presentert i figur 6, og viser at nesten 99 prosent av fiskerne i den totale populasjonen og kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen svarer at de trives ofte eller alltid i arbeidet.

Siden jeg i hovedsak konsentrerer meg om kystfiskeflåten var jeg spent på å se om dette resultatet forandret seg mye etter at jeg valgte bort de andre driftsformene. Med bare aktive kystfiskere viste resultatet små endringer. I overkant av 98 prosent av kystfiskerne svarer at også de ofte eller alltid trives på i yrket sitt.

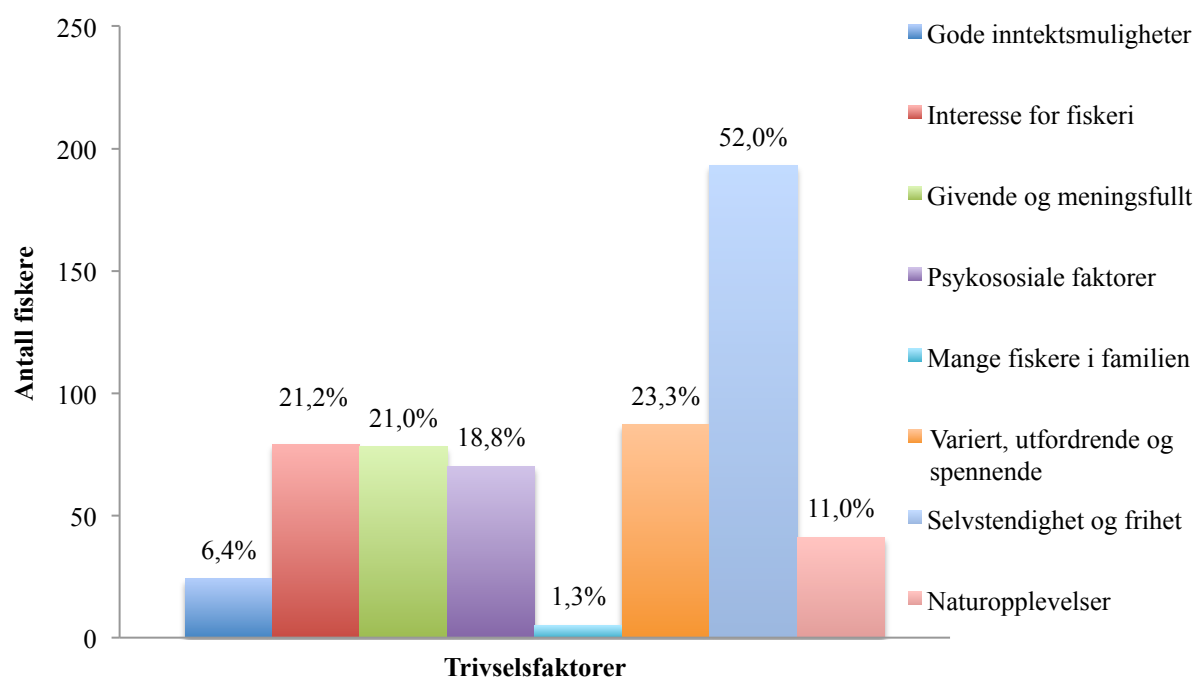
Trives du som fisker?

Figur 6. Trivselsfordeling blant de aktive kystfiskerne (N = 373) og den totale populasjonen (N = 832) i den kvantitative undersøkelsen.

Hvilke aspekter ved yrket er det som gjør at positive tilbakemeldinger på trivsel er så høy?

Trivselsfaktorer i fiskeryrket

Figur 7. Trivselsfaktorer som vektlegges av de aktive kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen (N = 373).

I figur 7 fremkommer det at 52 prosent av kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen vektlegger selvstendighet og frihet som den viktigste trivselsfaktoren, etterfulgt av variert, utfordrende og spennende arbeid, interesse for fiskeri, at arbeidet føles givende og meningsfullt – og viktigheten av kameratskap.

I de følgende underkapitlene vil jeg presentere funn fra intervjuene. Den kvalitative undersøkelsen kan gi et dypere innblikk i noen av trivselsforholdene som er avdekket i den kvantitative undersøkelsen. De ni fiskerne jeg intervjuet svarer også bekreftende at de trives svært godt i yrket sitt. Hvilke aspekter vektlegger de som viktigst for trivselen?

Meningsfullt og givende arbeid

I den kvantitative undersøkelsen svarte 21 prosent av kystfiskerne at de trives fordi yrket oppleves givende og meningsfullt. Fiskerne jeg intervjuet legger stolthet i å utføre arbeidet sitt på best mulig måte og levere matprodukter av god kvalitet. De kunne fortelle at de synes det er meningsfullt i den forstand at de skaffer mat, og i tillegg kan bidra til å skape arbeidsplasser på land. Det er givende for dem å vite at arbeidet de gjør på havet har betydning for mattilgang og i tillegg skaper lokale arbeidsplasser på land.

«Æ trur småbåtfiskera har det finest. Vi e der hele veien fra start til slutt. På større fartøy erstattes du bare av andre menneskap og det blir mindre personlig».

(Fisker, 30 år).

«Skaper egne verdier».

(Fisker, 47 år. Kvantitativt materiale).

Tre av fiskerne poengterte også at yrket gir dem en god følelse fordi de lykkes i noe. Mestringsfølelse er viktig. For to av de yngste fiskerne jeg intervjuet var ikke videre utdanning et alternativ. Det å lykkes på havet og ha god inntekt ga dem en god følelse. Alle fiskerne jeg snakket med synes det er motiverende å se at tiden og energien de legger i arbeidet er opp til dem selv, og at resultatene kommer deretter. Det er nærliggende å tenke at inntekt også har noe å si på trivselen, siden hardt arbeid gir god avlønning. Dette ble imidlertid ikke vektlagt i særlig stor grad i trivselsammenheng, verken hos fiskerne i den

kvantitative eller kvalitative undersøkelsen. En av fiskerne jeg snakket med kunne likevel poengtere at nedgangstider i økonomien kan være demotiverende, når de også til vanlig har en økonomi som varierer.

«Kjøpte mæ båt for å drive helårsdrift rett før finanskrisa. Ikke så høvelig å sitte med gjeld over øran, men æ kom mæ heldigvis gjennom det».

(Fisker, 39 år).

Psykososiale faktorer

Kameratskap ble nevnt som en av de viktigste trivselsfaktorene blant fiskerne i den totale populasjonen i den kvantitative undersøkelsen. Sosial støtte kan redusere stress i arbeidet og fremme arbeidstrivsel, og som følge kan mennesket prestere bedre i arbeidssammenheng. Etter at jeg tok ut variablene som omhandlet havgående fiskefartøy (som har større mannskap om bord), er det bare i underkant av 19 prosent av kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen som mener at det sosiale på arbeidet er viktigst for trivselen.

Dette synes jeg var en spennende variabel å undersøke nærmere i intervjuene. Seks av de ni fiskerne i den kvalitative undersøkelsen arbeider alene, og kameratskapet om bord er derfor ikke det viktigste for dem. Tre av fiskerne fisker periodevis med andre og mener det er viktig å komme overens og kunne stole på hverandre.

«Den mest fornuftige du kan prate med e dæ sjøl».

(Fisker, 74 år).

Fiskerne kan likevel fortelle at de setter pris på kameratskapet mellom mannskap på fartøyene når de ligger til land, eller når de har andre fartøy i nærheten ute på havet. Til tross for at de stort sett arbeider alene, vektlegger de å ha sosialt samvær med andre enefiskere under landligge i et sesongfiske. Dette indikerer at det finnes arenaer hvor enefiskere har tilgang på et miljø hvor de har mulighet til å dele kunnskap og erfaring, selv om samholdet ikke er det samme etter nedgangen i antall fiskere de siste tiårene.

«Ensomheten skyves bort. Eg arbeider mye og tenke lite. Full fart heile tida. Men det sosiale ved å ligge til kai er kjekt».

(Fisker, 59 år).

«Kjempebra miljø mellom båtan, men det store miljøet som va før i tida e borte».

(Fisker, 68 år).

Ordentlige sanitærforhold, fellesrom og fritidstilbud i fiskeværene er også nevnt som en trivselsfaktor. Dette setter fiskerne spesielt stor pris på når det er sesonger med mye dårlig vær og det kan bli mye landligge.

«Det er kjekt med flytebrygge med strømtilgang, vaskerom med vaskemaskin og skikkelig toalett og dusj. Sanitære forhold og strøm når du må ligge til kai i dårlig vær øker trivselen».

(Fisker, 59 år).

Variert, utfordrende og spennende yrke

Over 23 prosent av kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen har svart at trivselen kommer på grunn av yrkets variasjon, utfordring og spenning. Fiskerne jeg intervjuet trekker også fram disse faktorene som særlig viktig for trivselen. Arbeidet bringer med seg en særegen jaktfølelse og spenning, som gjør at ingen dager er like.

«Spenninga e til å ta og føle på, uforutsigbarheta trur æ e viktig for å stå på. Lotto på en måte, ei svært viktig drivkraft».

(Fisker, 71 år).

Av fiskerne jeg har intervjuet, oppleves ikke fiskeryrket som stressende. De mener det er forskjell på stress, og å stå på og arbeide hardt. Samtidig forstår fiskerne dersom «kolleger» med mye gjeld og som mister mange arbeidsdager på grunn av uvær, opplever en form for stress. De kan tenke seg at uforutsigbarheten ved yrket kan være belastende og stressende for enkelte, og poengterer at en må være fornuftig økonomisk for å lykkes som fisker.

«Du skal være oppbygd av ganske hardt materiale for å egne dæ som fisker».

(Fisker, 74 år).

«Det va mer stress å drifte et større fartøy med mannskap for du e avhengig av stor nok omsetning til lønn og vedlikehold. Følte at æ bare telte dagen og ble stressa over økonomisk tap da det va dårlig vær».

(Fisker, 44 år).

«Det e jo litt av sjarmen med fisket. Det e så mye uforutsigbarhet, som økonomien. Da vi fikk 27 kr/kg for torsk va det jo julaften kvær dag. De siste åran har prisen vært dårligar og da har det vært litt demotiveranes. E spent på tida framover».

(Fisker, 55 år).

Avlønningen avhenger av innsatsen og kan derfor anses som en viktig motivasjon. Følgelig kan denne motivasjonen være viktig faktor for å komme seg gjennom utfordrende perioder.

Selvstendighet og frihet

I den kvantitative undersøkelsen svarte 52 prosent av kystfiskerne at selvstendighet og frihet var den viktigste faktoren for trivsel. Dette mønsteret harmoniserer med funnene fra den kvalitative undersøkelsen. Alle de ni fiskerne jeg intervjuet forteller at «å få være sin egen herre» er et av de viktigste aspektene ved yrket.

«Det beste må være friheta, du legg klokka igjen hjemme når du går på havet, jobbe til du e ferdig og e din egen herre».

(Fisker, 44 år).

«Arbeidsordninga har påvirka mæ veldig positivt. Trives med travle perioda etterfulgt av lengre hjemmeværende perioda».

(Fisker, 71 år).

Muligheten for å være selvstendig kan være en viktig forutsetning for å kunne bli i et distrikt hvor det kanskje ikke er/var så mange andre arbeidsmuligheter. Det å arbeide på et havgående fiskefartøy kan gjøre at familierelasjonen blir påvirket, og fravær fra familien kan bli en trivselsreducerende faktor. Yrkesfiskere må være innstilt på å klare omstillingen som kreves for å kunne trives borte fra familien. Sjarkfiskere kan også fiske langt hjemmefra og

periodevis være bortreist, men har også mulighet til å utøve fisket i nærhet til kystsamfunnene og hjemmene sine, slik at familielivet ikke påvirkes negativt i like stor grad. Flere av fiskerne jeg intervjuet la vekt på trivsel knyttet til kort vei til fiskefelt og levering.

«Det å kunne ro hjem har definitivt ført til høyest trivsel. Å kunne komme hjem til litt sein middag, eller i noen perioda kunne komme hjem og spise og dra ut å overnatte ved felt igjen etterpå har vært viktig for meg. Æ har vært heldig som har kunne fiska og levert på den måten».

(Fisker, 68 år).

Antakeligvis kan autonomi også være viktig for fiskere fordi de kan ta selvstendige valg i forhold til kravene som stilles i arbeidet. Fiskerne jeg intervjuet fortalte at de har mulighet til å ta beslutninger om egen arbeidsdag. De kunne blant annet ta værforholdene i betraktning og avgjøre fra dag til dag om arbeidet vil være gjennomførbart. Det å kunne vurdere risiko basert på egen kompetanse virker å være en viktig faktor for trivsel og trygghetsfølelse i fiskeryrket.

«Når været blir så dårlig at det går laus på nærvan, da e ikkje æ på havet».

(Fisker, 71 år).

Det at fiskerne nevner autonomi som den største trivselsfaktoren indikerer at det å kunne være selvstendige aktører med periodevis utfordrende økonomisk og sikkerhetsmessig ansvar, veies opp av selvstendighetens positive sider, som å bestemme *hva*, *hvor* og *når*. Det er nærliggende å tenke at fiskerne har egen kontroll over til situasjonene de møter i arbeidet. De har forståelse for at resultatene kommer på bakgrunn av egne handlinger, og ikke som konsekvens av andres (jfr. Aubé et al., 2007).

Den norske naturen

I den kvantitative undersøkelsen svarte 11 prosent av kystfiskerne at naturopplevelsene var viktig for trivselen. Samtlige av fiskerne i den kvalitative undersøkelsen nevner naturopplevelser som en viktig trivselsfaktor. Den nord-norske naturen er unik, vill, spennende og vakker. Fiskerne bekrefter at det er tungt i mørketiden, få timer dagslys og ofte utfordrende vær. Likevel mener de at de andre årstidene veier opp for det tunge vinterhalvåret. Utsikten er nydelig på våren; solen som titter opp over fjellene, blikkstilte sjø

og en god stemning med måkene rundt fartøyet. I tillegg er spenningen alltid stor når de tar i den første bøya og begynner å dra garnet. Naturen har mange spenningsfaktorer å bidra med, for de vet jo aldri hva som har kommet i garnet.

«Det er ingen som har et så stort kontor som oss».

(Fisker, 24 år. Kvantitativt materiale).

Fiskerne i den kvalitative undersøkelsen forteller at naturen og havet gir en form for terapi, og yrket gir en særegen frihetsfølelse. Frisk luft og naturopplevelser er trukket fram som mestringsressurser som kan føre til trivsel. Muligheten til å nyte naturen rundt seg er gratis, og investering av tid og energi i aktiviteter en liker kan gi høyere grad av trivsel (jfr. kap. 2.5).

«Fineste jobben æ har hatt».

(Fisker, 30 år).

«Eg e takknemlig og føler ærbødighet for å holde på med noe eg like. Fritt og godt liv med spennende og uforutsigbare dager».

(Fisker, 59 år).

Fiskerne jeg intervjuet forteller at naturen stort sett påvirker den psykiske helsen positivt. Naturen kan øke følelsen av at yrket er håndterbart og meningsfullt. Selv om norsk natur på det villeste er krevende, har fiskerne erfaringer med dette miljøet, noe som gjør de fleste situasjonene håndterbare, forståelige og dermed også overkommelige.

«Jeg får se norsk natur på det villeste».

(Fisker 37 år. Kvantitativt materiale).

«Æ jobba på land i halvanna år, men har aldri kjeda mæ så mye i hele mitt liv. Har aldri vantrivdes så mye og det va uaktuelt å fortsette med det».

(Fisker, 71 år).

Det aktive arbeidet og livsstilen, samt å være mye ute i frisk luft og fri natur spiller inn på både fysisk og psykisk helse. Den norske naturen kan både gi en form for spenning og mestringsfølelse, samtidig som fine dager med sollys og rolig sjø kan gi en form for ro.

Fiskernes subjektive risiko- og sikkerhetsvurdering

Alle fiskerne i den kvalitative undersøkelsen hadde hørt at fiskeryrket anses som Norges farligste yrke, men ingen av dem tenker nevneverdig mye over dette. De eldste påstår at dette ikke lengre kan være tilfelle etter at det har kommet så mye sikkerhetsutstyr. De er vant til andre kår. Stort sett er ikke dette tanker som opptar dem i hverdagen.

«En gang det va ordentlig jævelvær, så ble æ ganske rørt egentlig. Båten gir dæ livsgrunnlaget og den går på og hjem uansett, men det kan jo likevel være litt for spennanes når det står på».

(Fisker, 50 år).

Med tiden glemmer de negative arbeidsepisoder. De erfarer av uhell og ulykker og vet bedre neste gang. Minnene de sitter igjen med er aller helst fine naturopplevelser, store fangster, spennende sesonger, godt samhold og morsomme situasjoner.

«Det blir som med gamle kjæresta, de fæle glemme vi etter kvært».

(Fisker, 74 år).

Planlegging og organisering av arbeidet er faktorer som kan minimere risikoen i yrket. Gjennom arbeidsressursene sikkerhetsklime, opplæring av fiskere, videreføring av erfaring, implementering av sikkerhetsrutiner, øvelser og dagligdagse standarder kan farene fiskere utsettes for reduseres. Et par av fiskerne poengterte at de kan håndtere de fleste situasjonene basert på egen kompetanse og fornuftig tankegang, med unntak av elektrisk feil, motorstopp og brann som kan være mer utfordrende, spesielt om været er dårlig. Fiskerne jeg har snakket med forteller at de er opptatt av sikkerhet og vektlegger gode rutiner for arbeidet. Det å følge sikkerhetsprosedyrene som finnes, kan øke fiskeres følelse av kontroll og mestring, og dermed kan risikoen oppleves som mindre truende.

«Fiskeran e god å vedlikeholde arbeidsplassen sin, du vet at det e jobben din og det som gir dæ inntekt».

(Fisker, 30 år).

«Æ har respekt for havet, men æ e ikke redd. Æ stole på fartøy og egne vurderinge og vi har alt som kreves av sikkerhetsutstyr».

(Fisker, 39 år).

I mine undersøkelser har jeg fått et inntrykk av hvordan fiskerne kognitivt forholder seg til risiko. Det er åpenbart at fiskerne foretar rasjonelle vurderinger av sannsynligheten for at ulykker skal inntreffe (jfr. kap. 2.5). Til tross for farene klimaet og arbeidets eksponeringer presenterer, har de opparbeidet seg en kompetanse som gjør de i stand til å håndtere mange av situasjonene de havner i og disse aspektene ved yrket påvirker dermed ikke trivselen i veldig stor grad.

Opplevs det fysisk tunge arbeidet kun som en belastning?

Fiskere eksponeres for krevende arbeidsoppgaver, høyt arbeidstempo og ukomfortable arbeidsstillinger som kan føre til muskel- og skjelettplager, presentert i tabell 6. Gjennom intervjuene framkom det at arbeidet ikke innebærer like mange tunge løft i dag som før, men arbeidsoppgavene er gjentakende og ensidige, kan foregå i timevis og kjennes følgelig på kroppen. De seks heltidsfiskerne jeg intervjuet har diverse moderne utstyr og hydraulikk som gjør fangsten lettere å håndtere. Blant annet garngreier, spill med stopper og sløyekar med heving for å avlaste ryggen.

«Garnstoppa e svært effektiv, skuldran dett nesten ut av ledd bare æ tenke på før i tida».

(Fisker, 71 år).

«Når det e steinhardt og mye fisk så blir man jo nesten glad over en uværsdag så man kan hente inn kroppen igjen».

(Fisker, 55 år).

Fiskerne forteller at arbeidet foregår ute på dekk i all slags vær. Så lenge de er i arbeid merker de ikke så mye til været. De holder seg varme gjennom arbeidet, og moderne arbeidsklær er

gode. Arbeid med bløgging og sløyning tar over halvparten av arbeidsdagen til fiskerne jeg har intervjuet. Dette er det tyngste arbeidet og det som sliter mest på kroppen. Alle fiskerne jeg har intervjuet er positive til at fiskemottakene skal begynne å ta imot fisken rund. Det å kunne levere hel fisk sparer fiskerne for mye tid og hardt arbeid. Når de får stor fangst kan bearbeidingen av fisken foregå langt utover kveld og natt. I de travleste sesongene er det lite søvn og utilstrekkelig med restitusjon.

«Dersom eg har muligheten blir eg ikkje å levere fisken kor de ikkje tar han rund».

(Fisker, 59 år).

«Stor omsetning kan man lide mye for».

(Fisker, 50 år).

Til tross for at yrket er og har vært, fysisk tungt og slitsomt for kroppen, ga ikke fiskerne jeg intervjuet uttrykk for at yrket bare har hatt negativ innvirkning på helsen. Så lenge de lytter til kroppen utenfor de travleste sesongene går det bra. De mener at en slik arbeidsinnsats og døgnrytme som de opplever gjennom fiskesesonger kan fungere over en begrenset periode, noe sesongbaserte fiskerier nettopp er.

«E e jo ikkje ufør av den grunn, æ må bare ta det med ro i perioda og det får æ jo automatisk av den jobben æ har».

(Fisker, 39 år).

Fiskerne påstår at de har god styrke i kroppen og en sterk kjernemuskulatur, og mener at den gode helsen faktisk skyldes arbeidet. De er mye ute i frisk luft og vill natur og får brukt hele kroppen.

«Aldri så frisk som når du e om bord i båten».

(Fisker, 71 år).

«E e så plaga med ryggen når æ e heime. Med en gang æ kommer på havet så forsvinn det, for du får ubevist trening heile dagen sida båten bevege sæ».

(Fisker, 55 år).

«Å jobbe fysisk ute».

(Fisker, 56 år. Kvantitativt materiale).

Dette kan tolkes som at fiskere kan opparbeide en særskilt fysisk og psykisk toleranse for de særegne arbeidsforholdene som finnes i fiskeriyrket og at nettopp det å få arbeide fysisk ute i frisk luft kan ha en positiv effekt på helse og trivsel (jfr. kap. 2.5).

«Å stå å hive rundt på massevis av kilo fisk og tunge redskapa hele dagen gir jo ei skikkelig treningsøkt på overkroppen».

(Fisker, 71 år).

«Mange på min alder slit helsemessig og har veldig ondt. Mange som pensjonere sæ tidlig og blir sittanes i en stol uten fysisk aktivitet. Æ har trua på å være i aktivitet, og føle også at hodet holdes klart med detta».

(Fisker, 74 år).

En av fiskerne i den kvalitative undersøkelsen beskriver at han har et elsk-hat-forhold til yrket. Arbeidet er tungt og krevende når det står på, og det er lett å føle hat over arbeidet når muskulatur og ledd stivner og været herjer. To andre fiskere jeg intervjuet nevnte at også de noen ganger skulle ønske de hadde kontorarbeid å gå til for å slippe slitet og det varierende været. Disse fiskerne påpekte likevel at så fort fisken er levert og de er restituert, så vil de ut på havet igjen. Det er noe spesielt ved yrket de ikke klarer å sette fingeren på.

«Hadde en 9-16 jobb, men æ klarte ikke å sitte å vente på å få nåkka å gjøre. Æ vil komme på jobb, gjøre jobben og dra hjem, ikke vente på at jobben skal komme til mæ».

(Fisker, 44 år).

«En gang fisker, alltid fisker».

(Fisker, 39 år).

«Helheten, et fantastisk fint yrke».

(Fisker, 60 år. Kvantitativt materiale).

Relatert til hvordan arbeidshverdagen til fiskere struktureres i forhold til matinntak, lange arbeidsøkter, hvile og søvn, sjøgang og sjøsyke påstår fiskere at de «herdes» etter en stund (jfr. kap. 2.4). Dette kan knyttes til at fiskere antakeligvis opparbeider et større uttrykk av hardiness og kontrollplassering, og at de opparbeider seg en solid fysisk og psykisk toleranse for de særegne arbeidsforholdene etter en periode på sjøen.

4.9 Er fiskere positive eller negative til å anbefale yrket videre?

Blant de ikke-aktive kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen kunne 48 av de totalt 68 fiskerne som var sluttet i yrket, svare at de ville valgte det samme yrket på nytt dersom de hadde fått muligheten. De ni fiskerne jeg intervjuet ville også valgt fiskeryrket på nytt. Fiskeren jeg intervjuet fra blad A kunne fortelle at det eneste han angrer på, var at han ikke valgte fiskeryrket i stedet for å bli sjømann da han var yngre. «Fiskeren på tenkepause» ser for seg å kunne komme tilbake til fiskeryrket etter hvert.

«Fiskeryrket står mæ nært. Når noen spør mæ ka æ gjør, så sir æ fisker først, og så kommer hobbyen min, altså oljeindustrien, på sida. Inntil videre...».

(Fisker, 30 år).

Et viktig element i trivselsbildet kan derfor også være framtidstro, og et mål på dette kan være om fiskerne er positive eller negative til å anbefale yrket for andre, framstilt i tabell 10.

Tabell 10. Er kystfiskerne (N = 373) i den kvantitative undersøkelsen positiv eller negativ til å anbefale yrket til andre?

Er fiskerne positiv eller negativ til		
å anbefale yrket til andre?	N = 441	Prosent
Negativ	70	15,9
Hverken eller	47	10,6
Positiv	324	73,5
Totalt	441	100,0

Hele 73,5 prosent av kystfiskerne i den kvantitative undersøkelsen er positive til å anbefale yrket til andre. Svar fra fiskerne i den kvalitative undersøkelsen ga lignende mønster. Alle

fiskerne jeg intervjuet var positive til å anbefale yrket videre til andre. De opplever yrket som spennende og givende, men nye fiskere bør vite hva de begir seg ut på. Yrket er tøft og uforutsigbart, og en må arbeide for å fortjene plassen sin.

«Det einaste som e sikkert med fiskeri, e at det e usikkert».

(Fisker, 39 år).

«Det finnes to typa menneska; dem som e fiskera og dem som ikke e det, men skulle ønske dem va det».

(Fisker, 30 år).

Resultatene fra denne undersøkelsen viser at det er flere årsaker til at fiskere trives. Mine funn om hvorfor fiskere trives i yrket sitt samsvarer med tidligere forskning som har konkludert med at fiskere jevnt over framstår som positive til yrket sitt og forblir i yrket i flere år (Thorvaldsen et al., 2016; Johnsen & Vik, 2008; Grinde, 1987).

5 Diskusjon

Med stor risiko for både personskader og dødsulykker er det nærliggende å hevde at fiskeryrket kan være et av verdens farligste yrker. Norges klima utsetter den norske fiskeflåten for sterk vind, kulde, iskalde vanntemperaturer og mørketid. Når det gjelder dødsulykker, er den minste kystfiskeflåten ifølge tidligere statistikk fem ganger mer risikofyllt enn mellomstor kystfiskeflåte og ti ganger mer risikabel enn den havgående fiskeflåten (McGuinness et al., 2013). I figur 1 framkommer det at antall dødsulykker i den norske fiskeflåten har gått ned, med unntak av den minste kystfiskeflåten hvor 66 prosent av omkomne yrkesfiskere i perioden 1990-2013 var enefiskere (Aasjord, 2013). Kystfiskere er dermed særlig utsatt for belastning og høy risiko i arbeidet. Likevel rapporteres det om høy trivsel i fiskeryrket, også i den minste kystfiskeflåten.

Hvordan kan mine resultater ses i sammenheng med trivselsmodellen? Har resultatene fra undersøkelsene vist seg å avdekke aspekter rundt trivselsbegrepet jeg ikke hadde tenkt på tidligere? I diskusjonen vil jeg beskrive betydningen av funnene for å se om arbeidet har klart å påvise ny innsikt innen temaet.

5.1 Hva bidrar til trivsel sett i forhold til opprinnelige antakelser

Målet med prosjektet var å kunne vise aspekter ved yrket som gjør at fiskere angivelig trives så godt gjennom forskningsspørsmålet: *Hvordan opplever kystfiskere yrket sitt og hvilke faktorer er det som synes å bidra til så høy trivsel?*

Siden den kvantitative undersøkelsen ble gjennomført våren 2014, var allerede deler av dataen innsamlet da jeg startet masterprosjektet. Jeg gikk dermed inn i prosjektet med en deduktiv tilnærming basert på antakelsen om at de aktive fiskerne fra den totale populasjonen i den kvantitative undersøkelsen trives. Tidligere forskning forsterket antakelsene mine, ettersom resultater viser at fiskere jevnt over trives og er positive til yrket (Thorvaldsen et al., 2016; Johnsen & Vik, 2008; Grinde, 1987).

Analysen av resultatene fra den kvantitative undersøkelsen viste lignende mønster mellom den totale populasjonen aktive fiskere og gruppen aktive kystfiskere. Stort sett alle fiskerne fra den kvantitative undersøkelsen, uavhengig av driftsform, trives i yrket sitt. Antakelsene mine ble dermed enda mer fokusert på at fiskere opplever yrket positivt. Men det var utfordrende å få en dypere forståelse for *hvorfor* fiskerne trives, eller *hva* de legger i begrepet trivsel gjennom den kvantitative undersøkelsen. Hva er det fiskerne definerer som trivsel? Er det at arbeidet for eksempel oppleves givende, spennende, morsomt, håndterbart, lønnsomt – eller at arbeidet foregår utendørs? Og hvorfor anser i så måte fiskerne at naturopplevelser de får i arbeidet, fører til trivsel?

I de kvalitative intervjuene fikk jeg utfyllende svar på *hva* fiskerne mener leder til trivsel i yrket, som den kvantitative undersøkelsen ikke kunne fange opp. Det ble tydeligere *hvorfor* en faktor som «naturopplevelser», som for meg uten yrkeserfaring anses som utfordrende, risikabelt og farlig, kan vektlegges som en positiv side av yrket for fiskere. Svarene jeg fikk gjennom intervjuene ga meg et dypere innblikk i forhold som kan påvirke fiskeres trivsel. Ingen av fiskerne i min kvalitative undersøkelse ga noen indikator på en annen realitet enn at de trives. Dermed kunne jeg etter endt datainnsamling konkludere med at fiskere faktisk virker til å trives i yrket sitt, og jeg mener at det går an å generalisere dette funnet.

Gjennom induktiv tilnærming har jeg avdekket *hvilke* faktorer som fører til trivsel, men det kan være utfordrende å generalisere *hvorfor* det er slik. Samtidig som trivsel i yrket kan være generaliserbart, vil faktorene som leder til trivsel være subjektivt, blant annet fordi fiskere opparbeider seg ulike mestringsressurser til å håndtere arbeidet. Noen fiskere vektlegger autonomi mer enn andre, samtidig som andre fiskere vektlegger naturopplevelser eller muligheten til å ha samvær med familien i hverdagen. Hva fiskerne setter mest pris på er forskjellig og kan via mine funn ikke generaliseres.

5.2 Kontrastene mellom arbeideksponeringene og påstått trivsel

Fysisk krevende yrke, men fiskere anser likevel helsen som god

Menneskers egen vurdering av helse må anses som subjektive, og egenvurderinger av helse vil være basert på menneskets egen kunnskap og erfaring. Likevel anses selvrappoert

helsestatus som en god indikator på overordnet helsestatus blant utvalgene som undersøkes, siden mennesket selv må regnes som ekspert på sin egen helse (Ramm, 1997). I det norske arbeidslivet generelt er muskel- og skjelettplager en sentral årsak til sykefravær (Ose, 2010).

Mengden av eksponeringer som blant annet kystfiskere utsettes for kan betegnes som stor (Nielsen et al., 2013). Svar fra fiskerne i den kvalitative undersøkelsen poengterer at blant annet fangstbehandling er en tidkrevende og tung arbeidsoperasjon. Alene ville dette arbeidet være utfordrende nok, men ofte fungerer klimatiske forhold som en utløsende faktor for større fysisk eksponering. Den kvantitative undersøkelsen viser at fiskere opplever fysiske smerter i sentralmuskulatur, og at utilstrekkelig med hvile også kan ha en negativ innvirkning på helsen.

Til sammenlikning har en svensk studie påpekt fartøybevegelser som en viktig årsak til muskel- og skjelettplager, som følgelig øker når fiskere løfter og bærer tungt (Törner, Almström, Karlsson & Kadefors, 1994). Et amerikansk forskningsprosjekt viser at ensidig arbeid, ukomfortable arbeidsstillinger, anstrengelser, muskelbelastninger på bakgrunn av å holde balansen, kalde temperaturer, fartøyvibrasjon og lignende kan bidra til økte muskel- og skjelettplager (Fulmer & Buchholz, 2002).

Likevel anser fiskerne i begge undersøkelsene helsa som god. Dette anser jeg som et interessant paradoks. Det er et sprik mellom fiskernes utsagn om eksponeringer de utsettes for i arbeidet og egenvurdering av god helse. Selvoppfatningen av at helsen jevnt over er god kan føre til spørsmål om troverdighet. Kan jeg stole på fiskernes ord om at helsen er bra? Eller anser fiskerne seg selv som friske til tross for plagene de kan oppleve i yrkessammenheng?

Disse funnene kan ses i sammenheng med tidligere undersøkelser basert på selvrappert helsestatus. Svar fra Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag i 2009 viste at 74 prosent av respondentene vurderte sin egen helse som god eller svært god (HUNT3, 2009). I Folkehelseundersøkelsen fra 2012 oppga 78 prosent av respondentene at de anser helsen sin som god eller meget god (Thorvaldsen et al., 2016; Levekårsundersøkelsen, 2012). Det samme mønsteret presenteres i en HMS-undersøkelse av Petroleumstilsynet (2007-2013),

hvor 87 prosent av de deltagende offshore-arbeiderne anser helsen sin som god eller svært god (RNNP, 2014).

Kan jeg ta fiskerne på ordet og gå ut fra at de faktisk vurderer helsen sin som god selv om yrket er fysisk krevende? Det er nærliggende å tenke at det må finnes positive sider ved yrket som fiskerne kan utnytte som meststringsressurser, og som dermed reduserer innvirkningene de utfordrende sidene ved yrket presenterer, men hvilke?

Få tilbakemeldinger på psykiske plager i fiskeryrket

Resultatene fra den kvantitative undersøkelsen viser at få fiskere rapporterer om psykiske plager som angst og depresjon. Kun 2,3 prosent av kystfiskerne i undersøkelsen svarer at de opplever en stor grad av psykiske lidelser. Fem av fiskerne jeg intervjuet fortalte om «kolleger» som kan bli liggende til kai under dårlig vær og skylder på skadet fartøy og utstyr. Kan dette forstås som at de psykiske eksponeringene fiskere møter i yrket faktisk kan bli for store for noen fiskere, og at psykiske plager i yrket kan anses som underkommunisert?

Grinde (1987) forsket på sammenheng mellom arbeidsmiljø og helse hos norske fiskere. Til sammenlikning var det også i denne undersøkelsen få tilbakemeldinger på psykiske helseplager. Fiskerne jeg intervjuet påpekte at fiskere ikke nødvendigvis har sterkere psyke enn andre yrkesaktive, men påpekte at arbeidets natur ikke tillater dem å kvie seg for å gjøre arbeidet sitt. De er økonomisk avhengige av å produsere, og må kunne takle perioder som både kan være fysisk, psykisk og økonomisk krevende.

Til sammenlikning med arbeid i en annen marin sektor, ble det gjort en undersøkelse om psykisk helse blant skiftarbeidere i offshoreindustrien. Denne undersøkelsen viser at også offshorearbeidere gir lave tilbakemeldinger om psykiske lidelser. For det første indikerte undersøkelsen at de som ønsker å arbeide i norsk offshoreindustri er en selektert gruppe mennesker. Som kan bety at mennesker gjør en selv-seleksjon om hvorvidt de ønsker å ha et slikt arbeid. For det andre viste undersøkelsen at arbeidstakere som prøver seg i yrket, men innser at de ikke takler å arbeide skift, slutter av eget valg (Ljoså, 2011). Kan det indikere at selektering til fiskeryrket også skjer naturlig, ved at folk som vet at de ikke takler presset,

ikke er interessert i et slik arbeid? Kan det også bety at nye yrkesfiskere slutter dersom de innser at de ikke takler fiskeryrket?

Selv om det kan være en viss form for selv-seleksjon i fiskeryrket, har tidligere forskning om overordnet psykisk helse i Norge, vist at psykiske lidelser kan være underkommunisert. En undersøkelse gjort av Norsk institutt for by- og regionsutvikling (2003) kunne avdekke at det fortsatt var en rekke tabuer og fordommer knyttet til psykisk sykdom (Sverdrup & Bratt, 2003). Det kan tenkes at psykiske problemer kan være underkommunisert i den kvantitative undersøkelsen fordi fiskerne ikke ønsket å oppgi svar på psykisk helse over et telefonintervju, som ikke er en nøytral innsamlingsmetode. Derfor kan en ikke forvente upåvirkede svar fra respondenten (Tanggaard & Brinkmann, 2012). Kunne resultatene vist høyere svarprosent på psykiske helseplager dersom den kvantitative undersøkelsen var gjort med et verktøy der fiskerne ikke måtte tilkjenne personlige trekk som stemmebruk og tonefall, for eksempel over e-post?

Jeg undersøkte om det finnes sider ved fiskeryrket som har en positiv innvirkning på den psykiske helsen, som kanskje ikke finnes i andre yrker i like stor grad. Innledningsvis antok jeg at vær og vind kun ble ansett som en belastning for fiskere. Været kan sette stopper for gjennomførelse av arbeidet og følgelig skade økonomien (McGuinness et al., 2013). Men opplever fiskerne været kun som en fysisk og psykisk belastning? Nei. Fiskerne anser nemlig den norske naturen som en ypperlig form for terapi.

«Psykisk har vel yrket påvirka mæ mer positivt. Ikke alle dagan e like fin, men når været e bra får du jo en kjempefin dag i naturen».

(Fisker, 30 år).

Fiskerne i den kvalitative undersøkelsen vektlegger den unike naturen som finnes i Norge. Arbeidet er tungt i mørketiden med få timer dagslys og det er også på denne tiden av året været kan være mest utfordrende. Men så kommer våren og høsten som de opplever som «helt ubeskrivelig» og som veier opp for mørketiden. Utsikten er nydelig; solen som titter opp over fjellene, blikkstilte sjø og en god stemning med måkene rundt fiskefartøyet. Selv om

været kan være utfordrende i vinterhalvåret, er det noe fiskerne opparbeider seg kompetanse til å håndtere.

Dette kan ses i sammenheng med tidligere forskning hvor mennesker har trukket frem natur som en viktig faktor til god helse (Fugelli & Ingstad, 2001). Gjennom erfaring av naturopplevelser kan mennesket gjenkjenne og identifisere fenomener i miljøet og videre overkomme dem (Nerland & Vikander, 2002). Forskningsresultater tyder på at natur kan ha en positiv innvirkning på generell helse og særlig i form av stressreduksjon (Sandifer, Sutton-Grier & Ward, 2014). Studier viser også at nærhet til naturen kan ha en positiv påvirkning på helseplager som muskelplager, hodepine, depresjon og angst (Kuo, 2015). Disse positive helseeffektene kommer antakeligvis som en kombinasjon av naturopplevelsene, fysisk aktivitet, spenning, ro og frisk luft (Bischoff, Marcussen & Reiten, 2007).

5.3 Hvor egnet er trivselsmodellen til å analysere fiskernes trivsel?

I den teoretiske analysemodellen over faktorer som kan føre til trivsel har jeg definert tre aspekter som kan ha særlig betydning for trivsel. Disse er opplevelse av sammenheng (håndterbarhet, forståelighet og meningsfullhet), sosial støtte og autonomi. Andre faktorer som kan være tilstedeværende i modellen er organisering av arbeidet, arbeidstilfredshet, arbeidsengasjement og hardiness. Har mine funn avdekket om disse faktorene kan forklare fiskernes trivsel?

Hvordan yrket kan framstå håndterbart, forståelig og meningsfullt

Informantene mine la stor vekt på erfaring som den viktigste faktoren for å lykkes i arbeidet. Det å ha erfaring var spesielt viktig når fiskerne ble eksponert for risiko i arbeidssammenheng. Informantene må ta en stor mengde valg som innebærer å kunne håndtere risikofylte situasjoner. Dette er situasjoner en yrkesaktiv fisker ofte vil møte, men som kan ha fatale konsekvenser dersom feil avgjørelser tas. For en som ikke arbeider som fisker vil arbeidet i stor grad virke risikabelt, men det er også viktig å reflektere over at fiskerne i disse sammenhengene foretar en subjektiv risikoanalyse. Fiskerne har lært hvordan de skal håndtere disse situasjonene ved hjelp av tid og trening, og de oppfatter arbeidets eksponeringer gjennom erfarne «brillere».

Derfor kan det tenkes at de, i tillegg til solid kompetanse, også har opparbeidet en selvtillit (hardiness) som vil holde dem rolig i farlige situasjoner. Erfaring kan knyttes til at arbeidet blir håndterbart og forståelig. Det kan derfor tenkes at det som kalles opplevelse av sammenheng i trivselsmodellen er viktig for at risiko og eksponeringer ikke virker negativt inn på trivselen i yrket. En tidligere rekrutteringsundersøkelse i fiskerinæringen har vist at 88,1 prosent av fiskerne svarte at erfaring er viktigst for å oppnå suksess som fisker (Vik & Johnsen, 2008). Lignende funn ble også gjort av Sønvisen et al. (2011) og Thorvaldsen (2013) der erfaring ble rangert som en svært viktig kvalifikasjon for å lykkes som fisker.

Fiskerne i intervjuene var klar over at de arbeidet med Norges farligste yrke, men de påstod at dette ikke var noe de reflekterte over i stor grad. Fiskerne har tiltro til egne evner og sikkerhetsrutiner i arbeidet, og de opplever ikke risikoen de utsetter seg for i hverdagen som ufornuftig. Fiskerne investerte mye tid og energi i yrket sitt (arbeidsengasjement), noe som indikerer opplevelse av sammenheng og en forståelse for yrkets natur. Mine funn kan ses i forhold til tidligere forskning hvor blant annet sunn fornuft, forhåndsregler og risikovurdering basert på fiskernes egen kompetanse har blitt forstått som mulige måter å håndtere potensiell risiko fiskere møter i yrket sitt (Thorvaldsen, 2013).

En mulig tilnærming til hvorvidt fiskerne føler at yrket gir mening, kan være å undersøke fiskernes begrunnelse for valg av yrke. Fiskerne i aldersgruppen 45-59 år i begge undersøkelsene vektla autonomi som hovedgrunnen til at de ville arbeide som kystfiskere. De yngste fiskerne i den kvalitative undersøkelsen var opptatt av å få et yrke de hadde interesse for og som de kjente til gjennom sosialisering fra familien. Samtidig kom det fram at inntekt var viktig ved valg av yrke, noe som også ble sett hos de yngre fiskerne i den kvantitative undersøkelsen. Dette kan bety at hva fiskere opplever som meningsfullt med yrket kan anses å være subjektivt. Kan det være viktig for motivasjon og trivsel at fiskerne får resultater basert på egen innsats? Eller kan det være viktig for fiskerne at arbeidet er givende og meningsfullt fordi de produserer mat til andre og arbeidsplasser på land? Eller oppleves det meningsfullt for fiskerne å få drive med et yrke de har interesse for og som de har vært sosialisert til gjennom oppveksten? I Johnsen og Vik (2008) svarte 78,8 prosent av fiskerne i utvalget at interesse for fiskeri var den viktigste årsaken til å bli fisker. Det er derfor nærliggende å tro at sosialisering til fiskeryrket er sentralt for å skape interesse for yrket og videre rekruttering.

Uventet sosial støtte

Tidligere forskning har vist at sosial støtte kan være viktig for menneskers helse og trivsel (Viswesvaran et al., 1999). Studier gjort blant norske offshore-arbeidere viste at sosial støtte resulterte i et lavere nivå mentalt stress (Ljoså, Tyssen & Lau, 2011). I dag er det slik at mange kystfiskere i liten kystfiskeflåte arbeider alene. De eldste fiskerne jeg intervjuet tegnet et bilde av samholdet på havet før 1989 som positivt, hvor en kunne få og tilby støtte fra likesinnede. Bildet i dag er annerledes, og informantene mine la ikke særlig vekt på et godt psykososialt arbeidsmiljø, da de for det meste er på havet alene. De fiskerne som arbeider sammen med andre legger vekt på at det er viktig å komme overens, men at kameratskap ikke nødvendigvis er en veldig viktig trivselsfaktor.

Det som er overraskende er at de fleste fiskerne jeg intervjuet legger stor vekt på en annen form for sosial støtte, nemlig den de får utenfor arbeidet fra nær familie. Majoriteten av fiskerne jeg intervjuet påpekte at ektefellen var sentral i valg av yrke. De fleste hadde ektefeller som hadde vokst opp i fiskerfamilier og visste hva yrket innebar. Dermed kan denne støtten fungere som motvekt for fraværet av sosiale relasjoner i arbeidet, som blir framhevet som et viktig forhold for et god psykisk arbeidsmiljø. Utfra mine funn er ikke sosial støtte et særlig vektlagt trivselsaspekt, men å ha støtte og samvær med familie og venner utenfor arbeidsdagen anses som viktig for fiskernes totale velvære.

Autonomi

I den kvantitative undersøkelsen svarte 52 prosent av informantene at selvstendighet var det viktigste for trivsel i yrket. Dette kan tolkes som et uttrykk for det som i analysemodellen kalles autonomi. Autonomi er menneskets mulighet til å handle ut fra fri vilje og er en nødvendig faktor for at fiskerne skal bestemme over egen arbeidsdag (jfr. Bratteteig, 2010).

Poggie, Pollnac og Jones (1995) avdekte at fiskere anser seg som selvstendige, i den forstand at de har en tendens til å tenke og handle autonomt uten å oppsøke eller støtte seg på andre. En rekrutteringsundersøkelse av Johnsen og Vik (2008) viste at 53,4 prosent av fiskerne svarte at selvstendighet hadde stor eller svært stor betydning i valg av yrke. Siden kystfiskerne i stor grad er autonome, kan de ta sine egne valg basert på egne

mestringsressurser. Det å være fisker er noe en kjenner på kroppen, og det er essensielt at fiskerne har mulighet til å være selvstendige når det gjelder arbeidsmengde og risikoanalyser. En må lytte til kroppen og ta beslutninger basert på erfaringene som er høstet av eksponeringene fiskeren har vært utsatt for i livet sitt (jfr. Thorvaldsen, 2013). Samtidig er fiskerne underlagt et hardt arbeidsregime under sesongen, og det må føles befriende å være selvstyrende i et yrke som må betegnes som en livsstil.

«Å være fisker e en livsstil som du ikke legg fra dæ ka enn du gjør».

(Fisker, 30 år).

Kan autonomi anses som et aspekt ved yrket som regulerer trivselshemmende faktorer som utmattelse og unødvendig risiko? Dette er et spørsmål som funnene i dette prosjektet ikke kan besvare. Men autonomi har blitt repetert som en viktig faktor ved fiskeryrket, og det er derfor nærliggende å tro at nettopp det å være selvstendig kan være viktig i valg av yrket, men også som en trivselsfremmende faktor. Altså kan det tenkes at autonomi både har en egenverdi som trivselsfremmende faktor, og en reell funksjon for å håndtere yrkets eksponeringer.

5.4 Hvilke funn havner utenfor teorien?

Jaktinstinkt

Fiskerne jeg har snakket med påpeker at det finnes en spenningsfaktor i det å høste levende ressurser fra naturen. Hver dag bringer noe nytt, og fiskerne vet ikke hvilken fangst de kan forvente å få. Spenningen er alltid stor når de tar i den første bøya og begynner å dra garnet. Naturen har mange spenningsfaktorer å bidra med, for de vet jo aldri hva dagen bringer. Denne spenningsfaktoren har mange fiskere i begge undersøkelsene vektlagt som viktig for trivselen.

«Kor e fisken? Katti e han der? Kommer han i fjorden eller på yttersida? Plutselig slår det tel med full klaff og storfangst».

(Fisker, 50 år).

Trivselsmodellen jeg laget inkluderer ikke en faktor som omhandler spenning eller selvrealisering, men jeg mener at det kan være mulig å koble dette jaktinstinktet opp mot mestringsfølelse. På en ideell arbeidsplass er mestringsnivået tilpasset arbeidstakere og mestringsfølelse kan knyttes opp mot menneskets opplevelse av sammenheng (Walseth, 2009). Når arbeidet føles håndterbart kan arbeidskapasiteten opprettholdes og resultatene vil komme. Flere av fiskerne i den kvalitative undersøkelsen fortalte at de ikke var særlig skoleflinke, men de ble derimot introdusert til fiskeryrket gjennom oppveksten. Da de var gamle nok til å praktisere denne kunnskapen, var fiskeryrket noe de mestret. Når fiskere opplever å få full fangst kan mestringsfølelsen øke fordi deres egen innsats har gitt resultater i form av mat og inntekt, noe som kan være en trivselsfremmende faktor. Denne spenningsfaktoren ved yrket kan muligens anses som et underkommunisert aspekt ved fiskeryrket. Kanskje denne trivselsfremmende faktoren også har innvirkning på fiskernes psykiske helse? Det er få andre yrker som opplever en slik type jaktinstinkt i arbeidet, og som følgelig gjør yrket variert og spennende.

Sikkerhetsfokus

I teorien la jeg fram at et godt sikkerhetsklime på arbeidsplassen kan knyttes til høy grad av trivsel på arbeidet. Sikkerhetsrutiner og sikkerhetsutstyr kan være sterke arbeidsressurser som gjør at arbeidsmiljøet oppleves mer kontrollerbart for arbeidstakeren. Tidligere forskning i offshoreindustrien har vist at høy sikkerhet kan assosieres med økt arbeidstrivsel (Nielsen et al., 2011). Samtidig som fiskerne jeg har snakket med har flere typer sikkerhetsutstyr om bord, har tatt sikkerhetskurs og er opptatt av trygg utøvelse av arbeidet, oppdaget jeg at fiskerne også kunne oppleve deler av sikkerhetsfokusets som negativt. Det ble påpekt av flere fiskere i intervjuene at livline kunne hindre mobilitet i arbeidet, og de aller fleste innrømte at dette var installert på båten uten å være i bruk. Annet sikkerhetsutstyr som oljehyre med flyteelementer var heller ikke et populært sikkerhetsredskap blant flere av fiskerne, fordi det kunne hindre bevegelser.

Antakeligvis kan sikkerhetsfokusets ses i sammenheng med organisering av arbeidet hvor planlegging og tilstrekkelig kompetanse kan bidra til å gjøre situasjoner i arbeidet håndterbare (Aasjord et al., 2012). Til tross for myndighetenes krav om gode sikkerhetsrutiner, er det mange som slurver med bruk av sikkerhetsutstyr. Dette er et paradoks i forhold til fiskernes

vektlegging av erfaring som mestringsressurser og det Nielsen et al. (2011) avdekket om at sikkerhetsfokus kan øke arbeidstrivsel. Opplever de ikke dette sikkerhetsutstyret som nødvendig? Eller føler de at de gjennom sin egen kompetanse kan mestre eksponeringene godt nok?

Søvnkvalitet

Siden kystfiskere generelt ikke arbeider skift, påvirkes ikke søvnkvaliteten deres av skiftarbeidets organisering (Härmä et al., 1998). Likevel kan arbeidsdagene i sesongen vare opp mot 15 timer før fiskerne igjen får restituert seg. En slik arbeidsmengde kan defineres som unormale arbeidstimer, som igjen kan føre til et forstyrret søvnmønster. Tidligere forskning har koplet uoppmerksomhet eller uforsiktighet som direkte eller medvirkende årsak til ulykker som kan knyttes til fiskeres yteevne etter lange arbeidsøkter (Aasjord et al., 2012). Fiskerne i intervjuene understreket at restitusjonen kan bli utilstrekkelig under sesong, med nattesøvn ned mot fire timer over en periode på flere uker. Et slikt underskudd på søvn skal i teorien kunne føre til søvndepresjon og videre gå ut over både trivsel og risiko. Samtidig som informantene ga uttrykk for at søvnmengden under arbeidet ikke er ideell, hadde de ikke opplevd symptomer på søvndepresjon. Det ble påpekt at selve søvnkvaliteten under arbeidet var god. Dette kan ses i sammenheng med at kystgående fartøy ikke har noen særlig støymengde fra maskineri, og at lange arbeidsdager med frisk luft gjør kystfiskerne mottakelig for hvile.

Søvnunderskuddet skulle likevel tilsi at fiskerne opplever nedsatte kognitive funksjoner, og hvorfor fiskerne påstår at de ikke opplever nedsatt yteevne har ikke mine funn kunne avdekke. Ut fra funnene mine er det likevel nærliggende å tenke at autonomi kan være en potensiell mestringsressurs mot søvndepresjon. Fiskerne har mulighet til å ta seg en dag fri dersom kroppen sier stopp, antakeligvis som resultat av at økonomien er bedre i dag og at det sosiale presset for å fiske mest mulig er redusert. Noen av fiskerne understrekte også det faktum at det alltid blir noen dager landligge under hver sesong som gjør at de får tid å restituere enten de ønsker det eller ikke. Kanskje fiskernes vurdering av søvnmengde og medfølgende yteevne stemmer? Eller kan søvnmangel forekomme, men ettersom sesongarbeidet ikke kan anses som en permanent tilværelse, anses ikke eventuell søvnmangel som et stort problem for fiskerne?

5.5 Det vide trivselsbegrepet

Jeg har brukt jobbkrav-ressurs-modellen til å analysere eksponeringer fiskere møter i yrket sitt. Jobbkrav-ressurs-modellen tar utgangspunkt i potensielle ressurser som kan hjelpe fiskere å takle kravene de eksponeres for i yrket. Som fisker stilles det krav til god psykisk og fysisk helse ettersom arbeidet krever vedvarende fysiske og mentale anstrengelser, og fiskere opplever ofte å måtte være bortreist lenge og være isolert fra familie og venner.

Törner et al. (1994) og Fulmer og Buchholz (2002) avdekket at høyt arbeidstempo, stor arbeidsmengde og fysisk tunge arbeidsoperasjoner kan føre til slitasjeskader og muskelplager. Goel et al. (2009) og Aasjord et al. (2012) viste at utilstrekkelig søvn og hvile tidligere har vært medvirkende årsak til ulykker, og manglende sosial støtte har vist seg å spille inn på den psykiske helsen (Oldenburg et al., 2013). Sosial støtte i form av godt kollegium og kontakt med ledere, arbeidsautonomi, anerkjennelse og kommunikasjon har derimot vist seg å være mulige ressurser som hjelper fiskere å takle kravene som stilles i yrket (Nielsen et al., 2013; Bakker & Demerouti, 2007).

Faktorene jeg har avdekket gjennom analyse av arbeidskrav og -ressurser, har gjort det mulig å danne seg et bilde av mulige mestringsressurser som gjør at fiskere takler hverdagen i et krevende yrke. Men etter hvert oppdaget jeg at jobbkrav-ressurs-modellen ikke var tilstrekkelig for å avdekke andre potensielle faktorer som angivelig fører til høy *trivsel* i yrket. Jeg mener at å takle yrket og å trives i yrket er to forskjellige ting. Selv om en fysisk og psykisk takler yrket, har tidligere forskning vist at yrkesrelaterte krav og stressfaktorer kan berøre både fysisk og psykisk helse og følgelig føre til at en mistrives (Nixon, Mazzola, Bauer, Krueger & Spector, 2011).

Jobbkrav-ressurs-modellen legger sterk vekt på sosial støtte, noe som resultatene mine viser ikke er en signifikant trivselsfaktor for enefiskere. Dermed lot jeg meg inspirere av salutogeneseteorien som opprinnelig omhandler hva som kan lede mennesket til god helse. Jeg benyttet teorien til å utvikle en modell for trivsel. For å oppnå god helse, må velvære finnes både fysisk og psykisk. Psykisk helse kan ikke anses som et stabilt personlighetstrekk, men noe som kontinuerlig endres gjennom hendelser mennesket møter i livet (Helland &

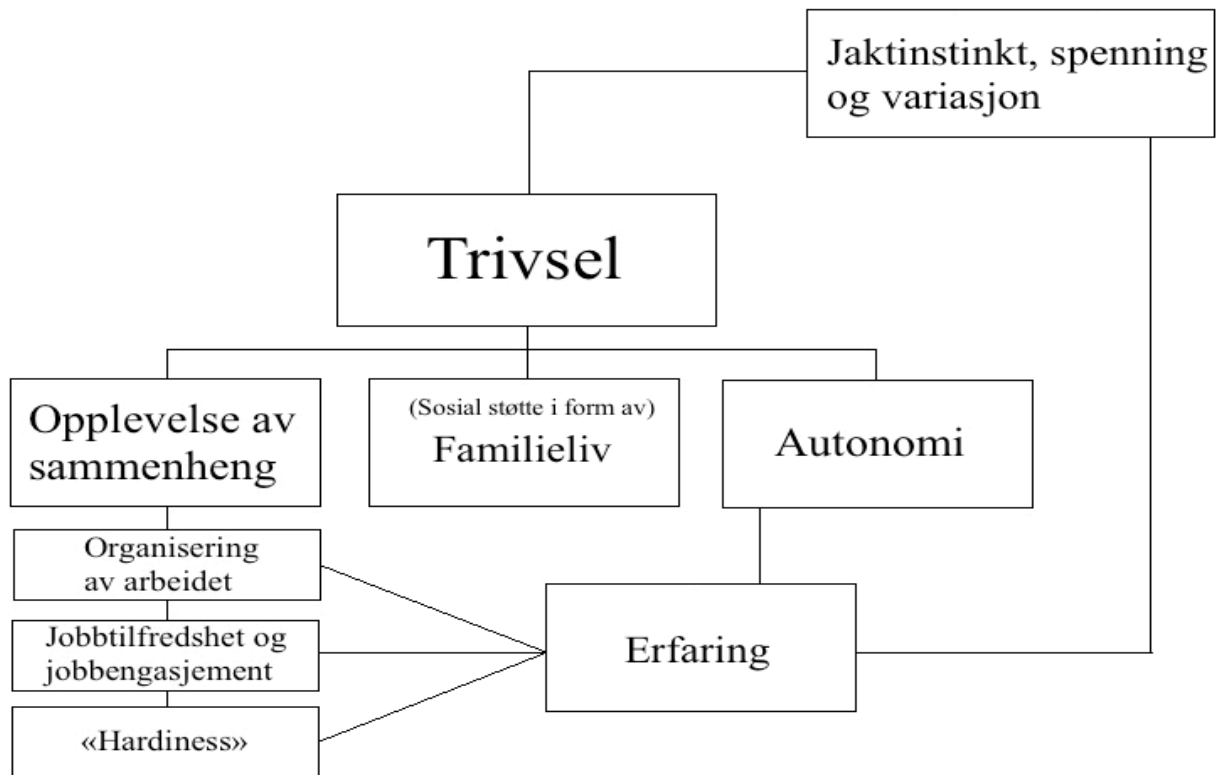
Mathiesen, 2009). Sosiale relasjoner, autonomi, mestringsfølelse, meningsfullhet og personlig vekst har tidligere vært fremhevet som særlig viktige faktorer for trivsel (Ryff, 1989).

Hva betyr egentlig trivsel? I forsøket på å finne en passende definisjon på begrepet *trivsel* fokuserte jeg på det engelske ordet *well-being*. Dodge et al. (2012) definerte *well-being* til å være et balansepunkt mellom individets mestringsressurser og individets utfordringer eller krav, som kan ses i sammenheng med jobbkrav-ressurs-modellen. På norsk finnes mange ulike definisjoner av *well-being*, som velvære, velbefinnende, lykke, mestring, livskvalitet og livstilfredshet (Helsedirektoratet, 2015). Begrepet trivsel kan knyttes til å *trives* og omhandler dimensjoner som å finne seg til rette, muligheter, vekst, utvikling, utfoldelse og fremgang. Disse dimensjonene i trivselsbegrepet knytter jeg til salutogeneseteorien, om hvilke faktorer som øker menneskets helse.

Siden den psykiske helsen stadig kan endre seg, kan det tenkes at faktorene som leder til trivsel vil forandre seg gjennom livet. De faktorene som fører til trivsel som ung trenger ikke nødvendigvis å føre til trivsel som voksen, og faktorer for trivsel kan være subjektiv. Dette kan bety at faktorer som leder til trivsel for én fisker kan være forskjellig fra hva som er viktig for en annen fisker, uavhengig av alder. Antakeligvis kan fiskeres trivselsfaktorer variere mellom driftsformene de tilhører, bosted, sivilstatus, fritidsinteresser og så videre.

5.6 En modifisert trivselsmodell

Jeg mener at mange av faktorene i trivselsmodellen kan knyttes til erfaring. Gjennom erfaring får fiskere en høyere yrkeskompetanse. Dermed oppleves utfordringene i yrket som mer håndterbare, forståelige og meningsfulle. Jeg har dermed modifisert trivselsmodellen min ut fra funnene jeg har gjort i prosjektet, presentert i figur 8.

Figur 8. Modifisert analysemodell av potensielle trivselsfaktorer i fiskeryrket.

Organisering og planlegging er viktig for å minimere risikoen i yrket, og sikkerhetsfokuset blir ofte sett i sammenheng med fiskernes erfaring. Erfaring kan også knyttes mot individuelle ressurser og mental tøffhet (hardiness). Arbeidstilfredshet kan oppnås dersom en allerede har en viss form for erfaring med yrket. Eksponeringene kommer ikke overraskende på fiskere, og kan i den forstand også knyttes til selv-selektering når det gjelder til valg av yrke. Stor motivasjon for arbeidet gir økt arbeidsengasjement, noe som også fører til økt erfaring.

Sosial støtte fra den nærmeste familien viste seg å være viktig for kystfiskerne som arbeidet alene. Autonomi og erfaring er viktig å se i sammenheng, siden erfaring gjør yrket mer håndterbart og forståelig. Fiskere kan ta selvstendige valg basert på egen kompetanse. Jaktinstinkt, spenning og variasjon i arbeidet er en ny faktor i modellen og er en interessant variabel for videre forskning. Jeg vil hevde at den knyttes opp mot erfaring fordi fiskere er helt avhengige av erfaring for å lykkes. Fiskere med begrenset yrkeserfaring kan lett få et negativt inntrykk av arbeidet, dersom konsekvensene blir dårlig fangst, krevende arbeid og usikre inntekter.

Ut fra mine funn har trivselsbegrepet vist seg å være mer sammensatt enn jeg i utgangspunktet antok. Gjennom erfaring tar fiskeryrket steget fra å være et yrke til å bli en livsstil. Dermed kan ikke fiskernes trivsel utelukkende defineres gjennom faktorer som knyttes opp mot arbeid, men må også inkludere faktorer som skaper trivsel i hverdagen.

Johnsen og Vik (2013) studerte frafall i fiskeryrket og konkluderte med at frafall skyldes et samvirke av ulike faktorer. Det er grunn til å anta at det samme er tilfellet med trivsel. Trivsel er en sammensatt opplevelse som påvirkes av flere faktorer, og disse faktorene virker gjerne sammen. Ut fra funnene kan det se ut som at trivsel i stor grad kan ses i sammenheng med erfaring. Dette sammenfaller med tidligere forskning om fiskeryrket (Thorvaldsen, 2013; Sønvisen et al., 2011; Vik & Johnsen, 2008).

6 Oppsummering og avsluttende kommentarer

Dette mastergradsprosjektet har undersøkt hvorfor kystfiskere synes å trives godt, selv om yrket er fysisk krevende og risikofyllt. Studien har undersøkt potensielle faktorer som kan opptre som mestrings- eller motstandsressurser, og som kan veie opp mot uforholdsmessig høye arbeidskrav fiskere kan møte i yrket. Jeg har undersøkt hvordan yrket oppleves for kystfiskerne, og har påvist flere faktorer som fører til trivsel. Samtidig har jeg konkludert med at trivsel er et sammensatt begrep, og mange faktorer virker sammen på fiskernes trivsel. Det vil sannsynligvis være flere trivselsfremmende faktorer enn hva som er inkludert i denne masteroppgaven. Jeg anser likevel funnene som gode indikatorer på hva fiskere vektlegger som positivt i yrket sitt.

Gjennom jobbkrav-ressurs-modellen har jeg avdekket fysiske, psykiske og emosjonelle eksponeringer fiskere kan møte i yrket. Arbeidet er fysisk krevende, risikofyllt og fiskerne får lite søvn gjennom fiskesesongen. Likevel definerer fiskerne sin egen helse som god. Implikasjoner for videre forskning kan være å forsøke å avdekke sider ved yrket som er så positive at de overveier sykdommer og plager, og som bidrar til at fiskerne fortsetter i yrket på tross av trivselshemmende faktorer. Samtidig understreker dette funnet at det vil være nødvendig med videre forskning på hva som kan forebygge skader og helseplager.

I jobbkrav-ressurs-modellen ble det også presentert potensielle arbeidsressurser som sosial støtte, anerkjennelse og autonomi. Jeg valgte å bruke sosial støtte og autonomi i en egen analysemodell for trivsel. Blant fiskerne i den totale populasjonen i den kvantitative undersøkelsen ble kameratskap ansett som den viktigste trivselsfremmende faktoren. Noe overraskende viser undersøkelsene at sosial støtte i arbeidssammenheng ikke var så viktig for kystfiskerne, men heller støtten hjemmefra. Opplevelse av sammenheng og autonomi ble derimot særlig vektlagt av kystfiskerne. Det å kunne ta beslutninger basert på fiskerens subjektive opplevelse av håndterbarhet er en direkte konsekvens av at fiskere er autonome næringsdrivende. De er avhengige av å kunne legge opp dagen basert på egne erfaringer om eksponeringer og risiko. Noen fiskere har understreket at autonomi også er hovedgrunnen til at de arbeider som fiskere. Jeg vil hevde at autonomi både kan være et verktøy for å håndtere fiskeryrket, men også en faktor for trivsel i seg selv, altså at det har en egenverdi. Autonomi

blir derfor framhevet som spesielt viktig, men å kunne håndtere hverdagen og oppleve den som meningsfull er også med på å påvirke trivselen.

Noen trivselsfremmende faktorer er like i den kvantitative og kvalitative undersøkelsen, og det kan dermed se ut til at fiskere har mange felles oppfatninger om hvilke faktorer som fører til trivsel. Det er derfor mulig at studien har klart å avdekke flere viktige trivselsfaktorer som kystfiskere kan kjenne seg igjen i når de definerer sin egen trivsel. For videre forskning kunne det vært spennende å forsøke å generalisere trekk ved yrket som fører til høy trivsel. For eksempel interesse for fiskeri, at arbeidet oppleves som givende og meningsfullt, variasjon og spenning, naturopplevelser og høy grad av autonomi. Betydningen av jaktinstinktet i fiskeryrket opplever jeg som en underkommunisert faktor, og kan følgelig være en interessant variabel å se nærmere på i trivselssammenheng.

Ut fra funnene jeg har gjort i dette masterprosjektet er det åpenbart at fiskere faktisk trives i yrket sitt, til tross for farer og belastninger. Dette forteller meg at fiske ikke bare er et yrke for de fleste, men en livsstil. Som jeg har vist, kan ikke denne livsstilen forstås utelukkende gjennom at en kvantitativ undersøkelse avdekker farer og eksponeringer. En må faktisk undersøke hva fiskere anser som positivt ved yrket. Jeg har avdekket at det finnes flere faktorer som virker inn på trivsel og at disse til sammen gjør at fiskere opplever å ha en meningsfull, håndterbar og fri tilværelse. Dette er viktig lærdom for myndighetene som skal styre og regulere fiskerinæringen. Myndighetene må unngå å regulere næringen slik at trivselen ved yrket forsvinner. Masterprosjektets resultater kan være et positivt innspill på mange arenaer som omhandler fiskernes hverdag. For det første kan en helhetlig forståelse av yrkets realiteter være med på å framstille fiskeryrket positivt i media. Det må argumenteres for bedre opplæring, og fiskernes høye grad av trivsel burde ivaretas i reguleringen og brukes i næringens politiske utforming. Resultatene mine viser også at fiskeri er en næring med lange tradisjoner. Det er viktig å motivere unge mennesker til å prøve yrket. Her kan gode tilbakemeldinger fra aktive fiskere være nyttige. Resultatene viser at myndighetene bør ha fiskernes praksis i tankene når sikkerhetsfokuset blir gjenstand for regulering. Det er viktig å skreddersy sikkerhetsutstyr som fiskerne både aksepterer og ønsker å bruke. Fiskernes erfaringer bør også tas hensyn til i planleggingen av næringens fremtid.

7 Litteraturliste

7.1 Bok-/artikkelreferanser.

- Aaerkol, L. 2015. Maskulinitet og Troféjakt i Arktis. *Nordlit* 35 (2015): 189-203.
- Aasjord, H. L. 2010. *Den norske fiskeflåten – HMS-status per 2010*. Rapportnummer SFH80 A103048. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk AS.
- Aasjord, H. L. og Enerhaug, Birger. 2013. *Stabilitet og stabilitetsmarginer for mindre fiskefartøy*. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk AS, Rapportnummer A24663.
- Aasjord, H. L.; Holmen, I. M. og Thorvaldsen, T. 2012. *Fiskerulykker og årsaksforhold. Analyse av årsaksforhold ved dødsulykker og alvorlige personskader i norsk fiskeri*. Rapportnummer A23369. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk AS.
- Aubé, C.; Rousseau, V. and Morin, E. M. 2007. Perceived organizational support and organizational commitment. The moderating effect of locus of control and work autonomy. *Journal of Managerial Psychology*, Volume 22, Number 5, 2007, Pages 479-495. doi: 10.1108/02683940710757209.
- Aven, T. 2012. The risk concept – historical and recent development trends. *Reliability Engineering and System Safety* 99 (2013) 33-44. doi: 10.1016/j.ress.2011.11.006.
- Bakker, A. B. and Demerouti, E. 2007. The Job Demands-Resources model: state of the art. *Journal of Managerial Psychology*, Volume 22, Issue 3, 309-328. doi: 10.1108/02683940710733115.
- Bartone, P. T.; Roland, R. R.; Picano, J. J. and Williams, T. J. 2008. Psychological Hardiness Predicts Success in US Army Special Forces Candidates. *International Journal of Selection and Assessment*, Volume 16, Number 1 (2008), 78-81. doi: 10.1111/j.1468-2389.2008.00412.x.
- Becker, C. M.; Glascoff, M. A. and Felts, W. M. 2010. Salutogenesis 30 Years Later: Where do we go from here? *International Electronic Journal of Health Education*, 2010; 13: 25-32.

- Beehr, T. A.; Jex, S. M.; Stacy, B. A. and Murray, M. A. 2000. Work stressors and coworker support as predictors of individual strain and job performance. *Journal of Organizational Behavior*, Volume 21, Issue 4, Pages 391-405, June 2000.
doi: 10.1002/(SICI)1099-1379(200006)21:4<391::AID-JOB15>3.0.CO;2-9.
- Bergheim, K.; Nielsen, M. B.; Mearns, K. and Eid, J. 2015. The relationship between psychological capital, job satisfaction, and safety perceptions in the marine industry. *Safety Science*, Volume 74, 2015, 27-36. doi: 10.1016/j.ssci.2014.11.024.
- Bischoff, A.; Marcussen, J. og Reiten, T. 2007. *Friluftsliv og helse – En kunnskapsoversikt*. Høgskolen i Telemark: Institutt for idrett og friluftslivsfag.
- Brinkmann, S. og Tanggaard, L. 2012. *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS. ISBN: 978-82-05-40815-9.
- Bye, R. and Lamvik, G. M. 2007. Professional culture and risk perception: Coping with danger on board small fishing boats and offshore service vessels. *Reliability Engineering and System Safety*, Volume 92, Issue 12, December 2007, Pages 1756-1763. doi: 10.1016/j.ress.2007.03.024.
- Christoffersen, L. og Johannessen, A. 2012. *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt Forlag AS. ISBN 978-82-7935-328-7.
- Dworkin, G. 1988. *The Theory and Practice of Autonomy*. New York: Cambridge University Press. ISBN: 0-521-35767-5.
- Fugelli, P. og Ingstad, B. 2001. Helse – slik folk ser det. *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 2001; 121: 3600-3604.
- Fulmer, S. and Buchholz, B. 2002. Ergonomic exposure case studies in Massachusetts fishing vessels. *American Journal of Industrial Medicine*, Volume 42, Issue S2, Pages 10-18, August 2002. doi: 10.1002/ajim.10086.
- Frese, M. and Harwich, C. 1984. Shiftwork and the Length and Quality of Sleep. *Journal of Occupational Medicine*, August 1984, Volume 26, Issue 8.
- Gløersen, K. Y. 2008. Natur-Kultur-Helse-konseptet sett i lys av Salutogenese teorien. [Prosjektoppgave] Oslo: Universitetet i Oslo, Det medisinske fakultet.

- Goel, N.; Rao, H.; Durmer, J. S. and Dinges, D F. 2009. Neurocognitive Consequences of Sleep Deprivation. *Seminars in Neurology*, 2009; 29(4): 320-339.
doi: 10.1055/s-0029-1237117.
- Grinde, J. 1987. *Ondt ofte lider den fiskermand? Helse og arbeidsmiljø i fiskeryrket*. Oslo: Universitetsforlaget. ISBN: 9788200077756.
- Hackman, R. J. and Oldham, G. R. 1975. Development of the Job Diagnostic Survey. *Journal of Applied Psychology*, Volume 60(2), April 1975, 159-170.
doi: <http://dx.doi.org/10.1037/h0076546>.
- Härmä, M.; Tenkanen, L.; Sjöblom, T.; Alikoski, T. and Heinsalmi, P. 1998. Combined effects of shift work and life-style on the prevalence of insomnia, sleep deprivation and daytime sleepiness. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 1998, Volume 24, Number 4, Page 300-307.
- Harter, J. K.; Schmidt, F. L. and Keyes, C. L. M. 2003. Well-being in the workplace and its relationship to business outcomes: A review of the Gallup studies. In Keyes, C. L. M. (Ed) and Haidt, J. (Ed). 2003. *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived*, Pages 205-224. Washington, DC, US: American Psychological Association.
doi: <http://dx.doi.org/10.1037/10594-009>.
- Hastrup, K. 2012. Feltarbeid. I Brinkmann, S. og Tanggaard, L. (Red.), *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling*, side 46-80. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
ISBN: 978-82-05-40815-9.
- Helland, M. J. og Mathiesen, K. S. 2009. *13-15-åringene fra vanlige familier i Norge – hverdagsliv og psykisk helse*. Nasjonalt folkehelseinstitutt, Rapport 2009:1. Rapport elektronisk utgave, ISBN: 978-82-8082-293-2.
- Håvold, J. I. 2010. Safety culture aboard fishing vessels. *Safety Science*, Volume 48, Issue 8, October 2010, Pages 1054-1061. doi: 10.1016/j.ssci.2009.11.004.
- Jensen, O.; Linos, A.; Frantzeskou, E. and Laursen, L. H. 2012. International cooperation on research and health promotion in fishery. *International Maritime Health*, 2012; 63, 3: 162-163.
- Johnsen, J. P. og Vik, J. 2008. *Mellom marked og nettverk: Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fisket*. Bygdeforskning, Rapport nummer 7/2008. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning.

- Johnsen, J. P. 2014. Is fisheries governance possible? *Fish and Fisheries*, Volume 15, Issue 3, Pages 428-444, September 2014. doi: 10.1111/faf.12024.
- Jones, G. 2010. What Is This Thing Called Mental Toughness? An Investigation of Elite Sport Performers. *Journal of Applied Sport Psychology*, Volume 14, Number 3, Pages 205-218. doi: 10.1080/10413200290103509.
- Kobasa, S. C. 1979. Stressful Life Events, Personality, and Health: An Inquiry Into Hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 37, January 1979, Number 1, Page 1-11. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.37.1.1>.
- Kuo, M. 2015. How might contact with nature promote human health? Promising mechanisms and a possible central pathway. *Frontiers in Psychology*, Volume 6, 2015, Article 1093, Pages 1-8. doi: 10.3389/fpsyg.2015.01093.
- Lindström, B. og Eriksson, M. 2005. Salutogenesis. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 2005; 59: 440-442. doi: 10.1136/jech.2005.034777.
- Lindøe, P. H.; Engen, O. A. and Olsen, O. E. 2011. Responses to accidents in different industrial sectors. *Safety Science*, Volume 49, Issue 1, January 2011, Pages 90-97. doi: 10.1016/j.ssci.2009.12.007.
- Linga, I. 2015. *Psykososialt arbeidsmiljø i fiskeryrket. Jobbkrav og jobbressurser for arbeidstakerne i den norske fiskeflåten*. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk, Rapportnummer F27103.
- Ljoså, C. H.; Tyssen, R. and Lau, B. 2011. Mental distress among shift workers in Norwegian offshore petroleum industry – relative influence of individual and psychosocial work factors. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, Volume 37, Number 6, November 2011, Pages 551-555.
- Locke, E. A. 1969. What is job satisfaction? *Organizational Behavior and Human Performance*, Volume 4, Issue 4, November 1969, Pages 309-336. doi: 10.1016/0030-5073(69)90013-0.
- Lu, L.; Kao, S.-F.; Cooper, C. L. and Spector, P. E. 2000. Managerial Stress, Locus of Control, and Job Strain in Taiwan and UK: A Comparative Study. *International Journal of Stress Management*, Volume 7, Issue 3, July 2000, Page 209-226. doi: 10.1023/A:1009518315691.

- Lydersen, E.; Fjeld, E. og Andersen, T. 1994. Tålegrenser for overflatevann – Fiskestatus og vannkjemi i norske innsjøer. *NIVA-RAPPORT Norsk institutt for vannforskning*. Oslo: Norsk institutt for vannforskning, Universitetet i Oslo. Rapportnummer O-93172.
- Maslach, C.; Schaufeli, W. B. and Leiter, M. P. 2001. Job Burnout. *Annual Review of Psychology*, Vol. 52: 397-422. doi: 10.1146/annurev.psych.52.1.397.
- McGuinness, E.; Aasjord, H. L.; Utne, I. B. og Holmen, I. M. 2013. Fatalities in the Norwegian fishing fleet 1990-2011. *Safety Science*, Volume 57 August 2013, Pages 335-351. doi: 10.1016/j.ssci.2013.03.009.
- Mearns, K.; Flink, R.; Gordon, R. and Fleming, M. 1998. Measuring safety climate on offshore installations. *Work & Stress: An international Journal of Work, Health & Organisations*, Volume 12, Issue 3, 1998. doi: 10.1080/02678379808256864.
- Mohan, K. P. 2004. *Work Specific Locus Of Control as a Moderator of the Relationship between Organizational Stressors and Job Related Well Being*. Project thesis, Doctor of Philosophy Degree (Applied Behavioral Science Research Institute), Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand.
- Nerland, J. E. og Vikander, N. O. Kunnskap og Friluftsliv. Viten om naturen – et glemt fundament i friluftslivssammenheng. Artikkel basert på Nerland, J. E. sin hovedfagsavhandling 2002: *Viten om Natur i forbindelse med friluftsliv – En eksplorerende undersøkelse om; viten om naturen og innvirkende forhold i tilknytning til et friluftsliv der miljø og naturopplevelser er sentrale elementer*. Forskning i friluft.
- Nielsen, M. B.; Mearns, K.; Matthiesen, S. B. and Eid, J. 2011. Using the Job-Demands-Resources model to investigate risk perception, safety climate and job satisfaction in safety critical organizations. *Scandinavian Journal of Psychology*, 2011, 52, Page 465-475. doi: 10.1111/j.1467-9450.2011.00885.x.
- Nielsen, M. B.; Bergheim, K. and Eid, J. 2013. Relationship between work environment factors and workers' well-being in the maritime industry. *International Maritime Health*, 2013; 64, 2: 80-88. ISSN 1641-9251.
- Nixon, A. E.; Mazzola, J. J.; Bauer, J.; Krueger, J. R. and Spector, P. E. 2011. Can work make you sick? A meta-analysis of the relationships between job stressors and physical symptoms. *Work & Stress*, 25:1, Pages 1-22. doi: 10.1080/02678373.2011.569175.

- Nyheim, L. 2015. Positiv psykologi i spesialpedagogisk praksis. [Masteroppgave i spesialpedagogikk] Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for spesialpedagogikk.
- Oldenburg, M.; Jensen, H.-J. and Wegner, R. 2013. Burnout syndrome in seafarers in the merchant marine service. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, Mai 2013, Volume 86, Issue 4, Page 407-416.
doi: 10.1007/s00420-012-0771-7.
- Olsen, S.-A. Og Sørmo, A. 2011. Strategier og resultater i private barnehager. [Masteroppgave i Bedriftsøkonomi]. Bodø: Universitetet i Nordland, Entreprenørskap og Innovasjonsledelse.
- Parkes, K. R. 1986. Coping in stressful episodes: The role of individual differences, environmental factors and situational characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 51(6), December 1986, Pages 1277-1292.
doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1277>.
- Poggie J. J.; Pollnac, R. B. and Jones, S. 1995. Perceptions of vessel safety regulations: a southern New England fishery. *Marine Policy*, Volume 19, Issue 5, September 1995, Pages 411-418. doi: 10.1016/0308-597X(95)00015-X.
- Pollnac, R. B. and Poggie, J. J. 1988. The Structure of Job Satisfaction among New England Fishermen and Its Application to Fisheries Management Policy. *American Anthropologist*, New Series, Volume 90, Number 4 (Desember, 1988), Page 888-901.
doi: 10.1525/aa.1988.90.4.02a00070.
- Rundmo, T. 2000. Safety climate, attitudes and risk perception in Norsk Hydro. *Safety Science*, Volume 34, Issue 1-3, February 2000, Page 47-59.
doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0925-7535\(00\)00006-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0925-7535(00)00006-0).
- Ryen, A. 2002. Triangulering. Kapittel 10 i Ryen, Anne (Red.), *Det kvalitative intervjuet – fra vitenskapsteori til feltarbeid*, side 194-205. Bergen: Fagbokforlaget.
ISBN: 82-7674-541-5.
- Ryff, C. D. 1989. Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 57(6), December 1989, Pages 1069-1081. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>.

- Sandifer, P. A.; Sutton-Grier, A. E. and Ward, B. P. 2014. Exploring connections among nature, biodiversity, ecosystem services, and human health and well-being: Opportunities to enhance health and biodiversity conservation. *Ecosystem Services*, Volume 12, April 2015, Pages 1-15. doi: 10.1016/j.ecoser.2014.12.007.
- Schaufeli, W. B. and Bakker, A. B. 2004. Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: a multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25, 293-315 (2004). doi: 10.1002/job.248.
- Spector, P. E. 1982. Behavior in organizations as a function of employee's locus of control. *Psychological Bulletin*, Volume 91(3), May 1982, Pages 482-497). doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.91.3.482>.
- Spector, P. E. 1988. Development of the Work Locus of Control Scale. *Journal of Occupational Psychology*, Volume 61, Issue 4, Pages 335-340, December 1988. doi: 10.1111/j.2044-8325.1988.tb00470.x.
- Starcke, K. and Brand, M. 2012. Decision making under stress: a selective review. *Neuroscience & Behavioral Reviews*, 2012 April; 36(4): 1228-48. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.neubiorev.2012.02.003>.
- Sterud, T. 2013. Work-related psychosocial and mechanical risk factors for work disability: a 3-year follow-up study of the general working population in Norway. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 2013;39(5):468-476. doi: 10.1136/oemed-2012-101116.
- Sverdrup, S. og Bratt, C. 2003. Kunnskap og åpenhet om psykisk helse og psykiske lidelser. *NIBR Norsk institutt for by- og regionsutvikling*, NIBR-Rapport 2003:5. ISBN: 82-7071-409-7.
- Sønvisen, S. A. 2013. *Coastal Communities and Employment Systems, Networks and communities in change* [Doctoral thesis]. Tromsø: The Arctic University of Norway, Faculty of Biosciences, Fisheries and Economics (BFE).
- Sønvisen, S. A. 2014. Contemporary fisher images: Ideologies, policies and diversity. *Journal of Rural Studies*, 34 (2014), 193-203. doi: 10.1016/j.jrurstud.2014.01.011.
- Sønvisen, S. A.; Johnsen, J. P. og Vik, J. 2011. The Norwegian Coastal Employment System: What It Was and What It Is. *Mast 2011*, Volume 10, Number 1, Pages 31-56.

- Tanggaard, L. og Brinkmann, S. 2012. Intervjuet – Samtalen som forskningsmetode. I
 Brinkmann, S. og Tanggaard, L. (Red.), *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling*,
 side 17-45. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS. ISBN: 978-82-05-40815-9.
- Tellnes, G. 2007. Salutogenese – hva er det? *Michael Quarterly – The Norwegian Medical
 Society*, 2007; 4: Side 144-149.
- Thorvaldsen, T. 2013. The importance of common sense: How Norwegian coastal fishermen
 deal with occupational risk. *Marine Policy*, Volume 42, November 2013, Pages 85-90.
 doi: 10.1016/j.marpol.2013.02.007.
- Thorvaldsen, T.; Sønvisen, S. A.; Holmen, I. M. og Øren, A. 2016. *Fiskerundersøkelsen –
 Sammenhenger mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse hos norske yrkesfiskere*.
 Rapportnummer A27653. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk AS. ISBN: 978-82-
 14-06079-9.
- Törner, M.; Almström, C.; Karlsson, R. and Kadefors, R. 1994. Working on a moving surface
 – a biomechanical analysis of musculoskeletal load due to ship motions in
 combination with work. *Ergonomics*, Volume 37, Issue 2, Pages 345-362, 1994. doi:
 10.1080/00140139408963651.
- Vik, J.; Johnsen, J. P. og Sønvisen, S. A. 2011. Kysten i endring: Om fiskeripolitikken som
 distrikts- og lokalsamfunnspolitikk. I Haugen, M. S. og Stræte, E. P. red. *Rurale
 brytninger*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, Side 405-425.
- Vikan, J. K. 2013. Mestringsressurser hos mennesker med langvarig generaliserte
 muskelskjelettlidelser med smerteproblematikk. En kvantitativ studie av
 mestringsressurser før og inntil ett år etter smertemestringsrehabilitering.
 [Masteroppgave i Familiebehandling]. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet
 for samfunnsfag.
- Viswesvaran, C.; Sanchez, J. I. and Fisher, J. 1999. The Role of Social Support in the Process
 of Work Stress: A Meta-Analysis. *Journal of Vocational Behavior*, Volume 54, Issue
 2, April 1999, Pages 314-334. doi: 10.1006/jvbe.1998.1661.
- Vivanco, L. A. and Gordon, R. J. 2006. Tarzan Was an Eco-Tourist...: And Other Tales in the
 Anthropology of Adventure. New York: Berghahn Books. ISBN 1-84545-110-4.
- Walseth, L. T. 2009. Salutogenese. *Utposten – Blad for allmenn- og samfunnsmedisin*,
 Nummer 8, 2009, Side 25-28.
- Walseth, L. T. og Malterud, K. 2004. Salutogenese og empowerment i allmenntilleggsmedisinsk
 perspektiv. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, Nummer 1, 2004; 124: Side 65-66.

Windle, M. J. S.; Neis, B.; Bornstein, S.; Binkley, M. and Navarro, P. 2008. Fishing occupational health and safety: A comparison of regulatory regimes and safety outcomes in six countries. *Marine Policy*, Volume 32, Issue 4, July 2008, Pages 701-710. doi: 10.1016/j.marpol.2007.12.003.

7.2 Artikkelreferanser uten forfatter.

FAO. 2008. Report of the Expert Consultation on Best Practices for Safety at Sea in the Fisheries Sector. *FAO Fisheries and Aquaculture Report No. 888*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 10-13 November 2008.

Fiskeriets Arbejdsmiljøråd. 2015. *Psykisk Arbejdsmiljø ombord? Hvad handler det om? Fysisk arbeidsforhold, organisering og relationer*. Esbjerg: Fiskeriets Arbejdsmiljøråd.

Levekårsundersøkelsen. 2012. *Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt 2012*.

7.3 Internettreferanse med forfatter.

Amundsen, B. 2015, 22. juni. *De har Norges triveligste arbeidsplass – Omtrent samtlige av fiskerne svarer at de ofte eller alltid trives på jobben*. Oslo: Norges forskningsråd, forskning.no. [Internett] <http://forskning.no/fiskerifag-arbeid/2015/06/de-har-norges-triveligste-arbeidsplass-0> [10.08.2015]

Bratteteig, T. 2010, 6. september. *Autonomi og automatisering i «Eit informasjonssamfunn for alle», forskningsprosjekt 2009-2013, finansiert av Forskningsrådet (VERDIKT)*. Universitetet i Oslo: Institutt for informatikk. [Internett] <http://www.uio.no/studier/emner/matnat/ifi/INF1500/h10/undervisningsmateriale/a3-inf1500.pdf> [05.02.2016]

Hoffmann, T. 2013, 22. september. *Hva kan vi bruke kvalitativ forskning til?* Oslo: forskning.no. [Internett] <http://forskning.no/sosiologi/2013/09/hva-kan-vi-bruke-kvalitativ-forskning-til> [27.01.2016]

Kulseng, M. K. 2012. Vil stille krav også til de minste – Ulykkesstatistikken viser stor forskjell på fartøy som er underlagt kontroll og krav til båt og kompetanse. *Kystavisa Fiskeribladet Fiskaren*, 25. juli 2012. [Internett] <http://fiskeribladetfiskaren.no/nyheter/default.asp?artikkel=27542> [20.09.2015]

- Langeland, E. 2011, 15. juli. *Salutogenese – teori og praksis*. Trondheim: NTNU
- Samfunnsforskning AS, NAPHA- Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid. [Internett] <http://www.napha.no/content/14219/Salutogenese---teori-og-praksis> [17.09.2015]
- Ljoså, C. H. 2011, 3. oktober. Skiftarbeid i offshoreindustrien og psykiske plager. *STAMI Statens miljøinstitutt*. [Internett] <https://stami.no/skiftarbeid-i-offshoreindustrien-og-psykiske-plager/> [12.05.2016]
- Nadim, M. 2015. Generalisering og bruken av analytiske kategorier i kvalitativ forskning. *Sosiologisk tidsskrift*. Oslo: Universitetsforlaget Idunn, Sosiologisk Tidsskrift nr. 03/2015, Årgang 23, Side 129-148. [Internett] https://www.idunn.no/file/pdf/66798306/generalisering_og_bruken_av_analytiske_kategorier_i_kvalita.pdf [27.01.2016]
- Petursdottir, G.; Hannibalsson, O. og Turner, J. M. M. 2001. Safety at Sea as an Integral Part of Fisheries Management. *FAO Fisheries Circular* No. 966. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. [Internett] <http://www.fao.org/docrep/003/x9656e/x9656e00.htm> [12.01.2016]
- Sander, K. 2014, 23. mars. *Faktoranalyse*. Kunnskapscenteret. [Internett] <http://kunnskapscenteret.com/faktoranalyse/> [02.11.2015]
- #### 7.4 Internettreferanser uten forfatter.
- Deltakerloven. Lov av 26. mars 1999 om retten til å delta i fiske og fangst (deltakerloven). Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet. [Internett] <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-03-26-15> [03.10.2015]
- Fiskeridirektoratet. 2016, 14. januar. *Fiskere fra fiskermanntallet. Hovedyrke, biyrke fordelt etter kjønn 1983-2014*. Bergen: Fiskeridirektoratet. [Internett] <http://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Statistikk-yrkesfiske/Fiskere-fartoy-og-tillatelser/Fiskere-fra-fiskermanntallet> [19.01.2016]
- Fiskeridirektoratet, 2016, 21. januar. *Fiskere fra fiskermanntallet. Fiskermanntallet per 7. januar 2016*. Bergen: Fiskeridirektoratet. [Internett] <http://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Statistikk-yrkesfiske/Fiskere-fartoy-og-tillatelser/Fiskere-fra-fiskermanntallet> [25.01.2016]

- Fiskeridirektoratet, 2016, 18. februar. *Fiskere fra fiskermanntallet: Hovedyrke, biyrke, alder, fylkesnivå*. Bergen: Fiskeridirektoratet. [Internett]
<http://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Statistikk-yrkesfiske/Fiskere-fartoy-og-tillatelser/Fiskere-fra-fiskermanntallet> [20.02.2016]
- Helsedirektoratet. 2015, juni. *Trivsel i skolen*. Oslo: Helsedirektoratet, IS-2345.
[Internett] <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/970/Trivsel%20i%20skolen%20IS-2345.pdf> [04.05.2016]
- HUNT3. 2009. *HUNT3 – Health*. Nord-Trøndelag. NTNU. Trondheim, NTNU. [Internett]
<https://hunt-db.medisin.ntnu.no/hunt-db/#variab4018> [12.05.2016]
- IDRE. Ingen dato. *Annotated SPSS Output: Factor Analysis*. Los Angeles: UCLA Institute for Digital Research and Education. [Internett]
<http://www.ats.ucla.edu/stat/spss/output/factor1.htm> [02.11.2015]
- Kyst og Fjord. 2015, 16. september. *Kvinner går i land, menn blir værende på havet*.
Kjøllefjord: Kyst og Fjord AS. [Internett]
<http://www.kystogfjord.no/nyheter/forsiden/Kvinner-gaar-i-land-menn-blir-vaerende-paa-havet> [19.01.2016]
- NAPHA. 2015, 17. august. *Salutogenese*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS,
NAPHA- Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid. [Internett]
<http://www.napha.no/content/13887/Salutogenese> [04.09.2015 - Endret 07.03.2016]
- NorFakta. Ingen dato. *Datainnsamling og markedsundersøkelser*. Trondheim: NorFakta
Markedsanalyse AS. [Internett] <http://www.norfakta.no> [20.01.2016]
- Norges Råfisklag. Ingen dato. *Prisutvikling fersk torsk fra norske fartøy*. Tromsø: Norges
Råfisklag. [Internett] <http://www.rafisklaget.no/portal/page/portal/NR/PrisogStatistikk>
[26.01.2016]
- NRK. 2009, 22. september. *Den leiken den ville han sjå*. Norsk dokumentarserie på 8
episoder. [Internett] <https://tv.nrk.no/serie/den-leiken-den-ville-han-sjaa/PRHO65004107/sesong-1/episode-1> [oktober 2015]
- RNNP. 2014. *RNNP Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet*. Petroleumstilsynet,
Hovedrapport, utviklingstrekk 2014 – norsk sokkel. [Internett]
http://www.ptil.no/getfile.php/PDF/RNNP%202014/RNNP2014_hovedrapport.pdf
[12.05.2016]

SINTEF. 2014, 16. mai. *Working environment and health in the Norwegian fishing fleet – challenges and health promoting factors*. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk AS. [Internett] <https://www.sintef.no/en/projects/working-environment-and-health-in-the-norwegian-fi/> [10.08.2015]

St.meld. nr. 21 (2006-2007). *Strukturpolitikk for fiskeflåten*. Oslo: Nærings- og fiskeridepartementet. [Internett] <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Stmeld-nr-21-2006-2007-/id457876/> [01.05.2016]

WHO. 2014. Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19-22 June, 1946; signed on 22 July 1946 by the representatives of 61 States (Official Records of the World Health Organization, number 2, page 100) and entered into force on 7 April 1948. [Internett] <http://www.who.int/about/definition/en/print.html> [12.05.2016]

7.5 Forelesningsreferanser.

Aasjord, H. L. 2013. Seniorforsker i SINTEF Fisker og havbruk. Dødsulykker i norsk fiske-/fangstflåte. Presentasjon for SINTEF Fiskeri og havbruk. 2013.

Mækjelæ, J. 2007, mai. *Salutogenese*. Nordlandssykehuset: Foredrag om Salutogenese, avholdt mai 2007.

8 Vedlegg 1 – Geografisk fordeling.

Geografisk fordeling av de aktive fiskerne i den kvantitative undersøkelsen.

Tabell 11. Geografisk fordeling blant aktive fiskere i undersøkelsen og heltidsfiskere på blad B.

Fylke	Fiskermanntallet, blad B		Fiskerundersøkelsen	
	(N = 9386)		(N = 832)	
	N	Prosent	N	Prosent
Østfold	99	1,1	2	0,2
Akershus	31	0,3	3	0,4
Oslo	40	0,4	-	-
Hedmark	21	0,2	3	0,4
Oppland	12	0,1	1	0,1
Buskerud	9	0,1	-	-
Vestfold	53	0,6	8	1,0
Telemark	42	0,4	5	0,6
Aust-Agder	73	0,8	8	1,0
Vest-Agder	213	2,3	18	2,2
Rogaland	380	4,0	32	3,8
Hordaland	867	9,2	89	10,7
Sogn og Fjordane	560	6,0	49	5,9
Møre og Romsdal	2004	21,4	151	18,1
Sør-Trøndelag	305	3,2	27	3,2
Nord-Trøndelag	203	2,2	20	2,4
Nordland	2295	24,5	213	25,6
Troms	1105	11,8	114	13,7
Finnmark	1074	11,4	89	10,7
Totalt	9386	100,0	832	100,0

* Tallene er fra fiskermanntallet blad B for 2014 (Fiskeridirektoratet, 18. februar 2016).

9 Vedlegg 2 – Intervjuguide.

Selvrapportert helsestatus blant fiskere i den norske fiskeflåten.

Intervjuguide.

Introduksjon: Intervjuet handler om hvordan det er å være fisker. Yrket er ansett som å være Norges farligste yrke. Det er svært risikoutsatt, og samtidig fysisk krevende. Hvilke faktorer er det som gjør at fiskerne trives? Ifølge undersøkelsen jeg jobber med for SINTEF Fiskeri og havbruk, viser det seg at de aller fleste fiskerne trives i yrket sitt, men den kvantitative delen av undersøkelsen går ikke i dybden av *hvorfor* de trives. Og hvis fiskere trives så godt i jobben sin, hvorfor er rekrutteringen til yrket så dårlig?

Anonymitet: Navn og annen personlig informasjon vil bli anonymisert.

Båndopptakelse: Intervjuet vil tas opp på mobilen og bli transkribert. Informasjonen skal analyseres og brukes i masteroppgaven min. Opptakene blir slettet etter bruk og vil ikke være tilgjengelige for andre enn student og veileder under arbeidet. Hvis det ikke er ok med lydopptak, vil jeg heller ta notater under intervjuet.

Tid: Intervjuet vil ta rundt 30-45 minutter.

Struktur: semi-strukturert intervju.

Kategorier/tema

1) Om deg

Navn?

Bosted? *Hjemsted?*

Alder? *Alder når du startet som fisker/antall år som aktiv fisker?*

Sivilstatus? *Har eventuell ektefelle/samboer vært viktig støtte i valg og utøvelse av yrke?*

Hvorfor ble du fisker? *Gode inntekter, fysisk arbeid, interesse, kameratskap, plikt til å drive tradisjon/båt videre, nærhet til naturen, ønske om selvstendighet, ikke andre muligheter? Jaktinstinkt?*

Har du hatt andre yrker før?

2) Deg som fisker

Hvilken del av fiskeflåten tilhører du?

Jobber du på flere fiskefartøy?

Har du vært mange år på samme fartøy?

Størrelse på båt?

Stilling på fartøy?

Hvor lenge varer hver fisketur? *Er det noen perioder som er mer travle og varer lengre?*

Jobber du skift?

3) Fiskehverdagen

Hvordan ser en typisk arbeidsdag ut for deg?

Opplever du at fiskeryrket er stressende? *I perioder eller hele tiden?*

Føler du mye press på jobb?

Bestemmer du over din egen hverdag? *Var eventuelt dette viktig da du valgte yrke?*

Får du tilstrekkelig med hvile mellom arbeidsøktene?

Er det mange tunge løft og gjentakende/ensidige arbeidsoppgaver?

Er støynivået så høyt at du bruker hørselsvern?

Jobber du i fuktige og kalde omgivelser? *Fryser du på jobb?*

Jobber du med sløyting og videreprosessering av fisk?

Hvilke eksponeringer i yrket er det som påvirker deg mest fysisk/psykisk?

Hvordan opplever du en arbeidsplass i konstant bevegelse og lange, fysisk tunge dager?

Er du ofte utsatt for sterk vind og mye vær? *Er det dager du ikke drar ut på felt?*

- *Hvor dårlig må været være for at du/dere blir liggende til havn?*

Tenker du mye over at du har Norges farligste yrke? *Hvordan påvirker det deg?*

Har du opplevd noen farlige situasjoner? *Når, hvor, hva skjedde?*

4) Helse

Har du ofte vært borte fra arbeid pga. sykdom/skade? *Hvor ofte?*

Har sykdom eller skade vært relatert til arbeidet?

Hvordan vurderer du din egen helse? *Fysisk og psykisk.*

Plages du med smerter i rygg/nakke/skuldre og knær/hofte?

Har du merket svekket hørsel og/eller øresus?

Psykiske plager, hodepine eller søvnproblemer? *Sjøsyke?*

Er du bekymret over at yrkesvalget har/har hatt negative konsekvenser for helsa?

Er det noen særskilte forhold som påvirker helsa negativt eller positivt?

- *Arbeidspress, arbeidsordninger; skift/arbeidsperioder, ensidig arbeid, for lite hvile, forvaltning; lover og regler, fysisk arbeidsmiljø?*
- *Kameratskap/psykososialt arbeidsmiljø, avlønning og fritidsordning; nok tid med familie?*

5) Trivsel i yrket

Trives du som fisker?

Tror du det er noen deler av fiskeflåten som trives mer/mindre enn andre?

Hvilke faktorer gjør at du trives? *Ønske om selvstendighet, variasjon, plikt/mange fiskere i familien, kameratskap, jobben gir mening/er givende, interesse, inntekt, få muligheter?*

Er det noen særskilte faktorer som kunne ført til høyere trivsel? *Hvilke?*

Jobber du mye alene? *Hvordan påvirker det deg å evt. ha lite kameratskap?*

Er du fornøyd med yrkesvalget som fisker? *Hvis du kunne velge på nytt...?*

Tror du at du er aktiv fisker om fem år?

- *Hvorfor ikke; alder, dårlig arbeidsmiljø, dårlige fritidsordninger, dårlig lønn, ensformig, forvaltning, uforutsigbarhet, lott?*

6) Rekruttering

Hvordan mener du at politikk og forvaltning har påvirket næringen? *Hvordan har den påvirket deg; positivt eller negativt? Har det påvirket trivselen din i yrket?*

Er du bekymret for hvordan nye lover og regler/strukturering, skal påvirke kystfiskeflåten?

Få ungdommer rekrutteres til fiskeryrket i dag, hva tror du dette skyldes?

Har du noen innspill for å øke rekrutteringen til yrket? *Er sosialisering viktig? Tror du relasjoner til yrket er viktig for ungdommens yrkesvalg? Interesse?*

Hvorfor tror du at mediebildet av fiskeryrket er framstilt så negativt?

Hvordan ser du for deg at framtida for yrket vil være?

Er du positiv eller negativ til å anbefale yrket videre til andre? *Hvorfor/hvorfor ikke?*

10 Vedlegg 3 – Spørreskjema kvantitativ undersøkelse.

Utkast Spørreskjema NorFakta 28. April 2014

Info til intervjuobjektene: SINTEF og Universitetssykehuset i Nord-Norge gjennomfører en studie om fiskeres arbeidsmiljø. Studien er finansiert av Norges forskningsråd, og har som mål å bidra til et godt arbeidsmiljø og god helse for norske fiskere. I alt 1000 fiskere blir intervjuet i studien. Vi håper at du kan sette av x minutter til å delta.

Personalia og bakgrunnsinformasjon

1. Kjønn (mann/kvinne)
2. Fødselsår (åpen)
3. Bosted (kommunenummer/postnummer) (fra fiskarmanntallet)
4. Hva er din sivilstatus?

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn (Alt i blått = liste som intervjuer plotter inn i)

Gift/samboer

Skilt

Enke/enkemann

Enslig/singel

Andre (åpen)

☐	☐
☐	
☐	
☐	
☐	
Skriv inn	

5. Er du aktiv fisker per dags dato?
6. Ja → Gå videre med spørsmål nedenfor (spørsmål 8)
7. Nei → Gå til frafallsundersøkelsen (**seksjon D**)
8. Jobber du på flere fiskebåter (Nei/Ja)
9. Hva er den/de viktigste driftsformene(e) på båten (du jobber mest på)?

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

Trål

Ringnot

Autoline

Snurrevad

Konvensjonell kyst

Andre (åpen)

☐	☐
☐	
☐	
☐	
☐	
Skriv inn	

10. Hva er størrelse på båten (du jobber mest på)(åpen)?

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

Under 10,9 meter

11-14,9 meter

15-20,9 meter

21-27,9 meter

Over 28 meter

☐
☐
☐
☐
☐

11. Hva er din stilling om bord? (åpen)

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

Skipper

Styrmann

☐
☐

Maskinist/Chief	
Motorlærling	
Bas/nettmann	
Stuert/forpleining	
Fisker	
Fiskerlærling	
Fabrikk	
Annet	Skriv inn

12. Hvor mange år har du jobbet som fisker? (åpen)

13. Har du hatt andre yrker før? (Ja/nei)

14. JA → hva slags yrke jobbet du da i? (Åpen)

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

Fiskeindustri	
Fiskeoppdrett	
Gruve/mineraler	
Verksted/industri	
Olje/gas	
Kontor	
Bygg og anlegg (maskiner)	
Håndverker	
Annet	Skriv inn

15. Hvor mange år har du jobbet på det fartøyet du er nå (åpen)?

16. Hvor lang er hver tur vanligvis i antall uker, dager eller timer? (åpen)

Antall uker: (åpen) _____

Antall døgn/dager: (åpen) _____

Antall timer: (åpen) _____

17. Arbeider du skift? (Nei/Ja)

18. JA → hvordan er skiftene organisert med hensyn til jobbtid/fritid? (hav)

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

6:6	
8:4	
12:12	
Varierer	
Andre (fyll inn)	Skriv inn

19. Nei → Hvor mange timer i døgnet jobber du vanligvis under aktivt fiske i den travleste sesongen? (åpen) (kyst)

20. Jeg skal nå liste opp en del utsagn som angår arbeidssituasjonen din. Du kan svare på en skala fra 1 til 5 der 1 betyr svært sjelden/aldri og 5 betyr svært ofte.

Svært sjelden/aldri	Sjelden	Av og til	Ofte	Svært ofte

21. Opplever du stress?

22. Føler du at du bestemmer over din hverdag?				
23. Opplever du organiseringen av arbeidet (skift/arbeidsperioder) som belastende?				
24. Får du tilstrekkelig hvile/avkobling mellom arbeidsøktene?				
25. Utfører du gjentatte og ensidige arbeidsoperasjoner?				
26. Utfører du tunge løft?				
27. Må du løfte med overkroppen vridt eller bøyd?				
28. Arbeider du med hender i eller over skulderhøyde?				
29. Er du utsatt for så høyt støynivå at du må stå inntil andre og rope for å bli hørt eller benytte hørselvern?				
30. Når du arbeider i støyfylte områder, hvor ofte bruker du hørselvern?				
31. Er du utsatt for sterk vind?				
32. Jobber du i kalde omgivelser?				
33. Fryser du på jobb?				
34. Jobber du i fuktige omgivelser?				
35. Arbeider du i støvete omgivelser?				
36. Er du i kontakt med fisk/fiskemel				
37. Er du utsatt for sprut fra maskiner?				
38. Er du utsatt for vaskemidler/desinfeksjonsmidler?				
39. Jobber du med sløying og videreprosessering av fisk minst halvparten av arbeidstida di?				

40. Har du i løpet av det siste året vært borte fra arbeid på grunn av egen sykdom eller skade? (Nei/Ja/Husker ikke)

41. JA → Sånn ca. hvor mange uker totalt (åpen)

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn (hjelp for å få intervjuobjektet i gang...):

Under 1 uke

- 1-2 uker
- 3-5 uker
- 6-8 uker
- Over 8 uker

42. JA → Hva var årsaken til sykefraværet? (åpen – flere svar mulig)

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

- Sykdom relatert til arbeid
- Skade relatert til arbeid
- Sykdom ikke relatert til arbeid
- Skade ikke relatert til arbeid
- Annet

Skriv inn

43. Bekymrer du deg for at forhold ved arbeidsmiljøet kan påvirke helsen din negativt nå eller på sikt? (Nei/Ja/Vet ikke)

44. JA → Hvilke forhold vil du særskilt trekke frem?

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

- Fysisk arbeidsmiljø
- Psykososialt arbeidsmiljø
- Arbeidspress
- Arbeidstidsordningene (skift, arbeidsperioder)
- Fritidsordningene (lite tid på land, med familie etc.)
- Avlønning
- Ensidig arbeid
- For lite avkobling/hvile mellom arbeidsperioder/arbeidsøkter
- Forvaltningen (lover, regler, osv.)
- Andre

Skriv inn

45. Hvordan vurderer du din egen helse sånn i alminnelighet? (Meget dårlig/dårlig/verken god eller dårlig/god/meget god)

46. Hvor ofte driver du mosjon? (Aldri/mindre enn en gang per uke/1 gang per uke/2-3 gang per uke/nesten hver dag)

Forklaring til intervjuer: Hva mener vi med mosjon? Gå tur, gå på ski, svømming, trening/idrett

47. Røykevaner? (Røyker daglig/Av og til/Har røkt tidligere/Nei, har aldri røkt)

Eksposering og interaksjon mellom arbeid og helse

48. I hvilken grad har du i de 12 siste månedene vært plaget av følgende...? Du kan svare på en skala fra 1 til 5 der 1 betyr i svært liten grad plaget og 5 betyr i svært stor grad plaget

Til intervjuer: om intervjuobjekt svarer i stor grad eller svært stor grad, stilles spørsmålet til høyre "Tror du at plagen helt eller delvis er forårsaket av din arbeidssituasjon".

	I svært liten grad	I liten grad	Verken eller	I stor grad	I svært stor grad	Tror du plagen helt eller delvis er forårsaket av din arbeidssituasjon	
						Nei	Ja
49. Plager i luftveiene							
50. Smerter i nakke/skuldre/arm							
51. Smerter i rygg							
52. Smerter i knær/hofter							
53. Øyeplager							
54. Hudlidelser (eksem, utslett)							
55. Hvite fingre							
56. Allergiske reaksjoner/overfølsomhet							
57. Mage-/tarmproblemer							
58. Hjerte-/karlidelser							
59. Hodepine							
60. Svekket hørsel							
61. Øresus							
62. Psykiske plager (angst, depresjon, tristhet, uro)							
63. Søvnproblemer							
64. Sjøsyke							
65. Andre ting: skriv inn og hvor ofte plaget og om de tror det er forårsaket av arbeidssituasjon							

Helsefremmendefaktorer/psykososialt arbeidsmiljø

66. Hvorfor ble du fisker (åpen) (multirespons)

Svaralternativer leses ikke opp!

Interesse for fiskeri

Ønske om å være selvstendig

Plikt å drive tradisjonen/båten videre

Mange fiskere i familien

Gode inntektsmuligheter

Hadde ikke andre muligheter

Nærhet til naturen/frisk luft

Fysisk arbeid

Samarbeid

Kameratskap/vennskap....

Andre ting?

Skriv inn?

67. Trives du på jobb? (Nei/sjelden/som oftest/alltid)

68. Som oftest/alltid → Hva gjør at du trives?

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

Interesse for fiskeri

Ønske om å være selvstendig

Plikt å drive tradisjonen/båten videre

Mange fiskere i familien

Gode inntektsmuligheter

Hadde ikke andre muligheter

Kameratskapet

Variasjon

Jobben er givende

Jobben gir mening for meg

Andre ting?

Skriv inn

69. Nei/sjelden → hva kunne bidratt til at du trivdes bedre?

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

Bedre arbeids- og fritidsordninger

Bedre lønnsbetingelser

Mer forutsigbarhet

Bedre fysisk arbeidsmiljø

Bedre psykisk arbeidsmiljø
Mer variasjon
Fastlønn/hyre
Lott
Andre ting?

Skriv inn

70. Tror du at du er fisker også om fem år? (Nei/Ja/Vet ikke)

71. NEI → hvorfor ikke (åpen)

Svaralternativer leses ikke opp!

Dårlige arbeids- og fritidsordninger
Dårlige lønnsbetingelser
Uforutsigbar
Dårlig fysisk arbeidsmiljø
Dårlig psykisk arbeidsmiljø
Ensformig
Fastlønn/hyre
Lott
Fiskeriforvaltningen
Annet

Skriv inn

72. Er du i hovedsak negativ eller positiv til å anbefale fiskeri for andre? (negativ, positiv, hverken eller/vet ikke)

Frafall

73. Hvor mange år har du jobbet som fisker? (åpen)

74. Hvor lenge er det siden du sluttet som fisker? (åpen)

75. Hva var den viktigste driftsformen på båten? (hvis du jobbet på flere båter svar ut i fra båten du jobbet på sist eller mest) (åpen)

Svaralternativer leses ikke opp!

Trål
Ringnot
Autoline
Snurrevad
Konvensjonell kyst
Andre (åpen)

Skriv inn

76. Størrelse på båten du jobbet mest på (åpen)?

Svaralternativer leses ikke opp!

Liste som intervjuer plotter inn:

Under 10,9 meter
11-14,9 meter
15-20,9 meter
21-27,9 meter
Over 28 meter

82. Opplever du organiseringen av arbeidet (skift/arbeidsperioder) som belastende?				
83. Får du tilstrekkelig hvile/avkobling mellom arbeidsøktene?				
84. Utfører du gjentatte og ensidige arbeidsoperasjoner?				
85. Utfører du tunge løft?				
86. Må du løfte med overkroppen vridt eller bøyd?				
87. Arbeider du med hender i eller over skulderhøyde?				
88. Er du utsatt for så høyt støynivå at du må stå inntil andre og rope for å bli hørt eller benytte hørselvern?				
89. Når du arbeider i støyfylte områder, hvor ofte bruker du hørselvern?				
90. Er du utsatt for sterk vind?				
91. Jobber du i kalde omgivelser?				
92. Fryser du på jobb?				
93. Jobber du i fuktige omgivelser?				
94. Arbeider du i støvete omgivelser?				
95. Er du i kontakt med fisk/fiskemel				
96. Er du utsatt for sprut fra maskiner?				
97. Er du utsatt for vaskemidler/desinfeksjonsmidler?				
98. Jobber du med sløying og videreprosessering av fisk minst halvparten av arbeidstida di?				

99. I hvilken grad har du i de 12 siste månedene vært plaget av følgende...? Du kan svare på en skala fra 1 til 5 der 1 betyr i svært liten grad plaget og 5 betyr i svært stor grad plaget

Til intervjuer: om intervjuobjekt svarer i stor grad/svært stor grad, stilles spørsmålet til høyre "Tror du at plagen helt eller delvis er forårsaket av din arbeidssituasjon".

Tror du plager helt eller delvis skyldes tidligere arbeid

	i fiskeriene						
	I svært liten grad	I liten grad	Verken eller	I stor grad	I svært stor grad	Nei	Ja
1. Plager i luftveiene							
2. Smerter i nakke/skuldre/arm							
3. Smerter i rygg							
4. Smerter i knær/hofter							
5. Øyeplager							
6. Hudlidelser (eksem, utslett)							
7. Hvite fingre							
8. Allergiske reaksjoner/overfølsomhet							
9. Mage-/tarmproblemer							
10. Hjerte-/karlidelser							
11. Hodepine							
12. Svekket hørsel							
13. Øresus							
14. Psykiske plager (angst, depresjon, tristhet, uro)							
15. Søvnproblemer							
16. Sjøsyke							
17. Andre ting: skriv inn og hvor ofte plaget og om de tror det er forårsaket av arbeidssituasjon							

18. Arbeider du nå? (ja/nei)

19. Ja → Hva arbeider du med? (åpen)

20. Kunne du tenke deg å arbeide som fisker i fremtiden? (Ja/nei)

21. Er du i hovedsak negativ eller positiv til å anbefale fiskeri for andre? (negativ, positiv, hverken eller/vet ikke)